

Kim Olsen

1. Inledning	4
<i>Problem</i>	4
<i>Syfte och avgränsningar</i>	5
<i>Forskningsläget</i>	6
<i>Disposition</i>	9
2. Teori och metod	11
<i>Den tidigmoderna staten</i>	11
<i>Legitimitet</i>	14
<i>Moralisk ekonomi och synen på rättvisa</i>	16
<i>Källmaterial och källkritik</i>	18
<i>Metod och frågeställningar</i>	21
3. Den danska staten och det skånska kriget	23
<i>Den danska staten efter Roskildefreden</i>	23
<i>Skånska kriget</i>	24
<i>Den danska förvaltningen i Skåne under skånska kriget</i>	25
4. Skånska allmogens förhandlingar med den danska staten	28
<i>Supplikerna</i>	28
<i>Resolutionerna</i>	30
<i>Sammanfattning</i>	32
<i>Förhandlingar om beskyddets kostnader</i>	32
<i>Samhällskontraktet</i>	32
<i>Beskydd som argument</i>	34
<i>Dansk och svensk tid som argument</i>	37
<i>Fattigdom och rättvisa som argument</i>	44
<i>Lämna gården som argument</i>	46
<i>Sammanfattning</i>	48
<i>Efterfrågan på beskydd</i>	50

<i>Beskydd mot ämbetsmäns övergrepp</i>	50
<i>Beskyddet av egendomsrätten</i>	53
<i>Beskyddet mot svenskarna och kravet på fattighjälp</i>	59
<i>Beskydd mot danska soldater och kravet på ekonomisk ersättning</i>	62
Sammanfattning	65
<i>Ockupationsmaktens legitimitet</i>	66
Legitimitet utifrån legal status	66
Legitimitet grundat på ömsesidiga normer och värderingar	68
Legitimitet grundat på samtycke	70
Sammanfattning	71
5. Sammanfattning och avslutande reflektioner	72
Käll- och litteraturförteckning	77
<i>Otryckta källor</i>	77
<i>Webbkällor</i>	77
<i>Litteratur</i>	77
Bilagor	82
<i>Bilaga 1. Tabell över häradsfördelningen</i>	82

1. Inledning

Problem

Den 29 juni 1676 ankom den danska armén på ca 15 000 man till Råås stränder i Skåne. Syftet med landstigningen var att återta de landskap som Danmark förlorat i och med Roskildefreden 1658. Den första juli utfärdade Christian V ett plakat till befolkningen i Skåne. I plakatet framhölls att Skåne tidigare hade lytt under tidigare danska kungars milda regim, och att den svenska kronan hade brutit mot fredsbestämmelsen 1658 och 1660 och nonchalerat befolkningens privilegier. Därmed menade den danske kungen att undersåtarna i dessa landskap inte längre var bundna till den trohetsed som befolkningen svurit till den svenska kronan. Christian V framhöll att de som ville avträda från Sveriges krona och gå i kungen av Danmarks tjänst skulle bli ekonomiskt belönade för sin trohet. Dessutom lovade han att när det blev fred igen och då landskapen återigen skulle hamna under den danska kronan, då skulle han handla som en mild regent och som en "landsens fader".¹ Christian V framställde således sig själv som den rättmätige kungen över Skåne och han sökte stöd för detta hos befolkningen.

Kravet på lojalitet ställde han till en befolkning som tidigare hade lytt under den danska kronan: det hade gått 18 år sedan befolkningen i Skåne senast varit danska undersåtar. Men vilken legitimitet hade den danska staten hos vanliga skåningar? Man får inte glömma att denna gången opererade den danska staten som en ockupationsmakt i Skåne. Området var formellt sett fortfarande svenskt och förblev så även efter freden i Fontainbleau i Frankrike 1679 (fredsavtalet undertecknades i Lund den 26 september samma år).²

Men vilken relevans har denna undersökning idag? Legitimitetsproblem i samband med krigföring och befrielse är något som fortfarande är aktuellt. I modern tid är befrielsen av Irak och kriget i Afghanistan två exempel på västvärldens problem med att vinna förtroende hos de bredare folklagren i de befriade länderna. Ser vi mer generellt utgör protesterna och upproren i Mellanöstern ett lysande exempel på auktoritära staters problem med att upprätthålla en legitim ställning. Svårighet med legitimitet är inte bara ett problem i modern tid, det var också ett problem under tidigmodern tid, något som de dåtida härskarna hade att förhålla sig till. Förutsättningarna må ha varit annorlunda men det gör det hela mer intressant. Det här väcker frågan: Hur var det förr? En annan orsak till att jag har valt att undersöka krigstid beror på att den senaste forskningen om Skånes övergång till Sverige har fokuserat på förhållanden under fredstid och därmed negligerat

¹ Plakat i konceptform, Depecher 1676, Krigskollegiet (DRA). Plakatet finns även publicerat i Jacobsen, Sthen, *Den nordiske krigs krønike*, Köpenhamn 1897, s. 38-40. Plakatet riktade sig till alla de förlorade landskapen från Brömsebro- och Roskildefreden.

² Sanders, Hanne, *Efter Roskildefreden 1658: Skånelandskapen och Sverige i krig och fred*, Göteborg 2008, s. 18.

krigstiden.³ Det är absolut inget fel i att undersöka fredstid utan det är snarare så att jag anser att det även är viktigt att undersöka krigstid för att få med hela förloppet och inte bara delar av det.

Syfte och avgränsningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka vilken legitimitet den danska staten hade hos vanliga skåningar under kriget i Skåne 1676-1679 utifrån ett underifrånperspektiv. Min anledning till att välja denna synvinkel är att den svenska historieforskningen om legitimitet oftast har använt ett ovanifrånperspektiv där statens propaganda och ideologiska tilltal för att legitimera krig och resursuttag sätts i fokus.⁴ Undersåtarnas syn på legitimitet framkommer således inte utifrån denna horisont.⁵ Förhoppningen är att ett underifrånperspektiv kan tillföra forskningen något nytt.

Tidsmässigt begränsar jag mig till tiden från den danska landstigningen i Skåne under sommaren 1676 och fram till och med år 1679 då freden slöts mellan Danmark-Norge och Sverige. För att kunna besvara problematiken kommer jag att undersöka de suppliker som befolkningen i Skåne skickade till den danska ockupationsmakten. Skälet till varför suppliker har valts är att detta var en av de viktigaste politiska kanaler som undersåtarna hade för att förmedla klagomål och förslag till överheten. Innehållet i supplikerna bör således kunna ge upplysningar om vad undersåtarna uppfattade som legitimt respektive illegitimt. Undersökningen av suppliker begränsar sig till allmogens användande av dessa. Med allmogen åsyftas bönder, tjänstefolk, mjölnare och hantverkare samt kvinnor som levde på landsbygden.⁶ Valet av allmogen har jag baserat på det faktum att de utgjorde den största delen av Skånes befolkning och att den stora skattebasen under tidigmodern tid främst var allmoge. Anledningen till att Skåne har valts beror på att den danska

³ Bergman, Karl, *Makt, möten, gränser: Skånska kommissionen i Blekinge 1669-70*, Lund 2002; Lerbom, Jens, *Mellan två riken: integration, politisk kultur och förnationella identiteter på Gotland 1500-1700*, Lund 2003; Alenäs, Stig, *Lojaliteten, prostarna, språket: studier i den kyrkliga "försvenskningen" i Lunds stift under 1680-talet*, Lund, 2003.

⁴ Se t.ex. Forssberg, Anna Maria, *Att hålla folket på gott humör: informationsspridning, krigspropaganda och mobilisering i Sverige 1655-1680*, (Stockholm, 2005); Ericsson, Peter, *Stora nordiska kriget förklarar: Karl XII och det ideologiska tilltalet*. Uppsala 2002.

⁵ Det finns undantag. Historikerna Börje Harnesk och Johan Holm har undersökt legitimitet utifrån ett underifrånperspektiv. Båda två har undersökt riksdagsbesvär från skattebönderna under 1500- och 1600-talet och resolutioner från den svenska regeringen under samma tid. De kommer fram till helt skilda slutsatser. Börje Harnesk ser förhandlingarna mellan undersåtar och överhet som något som redan var givet på förhand eftersom överheten var retoriskt skickligare än undersåtarna. Hans svar på varför undersåtarna försökte förhandla med överheten var att de någon gång måste få rätt om kungamakten skulle upprätthålla sin legitimitet. Johan Holm dra istället slutsatsen att skattebönderna accepterade ökade bördor från kungamaktens sida på grund av en intressegemenskap dem emellan mot adeln. Harnesk, Börje, "Konsten att klaga, konsten att kräva: kronan och bönderna på 1500- och 1600-talen", *Maktens skiftande skepnader: studier i makt, legitimitet och inflytande i det tidigmoderna Sverige*, Umeå 2003, s. 42-74; Holm, Johan, "Härskarmakten och undersåtarna: legitimitet och maktutövning i tidigmodern tid", *Historisk tidskrift*, 2005:3, s. 375-397.

⁶ Friskyttförbandens och de danska fogdarnas suppliker utesluts från denna undersökning eftersom de var underställda den danska staten.

staten etablerade egna myndigheter i Skåne och för att källmaterialet är bättre bevarat från Skåne än vad det är för Halland och Blekinge.

Eftersom legitimitet är ett nyckelbegrepp i denna studie kan det vara på sin plats att redan här definiera det: Begreppet ska i denna studie uppfattas utifrån ett underifrånperspektiv. Vilket innebär att det är undersåtarnas uppfattningar om vad som är legitimt respektive illegitimt handlade från överheten sida som står i fokus. Legitimitet handlar om att överheten bör uppfylla de krav på beskydd som undersåtarna efterfrågar av överheten. Uppfyller överheten dessa krav är också undersåtarna villiga att finansiera beskyddet. Legitimitet handlar således om ett samhällskontrakt mellan överhet och undersåtar. I denna studie uppfattas begreppet som en process och vad som är legitimt respektive illegitimt är något som hela tiden omförhandlas mellan överhet och undersåtar. Vad som var legitimt analyseras utifrån legala aspekter, normer och värderingar samt undersåtarnas samtycke till överhetens förda politik. I teoridelen kommer jag att närmare redogöra för de teoretiska perspektiv som ligger bakom undersökningens syn på legitimitet.

Forskningsläget

Det har inte gjorts någon systematisk undersökning av de skånska supplikerna till den danska staten under det skånska kriget. Historikern Knud Fabricius har i tredje delen av sitt verk om *Skaanes overgang fra Danmark til Sverige* använt sig av en del suppliker men han använder sig även av mycket annat material.⁷ När det gäller frågan om legitimitet behandlar inte Knud Fabricius den i sin framställning utan han undersöker i stället skåningars danskhets. När det gäller skåningars förhållande till den danska staten utgår han ifrån att skåningarnas nationella identitet var orsaken till att de i början av kriget tog parti för den danska saken. Vidare menar han att ju längre kriget led och övergreppen mot befolkningen ökade, desto mer tappade skåningarna hoppet om att återigen bli danskar och blev därför allt mer uppgivna och neutralt inställda i konflikten mellan Sverige och Danmark.⁸ Problemet med Knud Fabricius är inte hans empiriska resultat om sakförhållandena under kriget utan att han fastnar i en nationalistisk tolkning av konflikten. Hans förklaringar till den skånska befolkningens agerande under kriget begränsas till förklaringar om dansk nationalism och

⁷ Fabricius, Knud, *Skaanes overgang fra Danmark til Sverige: studier over nationalitetsskiftet i de skaanske landskaber i de nærmeste slægtled efter Brömsebro- og Roskildefredene. D. 3, (1676-1679)*, Lund 1955. Även historikern Helga Leide har i sin studie över upptagandet av ödejordar utanför landskronatrakten använd sig av suppliker. I historikern Jens Lerboms studie om snapphanemyter hänvisas till ett par suppliker. Leide använder materialet för att visa vilka personer från Landskrona som tagit sig över till Danmark under kriget. Lerbom för att lyfta fram vanligt folks problem med snapphanar och friskyttar. Leide, Helga, "Ödeläggelse och uppodling efter skånska kriget: en studie av gårdar, bönder och jordens uppodling i Landskronatrakten 1675-1700", *Scandia*, 1971:2; Lerbom, Jens, "Kritiska besök i snapphaneland: Någon om problemen med historieskrivning kring Skånelandskapens övergång från Danmark till Sverige", *Roskildefreden 1658: i perspektiv*, Roskilde 2009.

⁸ Fabricius, s. 225ff.

befolkningens svenskhet. I detta sammanhang för historikern Hanne Sanders ett mycket mer intressant resonemang i sitt syntesverk om Skåne efter Roskildefreden. Hon spekulerar i att det fanns ett missnöje hos skåningarna över det svenska styret som initialt ledde till ett starkt stöd för den danska staten. När krigslyckan vände minskade stödet och det uppstod ett lojalitetsproblem för befolkningen i Skåne.⁹ Historikern Berndt Fredriksson påstår i sin studie om beskattningen i Skåne under det skånska kriget att den danska ockupationsmakten från början hade en långsiktig strategi att återta Skåne vilket fick till följd att danskarna var villiga att gå med på tillfälliga avkortningar på skatten för folk i nöd. I och med att krigslyckan vände hårdnade attityden hos den danska statsledningen gentemot den skånska befolkningen och våld blev ett allt viktigare inslag i uttaget av skatter.¹⁰ Jag ser Sanders resonemang som mer intressant som förklaringsgrund eftersom det finns både nyare och äldre forskning som styrker ett missnöje från allmogens sida över det svenska styret före skånska krigets utbrott.¹¹ Problemet är att ingen tidigare har prövat hypotesen för den skånska allmogen i stort.¹² Här fyller min studie en viktig roll för att pröva om denna hypotes stämmer.

Det finns dock även annan forskning om skånska kriget. Historikern Anna Maria Forssberg har i sin avhandling om den kyrkliga krigspropagandan kortfattat berört den danska legitimeringen via propagandaskrifter. Hon behandlar Christian V:s plakat från den första juli 1676 och kommer fram till att de danska argumenten var praktiska och pragmatiska snarare än sentimentala och patriotiska. Hon har även undersökt danska segervisor från hösten 1676. I dessa visor fanns en tematik om att skåningarna lidit under det svenska oket och att den svenska kungen hade varit en elak styvfader, men att deras riktiga fader, den danske kungen, nu hade återvänt.¹³ Hennes studie av den danska krigspropagandan är väldigt kortfattad och begränsad, men samtidigt intressant när det gäller frågan om legitimering. Frågan jag ställer mig är vilket genomslag propagandan hade hos den skånska befolkningen? Detta ger tyvärr Anna Maria Forssberg inget svar på eftersom hon undersöker saken utifrån ett ovanifrånperspektiv.

⁹ Sanders, s. 41, 122.

¹⁰ Fredriksson, Berndt, "Krigets krav och konsekvenser: ekonomiska och sociala aspekter på Skånska kriget", *Kampen om Skåne*, København 1983, s. 353ff.

¹¹ Om problemet med inkvarteringar i Skåne och den svenska statens problem med att åtgärda problemen. Se: Åberg, Alf, *Indelningen av rytteriet i Skåne åren 1658-1700: försvenskingsproblemet i belysning av det militära organisationsarbetet*, Lund 1947; Bergman, *Makt, möten, gränser*.

¹² När det gäller snapphanarnas och friskyttarnas tydliga ställningstagande för den danska staten under det skånska kriget har nya forskning betonat missnöjet över det svenska styret som en förklaringsgrund till snapphaneväsendets framväxt. Knarrström, Bo & Larsson, Stefan, *Hans Majestäts friskyttar av Danmark*, 1. Stockholm 2008; Persson, Stefan, *Mickel Pedersen Gyding: krigare, motståndsmän, rövare*, Lund 2011.

¹³ Forssberg, s. 262ff.

Det finns däremot en del skrivet om hur olika grupper i Skåne agerade under det skånska kriget. Historikern Jojan Vadenbring har gjort en studie om adelsmannen Jørgen Krabbes identitets- och lojalitetsyttringar under denna period. Jørgen Krabbe hade ställts inför svensk kommissorialrätt i Malmö anklagad för landsförräderi. Han dömdes för detta brott och blev därefter avrättad för sin otrohet mot Sverige. Den danskfödde Jørgen Krabbe var vid tiden för den danska invasionen svensk undersåte men blev enligt rätten återigen dansk när Skåne besattes av danska trupper. Vadenbring kommer fram till att en adelsman under denna tid kunde beteckna sig som dansk, svensk eller skånsk beroende på situationen. Dock framhåller hon att det inte var helt okomplicerat för en dansk adelsman att bli svensk. Hon menar att de skånska adelsmännen Olov Rosenkrantz och Holger Thott legitimerade Krabbes återgång till danskarna genom att skåningar var ofrivilliga svenskar som hade rätt att resa sig mot den svenska regimen.¹⁴ Jojan Vadenbring har i en senare studie påvisat att även det motsatta förekom. Den skånske adelsmannen Mogens Swave blev i stället tillfångatagen av danskarna eftersom han ansågs vara lojal mot svenskarna.¹⁵ Även prästerna i Skåne hamnade i liknande lojalitetskonflikter som den skånska adeln. Detta innebar en svår utsatthet för dem både från danskt och svenskt håll under och efter kriget.¹⁶ Tyvärr ger dessa studier inget svar på hur situationen såg ut för allmogen under kriget men de ger en fingervisning om vilka problem som kriget förde med sig.

Om vi går utanför tidsperioden för det skånska kriget finns det nyare forskning som behandlar skåningars bruk av suppliker till svenska myndigheter.¹⁷ Historikern Andreas Olsson behandlar de skånska stadsinvånarnas suppliker och historikern Harald Gustafsson behandlar landsbygdsbefolkningens suppliker. Båda fokuserar på vilka identitetsföreställningar som skåningar använde sig av i sina suppliker under freds- och krigstid. De vanligaste formerna för identifikation var som undersåte, kristen och som bonde eller borgare. Danska, svenska och skånska identiteter användes sällan eller aldrig av stadsinvånare och landsbygdsbefolkning, vare sig i etnisk eller i politisk mening. Gustafsson betonar även supplikväsendets möjliga legitimerande effekt – vilket är

¹⁴ Vadenbring, Jojan, "Om vi blir svensk": Identitetsfrågor i Övergångstid", *Vid gränsen: integration och identitet i det förnationella Norden*, Lund 2006, s. 160-179.

¹⁵ Vadenbring, Jojan, "Mogens Swave och snapphanarna", *Ale Historisk tidskrift för Halland och Blekinge*, 2010:2, s. 24-40.

¹⁶ Alenäs, Stig, "Förräderikommissionen 1682", *Roskildefreden 350 år : från danskt till svenskt kyrkoliv*, Lund 2008, s. 150-183

¹⁷ Vilka myndigheterna var skiftade över tid, men det rörde sig om dessa tre myndigheter: Skånska Generalguvernementet, Skånska guvernementet och de skånska landshövdingarna. Olsson, Andreas, "Inte bara undersåte utan också borgare: de skånska stadsinvånarnas identitetsbruk 1658-1685", *Öresundsgränser : rörelser, möten och visioner i tid och rum*, (Göteborg, 2007), s. 53-77; Gustafsson, Harald, "Att draga till Malmö och skaffa sig rätt: undersåtar, överhet och identitetsföreställningar i skånska suppliker 1661-1699", *Öresundsgränser : rörelser, möten och visioner i tid och rum*, Göteborg 2007, s. 78-115.

intressant för den här undersökningen. Detta har också betonats i dansk forskning.¹⁸ Gustafsson har även undersökt vilka ärenden som förekom i supplikerna. Han kommer fram till att det var skattefrågor och begäran om materiella stöd som dominerade innehållet i supplikerna.¹⁹ Frågan om identiteter kommer inte att undersökas i denna studie men det kan likväl vara intressant att se vilken betydelse danskt och svenskt hade i kommunikationen mellan den skånska allmogen och den danska ockupationsmakten.

Forskningsläget uppger om att det saknas ingående forskning om den danska statens legitimitet bland vanliga skåningar. Det finns en del spekulationer om skåningars förhållande till den danska staten under det skånska kriget men dessa spekulationer är inte empiriskt underbyggda. Fokus har legat på högre ståndspersoner och deras ställningstagande under kriget. Framför allt behövs det en revidering av Knud Fabricius slutsatser. Han uppvisar en hel del intressanta empiriska resultat men hans tolkningar är styrda av ett nationalistiskt axiom som behöver omprövas. Den nyare forskningen om Skånes övergång till Sverige har en del att bidra med på denna front. Det finns dock en hel del intressanta resultat från den tidigare forskningen som gör det möjligt att redan nu formulera en hypotes: Den danska staten hade till en början en legitim ställning hos den skånska befolkningen på grund av ett starkt missnöje med det svenska styret men att denna legitimitet blev alltmer problematiskt ju längre kriget led.

Disposition

I kapitel 1. *Inledning* behandlas problem, syfte och avgränsningar samt forskningsläget. I kapitel 2. *Teori och metod* presenteras de teorier, källmaterial och den metod som kommer att användas i uppsatsen. Kapitel 3. *Den danska staten och det skånska kriget* utgör ett bakgrundskapitel där den danska statens organisation och förvaltning behandlas, orsakerna till skånska kriget redovisas och krigets förlopp samt hur den danska förvaltningen var organiserad i Skåne under kriget. Kapitel 4. *Skånska allmogens förhandlingar med den danska staten* är den empiriska undersökningen. Detta kapitel är uppdelat i fyra delar: den första behandlar frågan om representativitet och vilken typ av ärenden som återfinns i supplikerna, den andra delen behandlar förhandling om skatter och avgifter mellan den skånska allmogen och den danska staten, den tredje delen behandlar vilken typ av

¹⁸ Bregnsbo, Michael, *Folk skriver til kongen: supplikkerne og deres funktion i den dansk-norske enevælde i 1700-tallet : en kildestudie i Danske Kancellis supplikprotokoller*, København 1997. För Skandinavien del undersöktes supplikväsendet först av den norske historikern Steinar Supphellen. Han betonade att supplikväsendet fungerade som en säkerhetsventil för befolkningen i det enväldiga Danmark-Norge. Detta eftersom det fanns få andra politiska kanaler att tillgå. Harald Gustafsson har för i sin undersökning om Island hävdade att suppliker oftast var rutinartade ärenden. För svensk del menar historikern Pär Frohnert att supplikerna för det mesta användes i enskilda ärenden där supplikanten begärde hjälp med olika ekonomiska tvister och handeln med jord. Gustafsson, "Att draga till", s. 79f.

¹⁹ Gustafsson, "Att draga till Malmö och skaffa sig rätt", se Tabell 1.

beskydd som efterfrågades av den skånska allmogen och i den fjärde delen analyseras vilken legitimitet som den danska ockupationsmakten hade hos den skånska allmogen. Kapitel 5. *Sammanfattning* innehåller en slutsummering av uppsatsens viktigaste resultat.

2. Teori och metod

Den tidigmoderna staten

För att kunna förstå den danska kronans organisation kan det vara bra att benämna den som en stat. Sociologen Max Webers definition av staten brukar ses som den klassiska definitionen. Han ser staten som en mänsklig samhällsorganisation vilken gör anspråk på rätten till våldsmonopol, alltså ensamrätt att bruka våld, inom ett specifikt territorium, något som inte utesluter att andra institutioner och grupper också kan ha rätt att använda våld – men bara om det sker på statens villkor.²⁰ Detta är något som främst kännetecknar den moderna staten. Den tidigmoderna staten hade inte alltid samma möjligheter som den moderna staten att upprätthålla ett våldsmonopol inom ett avgränsat territorium. Enligt ekonomihistorikern Douglass North kan staten i stället ses som en organisation med relativa våldsfördelar²¹ inom ett territorium där beskattningsförmågan bestämmer dess gränser.²² Douglass North ser jag som mer fruktbar eftersom det inte alltid var självklart att statliga organisationer under tidigmodern tid hade ett verkligt våldsmonopol. Men som North framhåller var staten bättre rustad för att kontrollera våldet. För att kunna förstå den tidigmoderna staten är det även viktigt att ha i åtanke att det inte var en speciellt enhetlig statsform utan staten institutioner var svagt centraliserade och därmed var den statliga makten snarare extensiv än centraliserad. Staten var, enligt den brittiska historikern Michael J. Braddick, beroende av lokala agenter som skötte förhandlingarna om skatter och dylikt med undersåtarna.²³

Historikern Jan Glete har lanserat en teori, med inspiration från historikern Frederick C. Lane, som mer ingående behandlar den tidigmoderna staten inifrån. Han ser staten som en organisation vilken kunde erbjuda ett effektivare beskydd till sina undersåtar än tidigare statsformer. Eftersom den fiskal-militära staten, som han benämner den, hade relativa våldsfördelar gentemot

²⁰ Weber, Max, *From Max Weber – Essays in Sociology*, London 1974, s. 78.

²¹ Relativa eller komparativa fördelar är en teori inom ekonomi vilket innebär att producenter bör specialisera sig på det som de effektivast kan producera. Eklund, Klas, *Vår ekonomi: en introduktion till samhällsekonomin*, Stockholm 2007, s. 501, 508.

²² Glete, Jan, *War and the state in early modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as fiscal-military states, 1500-1600*, London 2002, s. 52.

²³ Enligt Braddick bestod den tidigmoderna staten av fyra olika maktnätverk: den patriarkala staten som hade hand om den sociala ordningen och fattigvård, den fiskal-militära staten vilket hanterade militären, flottan och den ökade militära bördan, den konfessionella staten vars ansvarsområde rörde upprätthållande av den "rätta läran" och den dynastiska staten som ansvarade för upprätthållandet eller expanderande av territorium och handel. Braddick, M. J., *State formation in early modern England, c. 1550-1700*, Cambridge 2000, s. 9-102. Harald Gustafsson för ett liknande resonemang när han menar att den tidigmoderna staten var en konglomeratstat, d.v.s. att det vanligaste var att staten bestod av ett furstehus med olika territorium kopplade till denna överhet. Dessa olika territorium, oftast i form av riken och provinser, hade sina egna speciella relationer till fursten, d.v.s. egen lagstiftning, förvaltning och ibland även en egen ständerförsamling. När det gällde skatter och soldatutskrivningar var fursten oftast tvungen att förhandla med varje enskild del inom konglomeratet och dessutom även tvungen att anpassa sig till den lokala politiska kulturen för att få gehör för sina krav. Gustafsson, Harald, *Makt och människor: europeisk statsbildning från medeltiden till franska revolutionen*, Göteborg 2010, s. 77.

andra organisationer i samhället kan våld och beskydd ses som en vara som staten tillhandahåller. Beskyddet som vara efterfrågades, enligt Glete, av undersåtarna eller av vissa elitgrupper i samhället. Staten som producent och säljare av beskydd innebar ett dubbelt kontrakt; det ena med köparna (undersåtarna) och det andra med de som möjliggjorde den praktiska servicen (armén). I denna dubbla relation stod undersåtarna för produktionen av resurser vars överskott staten tog in i form av skatter och avgifter för att tillgodose behovet av ett effektivt beskydd. Samma överskott användes sedan till arméns behov och kostnader.²⁴ I en nyare studie menar han till och med att:

Society agreed to pay higher taxes if the new type of state, which claimed that it had a monopoly on violence, was able to show that it markedly improved order and predictability in daily life. When such a state was, or seemed to be, threatened by external enemies, taxpayers might be willing to make heavy sacrifices to maintain this stability, as the alternative was highly unpredictable.²⁵

Således framhåller han att undersåtarna till och med var villiga att betala högre skatter i utbyte mot vardaglig stabilitet. Enligt Glete ledde den fiskal-militära statens effektivare organisering av beskydd till ökad trygghet och bättre ekonomiska villkor för skattebetalarna.²⁶ Efterfrågan på beskydd stämmer väl överens med vad sociologen Barrington Moore jr. menar med att överheten hade tre plikter gentemot sina undersåtar: att beskydda dem från utländska fiender, upprätthålla fred och ordning, samt säkerställa den materiella säkerheten. Detta var de grundläggande dragen i samhällskontraktet mellan överhet och undersåtar och det var dessa plikter som gav statens dess legitimitet. Om överheten levde upp till sina plikter skulle undersåten i gengäld vara lydig och betala skatt.²⁷

Under tidigmodern tid fanns det en religiös syn på samhällskontraktet. Ett exempel på detta var hustavlan vilket var en ideologi som delade in samhället i tre olika ständer: *läroståndet* som hade till plikt att förkunna "den rätta läran", *väreståndet* vars uppgift var att styra och beskydda samhället och *näreståndet* vilket var den stora majoritet av befolkningen som hade till plikt att

²⁴ Glete, *War and the state in early modern Europe*, s. 1-9, 52ff.

²⁵ Glete, Jan, *Swedish naval administration, 1521-1721: resource flows and organisational capabilities*, Leiden 2010, s. 2.

²⁶ Glete, *War and the state in early modern Europe*, s. 217.

²⁷ Moore, Barrington jr., *Injustice: the social bases of obedience and revolt*, London 1978, s. 18, 20ff.

försörja samhället med livsmedel och varor.²⁸ I den protestantiska läran fanns även en föreställning om att undersåten skulle vara lydig överheten oavsett hur den skötte sina åtaganden.²⁹

Jan Gletes teori innefattar flera olika komponenter när det gäller staten som organisation och ett av dessa rör problemet med transaktionskostnader. Med transaktionskostnader avses de kostnader som uppstår med att upprätta, anpassa och kontrollera ett kontrakt mellan olika aktörer. I fallet mellan överhet och undersåtar rör det sig om samhällskontraktet. Utbyten av varor och tjänster innebär vissa kostnader med att inhämta information, utforma villkoren i avtalen samt att kontrollera att alla parter fullföljer sina plikter. Genom att förbättra inhämtningen av information och därigenom minska behovet av övervakning minskar transaktionskostnaderna och statens organisation har effektiviserats, detta leder i sin tur till lägre kostnader för produktionen av en vara.³⁰ Problemet, som jag ser det, med Jan Gletes teori är att han inte förklarar på vilket sätt undersåtarna efterfrågade överhetens beskydd och hur förhandlingen dem emellan tog sig uttryck.³¹ Historikern Mats Hallenberg lyfter fram att en viktig del av statens transaktionskostnader var själva förhandlingen mellan staten och undersåtarna om skatternas storlek och omfattning. I hans egen studie av privatiseringen av det svenska skatteväsendet under 1600-talet kommer han fram till att bönderna hade svårt att acceptera att privata aktörer fick del av överskottsproduktionen. Böndernas klagomål blev så omfattande att staten på många håll fick återinrätta den statliga lokalförvaltningen och med tiden även avveckla det privata skattesystemet. Bönderna var beredda att betala för överhetens beskydd så länge som medlen kom "kungliga majestäts tillgodo". Det privata skattesystemets brist på folklig legitimitet blev således en black om foten för den svenska staten.³² Här för Hallenberg in ett intressant perspektiv: att det även krävs politisk legitimitet och samtycke från undersåtarnas sida kring kostnaderna för statens beskydd och hur de skulle fördelas.

Går då detta att applicera på relationen mellan en ockupationsmakt och den ockuperade befolkningen? Den finske historikern Hilding Klingenberg argumenterar för att en ockupationsmakt

²⁸ Olsson, s. 54, citat s. 73.

²⁹ Forssberg, s. 23. Christian V verkar dock inte ha delat denna eviga lydnad eftersom han menade att skåningarna hade rätt att bryta sina band till den svenska överheten då denna inte följt Roskildefredens bestämmelser. Således gav han uttryck för ett kontraktstänkande där undersåtarna gavs rätten att säga upp kontraktet om inte överheten levde upp till kontraktets bestämmelser.

³⁰ Glete, *War and the state in early modern Europe*, s. 57; Hallenberg, Mats, *Statsmakt till salu: arrendesystemet och privatiseringen av skatteuppbörden i det svenska riket 1618-1635*, Lund 2008, s. 16.

³¹ Däremot betonar han själv att förhandlingar mellan stat och undersåtar var viktiga. Glete, *War and the state in early modern Europe*, s. 29f.

³² Han nämner även två andra faktorer som spelade in i avvecklingen av det privata skatteväsendet: problemet för små aktörer att ekonomiskt klara av sitt åtagande i ekonomiska kristider och att privatiseringen med tiden innebar en ökad kostnad för staten när det gällde kontrollen över det privata skattesystem. Dock framhåller han bristen på folklig legitimitet för det privata systemet som den främsta orsaken till att det avvecklades. Hallenberg, s. 228ff.

kunde använda sig av eder och proklamationer för upprätta ett nytt samhällskontrakt mellan ockupationsmakt och den ockuperade befolkningen. Han menar vidare att maktutövning i form av repression (d.v.s. våld, bestraffning eller hot om våld) och legitimering användes sida vid sida i strävandet att kontrollera den ockuperade befolkningen. Detta kallar han för "ockupationens fungerande paradox". Vilken maktutövning som dominerade styrdes av ockupanternas intention, huruvida de ville behålla erövringen eller bara använda området som en resursbas och för att föröda fiendens resurser. Det sistnämnda främjade repression som maktutövning medan det förstnämnda främjade legitimering.³³ Hilding Klingenberg tillför en viktig aspekt när han lyfter fram intentionen. Bruket av våld var en möjlig metod för att skapa en efterfrågan på beskydd mot statens egen våldsutövning. En affärsidé som påminner om dagens maffiametoder.³⁴

För att sammanfatta mitt perspektiv på den tidigmoderna staten menar jag att den var svagt centraliserad och snarare extensiv i sin territoriella utbredning. Staten var en organisation som hade relativa våldsfördelar i förhållande till andra aktörer i samhället och som därmed var en storproducent av beskydd vilket i sin tur efterfrågades av undersåtarna. Detta krävde minskade transaktionskostnader och ständiga förhandlingar med undersåtarna om skatternas storlek. Detta förfaringssätt gällde också när staten skulle ta tillbaka förlorade marknadsandelar eller expandera in på nya marknader, d.v.s. in på fiendens territorium. För att kunna skapa ett nytt kontrakt med de nya eller gamla kunderna kunde både repression och legitimering användas sida vid sida beroende på kundernas efterfrågan. Beskyddet ses här som en viktig del av statens service och för att statens ska uppfattas som legitim måste den leva upp till kravet på beskydd. När det gäller Skåne under skånska kriget tror jag att det finns en poäng att uppfatta den danska staten och den skånska allmogen som aktörer vilka kunde liera sig med varandra, om det fanns ett behov av detta. Den danska staten hade här en stor fördel då de delade samma konfession som de skånska undersåtarna och därav kunde legitimera sin makt via det religiösa samhällskontraktet.

Legitimitet

I texten ovan har jag beskrivit den tidigmoderna staten och dess verksamhetsområde. Ett viktig begrepp som användes något odefinierat var begreppet legitimitet. Men vad innebär egentligen legitimitet och hur kan man undersöka om något var legitimt? Enligt Max Weber bygger politiska institutioner på principen att män dominerar över andra män, en relation som upprätthålls av

³³ Klingenberg, Hilding, *Repression och legitimering - rysk maktutövning i Åbo generalguvernement 1717-1721: civilförvaltningen under en ockupation med jämförande utblickar*, Åbo 2009, s. 223-231.

³⁴ Holm, Johan, *Konstruktionen av en stormakt: kungamakt, skattebönder och statsbildning 1595 till 1640*, Stockholm 2007, s. 40.

makthavarens rätt att använda våld. Om överheten vill behålla sin makt är det viktigt att undersåtarna lyder statens maktanspråk.³⁵ Överhetens rätt att utöva makt bygger på att undersåtarna erkänner statens auktoritet som legitim, d.v.s. undersåtarna bekänner att överhetens maktutövning är rättfärdig.³⁶ Statsvetaren David Beetham värjer sig emot Max Webers definition av begreppet legitimitet. David Beetham menar att Weber inte förklarar varför människor i vissa lägen erkänner överheten som legitim och i andra lägen som illegitim. David Beetham själv anser att maktlegitimering sker på tre olika plan: överhetens maktutövning är legitim i den utsträckning att den överensstämmer med rådande lagstiftning och sedvänjor, kan rättfärdigas genom att referera till delade normer och värderingar samt att undersåtarna visar sitt samtycke för den rådande maktrelationen. De olika kriterierna av legitimitet förser undersåtarna med en gemensam värdegrund med överheten, men de gör det på olika sätt och de har alla sin egen form av illegitimitet.³⁷ Den icke legitima formen av makt kännetecknas av överhetens brott mot etablerade lagar och sedvänjor, avsaknad av delade normer och värderingar mellan överhet och undersåtar, samt undersåtarnas upphävande av sitt samtycke för den rådande maktrelationen.³⁸ David Beetham argumenterar för att ett genomgående drag för människor är att de fungerar som rationella och moraliska agenter, d.v.s. att människor i sociala relationer och sammanhang söker efter vad som svarar mot deras behov och känsla för moral. Detta, menar Beetham, är den underliggande förklaringen till all legitimitet.³⁹

Att undersöka samtyckets betydelse för legitimitet kan, enligt Michael J. Braddick, vara problematiskt, särskilt när undersåtarnas godkännande beror på underkastelse eller på avsaknad av alternativ. Emellertid kan godkännandet av obekväma krav från överheten bero på att det är priset som undersåtarna får ta för att få igenom fördelar inom andra områden. Således kan handlande med motstridiga motiv bekräfta legitimitet.⁴⁰ Det är viktigt att samtycket påvisas genom handling, t.ex. beslut om att ingå i ett avtal eller ett kontrakt med en överlägsen part eller genom att svära en trohetsed till överheten. Det betydelsefulla är att båda parter ömsesidigt accepterar sina plikter gentemot varandra. En legitim överhet innebär således ett förhållande mellan stat och undersåtar.⁴¹

³⁵ Weber, s. 78.

³⁶ Weber, s. 78f, 294-296.

³⁷ Beetham, David, *The legitimation of power*, Basingstoke 1991. s. 8f och 14f.

³⁸ Beetham, s. 20.

³⁹ Beetham, s. 22.

⁴⁰ Braddick, s. 69.

⁴¹ Beetham, s. 18, 92f.

Det är också viktigt att betona att legitimitet utvecklas hela tiden; eller som historikern Börje Harnesk uttrycker saken: "[E]tt maktsystem *är* inte legitimt, det *blir* det; legitimering är en process."⁴²

Jag kommer att utgå ifrån David Beethams teori om att en överhet måste agera utifrån legala principer, normer och värderingar som delas med undersåtarna och att undersåtarna ges utrymme att visa sitt samtycke till relationen. Samtycket behöver inte innebära att undersåtarna godkänner krav som bara gagnar dem själva utan ibland behöver de gå med på vissa krav för att få igenom andra, således en form av reciprocitet (gåvoutbyte) mellan överhet och undersåtar. Det är även viktigt att betona att legitimitet inte är något konstant utan en process som alltid är under omförhandling.

Moralisk ekonomi och synen på rättvisa

Vilken moralisk och rationell grund vilade böndernas uppfattning om legitimitet på? Statsvetaren och antropologen James C. Scott menar att bönder i förkapitalistiska samhällen levde efter en subsistensetik. Denna specifika etik byggde på riskminimering (ett exempel på detta i det äldre Europa var det s.k. tegsystemet). Det här berodde på att bönderna i förkapitalistiska samhällen levde nära existensminimum och att de hade ett begränsat utrymme för att maximera sin profit. Subsistensetiken eller, som han också benämner den, säkerhet-först-principen styrde inte bara den teknologiska organisationen men även de sociala och moraliska arrangemangen i det förkapitalistiska bondesamhället. Ett viktigt samhälleligt arrangemang var att den välbärgade bonden hjälpte de mindre bemedlade byborna. Scott ser detta som en slags försäkring vilket garanterar alla invånare ett minimum av underhåll. Underhållsförsäkringen utgjorde basen för den moraliska ekonomin⁴³. Den moraliska ekonomin handlar om böndernas uppfattningar om vad som var rättvist, d.v.s. vilka resurser som var legitima respektive illegitima av överheten att ta ut. För bonden var det intressanta inte hur stora överhetens resursuttag var utan hur mycket han fick behålla av sin produktion och om detta motsvarade minimikraven på överlevnad. För att överheten skulle kunna försäkra sig om böndernas överskottsproduktion var de i det långa loppet tvungna att garantera bonden ett minimum av försörjning. Den moraliska ekonomin delades således mellan överhet och undersåtar, men utifrån olika intressen. Denna moraliska uppfattning skapade erfarenheter och förväntningar hos bönderna i deras relation till överheten och kränktes dessa

⁴² Harnesk, s. 43.

⁴³ Begreppet myntades ursprungligen av historikern E.P. Thompson för att förklara kopplingen mellan priset på bröd och massupplopp i ständerna. Thompson driver tesen att det fanns en förkapitalistisk föreställning om ett moraliskt pris på bröd bland den engelska massan som krockade med det kapitalistiska marknadspriset på bröd. Thompson, Edward Palmer, *Herremakt och folklig kultur: socialhistoriska uppsatser*, Stockholm 1983, s. 63-135. Artikeln är ursprungligen publicerad i *Past & Present* 1971.

moraliska förväntningar kunde det leda till att bönderna gjorde motstånd mot överheten.⁴⁴ James C. Scott sammanfattar sin teori på ett träffande sätt:

[F]irst, claims on peasant incomes by landlords, moneylenders, or the state were never legitimate when they infringed on what was judged to be the minimal culturally defined subsistence level: and second, the product of the land should be distributed in such a way that all were guaranteed a subsistence niche.⁴⁵

James C. Scotts teori om den moraliska ekonomin stämmer väl överens med den tidigmoderna uppfattningen om husnödtorften och rättvisan.⁴⁶ Historikerna Hugues Neveux och Eva Österberg har undersökt europeiska bönders normer och värderingar under tidigmodern tid. I deras syntes framhåller de exempel och tankegångar som påminner om moralisk ekonomi men betonar själva begreppet rättvisa, både i skriven lag och i form av sociala normer, som den grundläggande normen i kommunikationen med överheten. Normen om rättvisa backades upp av andra värderingar såsom traditionalism, ära, ekonomisk självständighet, samt fred och concordia (enighet). Bönderna accepterade en överhet så länge han agerade inom rāmärkena för vad som ansågs som rättvist.⁴⁷ Ett annat viktigt begrepp under tidigmodern tid var begreppet frihet. Frihet handlade om att olika grupper hade sina privilegier, rättigheter och sedvänjor som överheten hade att ta hänsyn till i sin maktutövning. Den överhet som kränkte dessa var att betrakta som en tyrann.⁴⁸ Det är viktigt att påpeka att den tidigmoderna synen på rättvisa skiljer sig från dagens jämlikhetssamhälle. Rättvisan var kopplad till en hierarkisk samhällssyn där olika grupper förväntades uppfylla sina förpliktelser mot varandra,⁴⁹ vilket bl.a. tog sig uttryck i den protestantiska hustavlans.

Historikern Linda T. Darling som undersökt skattesystemet i det Osmanska riket, menar att det där fanns en föreställning om rättvisa (*the circle of justice*) som delades mellan överhet och undersåtar. Detta innebar helt enkelt att bönderna accepterade överhetens krav på skatter och avgifter så länge som överheten levde upp till sin plikt att beskydda undersåtarna mot korruption, utländska trupper, rövarband och svält. Fungerade inte rättvisan var bönderna inte längre villiga att

⁴⁴ Scott, James C., *The moral economy of the peasant: rebellion and subsistence in Southeast Asia*, New Haven 1976, s. 2-8.

⁴⁵ Scott, s. 11.

⁴⁶ Harnesk, s. 42-74; Cederholm, Mathias, *De värjde sin rätt: senmedeltida bondemotstånd i Skåne och Småland*, Lund 2007, s. 374-520. Husnödtorften handlade om att det fanns en moralisk uppfattning om att överheten inte fick gå så långt i sina resurskrav att det hotade undersåtarnas förmåga att försörja sig. Harnesk, s. 48.

⁴⁷ Neveux, Hugues & Österberg, Eva, "Norms and values of the peasantry in the period of state formation: a comparative interpretation", *Resistance, representation and community*, Oxford 1997, s. 155-184

⁴⁸ Cederholm, s. 441-449.

⁴⁹ Gustafsson, *Makt och människor*, s. 180.

finansiera sin överhet och därmed förlorade överheten sin legitimitet. Vilket kunde resultera i uppror eller att bönderna lämnade sina gårdar. Det vanliga var dock att undersåtarna, med petitioner som verktyg, försökte få överheten att rätta till obalansen i rättvisecirkeln. Förvånande ofta var överheten tillmötesgående och lindrade skattekraven, trots att skattkammaren egentligen var i behov av resurserna. Detta menar hon berodde på att överheten värderade legitimitet högre än tillfälliga skatteintäkter.⁵⁰ Frågan är om föreställningen om rättvisa delades på samma sätt mellan den danska ockupationsmakten och den skånska allmogen och om ockupationsmakten var lika villig att prioritera legitimitet före skatteintäkter? Detta är inte en omöjlighet då tanken från den danska statens sida var att återerövra Skåne.

Eftersom mitt syfte med denna studie inte är att rekonstruera böndernas politiska kultur utan snarare hur de använde sig av olika normer och värderingar för att legitimera sina krav till överheten, utgår jag ifrån Harald Gustafssons definition av politisk kultur. Han menar att politisk kultur ska förstås som ett ramverk med uppfattningar om vad som är politik, d.v.s. vilka beslut och handlingar som uppfattas som legitima respektive illegitima av både undersåtar och överhet. Gustafsson menar att vilka uppfattningar som ingick i en politisk kultur manifesterades i handling och dessa uppfattningar framkommer främst i beslutsfattande processer.⁵¹

Moralisk ekonomi och den tidigmoderna synen på rättvisan ser jag som utmärka begrepp för att kunna förklara varför allmogen såg vissa saker som legitima och andra som illegitima. Kommunikationen kring vad som var legitimt respektive illegitimt skedde oftast i enlighet med en viss politisk kultur och därför uppfattar jag det som viktigt att undersöka handlingar som rör beslutsfattande processer, i det här fallet suppliker och resolutioner.

Källmaterial och källkritik

Det primära källmaterialet utgörs av suppliker och resolutioner som finns bevarade i det danska riksarkivet i Köpenhamn i generalkrigskommissariatets och krigskollegiets samlingar. Även tre plakat från den danska staten kommer att användas i analysen. Vad är då en supplik? Begreppet supplik kommer från latinets *supplicum* vilket betyder "ödmjuk bön".⁵² Denna betydelse är mer

⁵⁰ Darling, Linda T., *Revenue-raising and legitimacy: tax collection and finance administration in the Ottoman Empire, 1560-1660*, Leiden 1996, s. 281-299.

⁵¹ Gustafsson, Harald, *Political interaction in the old regime: central power and local society in the eighteenth-century Nordic states*, Lund 1994, s. 21. Historikern Eva Österberg har en något annorlunda definition av politisk kultur. Hon ser politisk kultur som en förening mellan etos och praxis, som ska ha en sådan kontinuitet att föreningen inte kan reduceras som tillfälligheter och taktik. Österberg, Eva, "Bönder och centralmakt i det tidigmoderna Sverige: konflikt - kompromiss - politisk kultur", *Scandia*, 1989:1, s. 76.

⁵² Frohnert, Pär, *Administration i Sverige under Frihetstiden., Administrasjon i Norden på 1700-talet*, Oslo 1985, s. 251.

framträdande om man använder synonymen böneskrift.⁵³ Suppliker var en viktig del i kommunikationen mellan undersåtar och överhet. Det var undersåten eller undersåtarna (suppliker kunde vara från enskilda personer eller från ett större kollektiv) som supplikerade till överheten angående en eller flera begäran och det var överheten som beviljade eller avslag begäran. Mottagare av suppliker kunde vara kungen eller en annan central, regional eller lokal myndighet. För att en supplik skulle få gehör var det viktigt att supplikens upplägg följde vissa ramar: den adresserade överheten skulle tituleras, det skulle finnas en begäran, helst även en motivering och även lite information om supplikanten/supplikanterna.⁵⁴ Detta stämmer väl överens med de 122 enskilda och kollektiva suppliker som jag har funnit i det danska riksarkivet.

De suppliker som används i denna studie har ett omfång på c:a 1-3 sidor med några få undantag. Supplikerna är författade på danska med vissa inslag av svenska och tyska ord. De suppliker som använts i denna undersökning har antingen varit adresserade till kungen, då har de oftast hamnat bland krigskollegiets samlingar om de inte har remitterats vidare till generalkrigskommissariatet eller till generalkrigskommissariatet. Flera suppliker är skrivna och mottagna i Skåne, men en del är skrivna och mottagna i Köpenhamn. Innehållet i supplikerna berör oftast storleken på olika skatter och avgifter eller ansökan om rätten till egendom eller ekonomiskt bistånd.

De suppliker som använts till denna uppsats har valts ut genom följande urvalsprocess. Jag har först och främst begränsat mig till de militära förvaltningssamlingarna i riksarkivet i Köpenhamn, detta på grund av att där finns bevarade suppliker och det var främst den militära förvaltningen och dess agenter som kommunicerade med den skånska befolkningen. Alternativet hade varit att gå igenom danske kancelliets samlingar, men jag har inte funnit något som tyder på att det finns några bevarade suppliker där. Däremot finns det bevarade resolutioner som Helga Leide och Knud Fabricius redan gått igenom. I generalkrigskommissariatets samlingar finns det i *indkomne breve* två volymer som innehåller suppliker från den skånska allmogen. Dessa volymer är ordnade efter skånska härader och skånska städer. Det finns även en volym (*supplikationer*) till i generalkrigskommissariatets samling med suppliker från den skånska allmogen som använts till denna studie. I krigskollegiets samlingar är materialet utspritt i långt fler volymer. I krigskollegiets *indkomne breve* finns det i varje volym ett register inlagd bland handlingarna om vem eller vilka

⁵³ Sökord: Supplik <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>

⁵⁴ Heerma van Voss, Lex, "Introduktion", *Petitions in social history*, Cambridge 2001, s. 6; Würbler, Andreas, "Voices from among the 'silent masses': humble petitions and social conflicts in the early modern age", *Petitions in social history*, Cambridge 2001, s. 15f. Lex Heerma van Voss skriver endast om petitioner vilket kan ses som ett samlingsnamn för allsköns olika klagoskrifter, medan Andreas Würbler även skriver om suppliker.

som hade författat en skrivelse eller en supplik. Jag har utgått från dessa register i mitt urval av suppliker. Risken med detta är att jag kan ha missat suppliker som har varit bilagor i militära och civila tjänstemäns brev till centralförvaltningen, men på grund av arbetstekniska skäl har jag valt att inte göra detta. I krigskancelliets (krigskollegiet ombildades till krigskancelliet år 1679) *indkomne sager* finns det också bevarade suppliker från den skånska allmogen. Krigskancelliets volymer är kronologiskt ordnade. När det gäller resolutionerna har jag funnit en del i generalkrigskommissariatets *korrespondanceprotokoller* och en del resolutioner påskrivna på supplikerna. Både suppliker och resolutioner är fragmentariskt bevarade, därför har jag inte kunnat bilda mig en egen uppfattning om hur många suppliker som den skånska allmogen skickade in till de danska förvaltningarna under kriget och därför kan mitt material endast påvisa vissa tendenser när det gäller kvantitativa beräkningar.

Ett intressant källkritiskt spørsmål är huruvida allmogen skrev sina egna suppliker? I enstaka fall förekom det säkert men det vanligaste var att det fanns professionella skrivare till hands såsom präster, tingsskrivare, fogdar o.s.v. som kunde författa supplikerna. Däremot förekom det att vissa supplikanter i alla fall skrev ner sin egen namnteckning, då brukar det stå under signaturen "egen haand" eller förkortat "egh". Detta tyder på att det funnits en viss skrivkunnighet bland allmogen. Betyder detta att allmogens uppfattningar i själva verket var den professionella skrivarens uppfattning? Med tanke på att det troligtvis fanns personer bland allmogen som hade skrivkunnighet men att de ändå valde att använda sig av professionella skrivare, tyder det på att de hade förtroende för att skrivarna hade en bättre kompetens att förmedla den bild som de själva ville ge tillkänna för överheten. Således är det min uppfattning att allmogens tankar och vilja är det som kommer till tals via supplikerna.⁵⁵

Vidare när det gäller den källkritiska aspekten kommer jag främst att bedöma källmaterialet utifrån dess värde som kvarlevor, d.v.s. bedöma källornas representativitet och vad de kan säga om den tidens föreställningar om legitimitet. Suppliker är ett utmärkt källmaterial för att kunna nå folks uppfattningar om sin överhet, även de tidigmoderna myndigheterna använde suppliker för att avläsa folkopinionen.⁵⁶ En annan viktig aspekt är att supplikanterna måste ha en viss trovärdighet om han, hon eller de vill få gehör för sin begäran eftersom det fanns en risk att sakinnehållet skulle granskas

⁵⁵ Harald Gustafsson är inne på en liknande linje. Han hänvisar till historikern Nils Erik Villstrand som menar att tidigare forskning har fokuserat allt för mycket på "possessiv" skrivkunnighet, egen skrivkunnighet, och bortsett från att det funnits professionella och kompetenta förmedlare tillhands för allmogen. Eftersom det fanns professionella skrivare fanns det inget behov för allmogen att utveckla en egen skrivkunnighet eftersom de var nöjda med resultatet. Både Harald Gustafsson och Nils Erik Villstrand är av den uppfattningen att allmogens tankar och vilja står att finna i den skrivna korrespondensen mellan undersåtar och överhet. Gustafsson, "Att draga till Malmö och skaffa sig rätt", s. 87.

⁵⁶ Heerma van Voss, s. 4ff.

av en myndighet.⁵⁷ Detta skulle i så fall innebära att det för supplikantens del var bättre att hålla sig nära sanningen för att ha större chans att få igenom sina krav. När det gäller närhetsperspektivet har jag valt att använda suppliker som behandlar sin samtid, d.v.s. suppliker som skickats in under det skånska kriget och strax efter freden. Däremot kan det finnas utsagor som behandlar omständigheter längre bak i tiden, i de fall där det är möjligt kan det vara av intresse att se om dessa utsagor stämmer, exempelvis när supplikanten hänvisar till ett äldre skattesystem.

Metod och frågeställningar

Som en grundläggande metod gör jag en analys inifrån, d.v.s. jag tolkar allmogens uppfattningar om legitimitet utifrån deras egna utlåtanden (suppliker). Jag rekonstruerar även till viss del allmogens uppfattningar genom material från överheten (resolutioner).⁵⁸ Detta säger dock väldigt lite om själva tillvägagångssättet. Eftersom jag använder källmaterialet som kvarlevor är det viktigt att supplikerna analyseras utifrån deras representativitet. Det här kommer jag att göra med en kvantitativ metod genom att beräkna den geografiska spridningen av supplikerna i Skåne, hur många suppliker som var enskilda och hur många som var kollektiva och vilken typ av ärenden det var som allmogen begärde av de danska myndigheterna.⁵⁹

Den huvudsakliga analysen görs utifrån en kvalitativ metod och det är genom denna analys som huvudfrågan kommer att besvaras. Med inspiration från Mats Hallenbergs teori om att förhandlingarna mellan överhet och undersåtar var en viktig del av statens transaktionskostnader och Jan Gletes teori om att undersåtarna efterfrågade beskydd av staten samt David Beethams teori för att analysera legitimitet underifrån kommer den kvalitativa analysen att delas upp i följande tre delar: den första delen behandlar själva förhandlingen mellan den skånska allmogen och ockupationsmakten om kostnaden för beskyddet, den andra delen behandlar vilket beskydd som efterfrågades av den skånska allmogen och i den tredje delen analyseras resultaten från de två andra delarna utifrån Beethams teori om legitimitet.

Allmogens argumentation kommer att analyseras med utgångspunkt i hänvisningar till legala principer, vilka normer och värderingar som användes, och vad allmogen samtyckte till. En viktig komponent i hans teori är att det måste finnas något forum där undersåtarna kan visa eller avvisa sitt samtycke till överhetens maktutövning. Här utgör förhandlingarna via suppliker ett viktigt verktyg

⁵⁷ Heerma van Voss, s. 9.

⁵⁸ Österberg, Eva, *Folk förr: historiska essäer*, Stockholm 1995, s. 179.

⁵⁹ När det gäller ärendetyper kommer jag att använda samma kategorisering som Gustafsson, "Att draga till Malmö och skaffa sig rätt", se tabell 1.

för att kunna analysera legitimitet. Glete och Hallenbergs teoretiska perspektiv ger mig ett verktyg för att kunna förstå vad de förhandlade om och varför förhandlingarna över huvud taget ägde rum. Begreppet moralisk ekonomi och den tidigmoderna idén om rättvisa utgör viktiga komponenter när det gäller att analysera vilka ömsesidiga normer och värderingar som styr argumentationen. Detta på grund av att Beethams teoretiska mall är ett universellt verktyg för att analysera legitimitet, vad som är viktigt i en viss historiskt period måste således hämtas in från annat håll.⁶⁰

För att kunna besvara uppsatsens problem om vilken legitimitet som den danska staten hade hos den skånska allmogen. behövs ett antal operativa frågeställningar:

1. Hur representativa var supplikanterna i förhållande till den övriga allmogen Skåne och vad ansökte de om?
2. Hur stor var den skånska allmogens vilja att betala för beskydd, vilka skatter och avgifter sågs som legitima respektive illegitima och vad låg bakom denna uppfattning?
3. Vilket beskydd efterfrågades av den skånska allmogen och hur skulle den danska staten leva upp till efterfrågan?
4. Vad kan det här säga om allmogens syn på legitimitet och kan detta besvara frågan om vilken legitimitet den danska staten hade hos den skånska allmogen?

Fråga ett behandlar den kvantitativa delen av analysen om representativitet och vilken typ av ärenden som supplikanterna ansökte om. Fråga två till fyra behandlar den kvalitativa analysen där fråga två syftar på förhandlingarna om priset för beskydd, fråga tre om efterfrågan på beskydd och slutligen fråga fyra försöker besvara uppsatsen huvudfråga.

⁶⁰ Beetham, s. 21.

3. Den danska staten och det skånska kriget

Den danska staten efter Roskildefreden

Det var en mycket annorlunda dansk stat som den skånska allmogen mötte sommaren och hösten 1676 jämfört med den stat som de hade lämnat 1658. Efter att Danmark hade varit i krig med Sverige i slutet av 1650-talet, vilket slutade med freden i Köpenhamn 1660, hade den danska statens existens varit hotad. Det efterspel som skedde i Danmark efter dessa katastrofala krig mot Sverige skulle leda fram till det danska enväldets införande. Det här skulle ta sin början i ett ständermöte i Köpenhamn 1660 där Frederik III fick stöd av det danska borgerskapet och prästerskapet, mot det adliga riksrådet. Riksrådet motsatte sig nämligen idén om att det danska kungadömet skulle bli en arvmonarki. Danmark hade innan enväldets införande varit en valmonarki. Med hjälp av militärt tryck gav riksrådet upp och det danska arvriket kunde proklameras. 1661 utfärdades *enevoldsarveregeringsakten* som bekräftade den danske kungens arvrike och hans enväldiga ställning. Därefter avskaffades riksrådet och ständermöten helt och hållet. Enväldet bekräftades även 1665 när *Kongeloven* upprättades.⁶¹

Vid enväldets genomförande blev den danska adeln frångått sina politiska rättigheter att ha ensamrätt till de högre ämbeten i statens tjänst. Det adliga riksrådet omorganiserades till ett råd (*Geheimkonseillet*) vilket underställde den enväldiga kungen. Före enväldet hade riksrådet styrt den danska staten tillsammans med kungen. Adeln förlorade även stora delar av sina skatteprivilegier och staten beskattade deras veckodagsbönder och säterier.⁶² I *Kongeloven* 1665 legitimerades kungens skatterätt med att rikets säkerhet endast kunde garanteras med militärmakt och detta kunde endast finansieras via skatter. Effekterna av det förändrade skatteväsendet syns tydligt när vi undersöker statens intäkter: 1602 stod skatterna för mindre än 1 procent av intäkterna vilket innebar i reda pengar 2 300 riksdaler, 1662 stod skatterna för mer än 60 procent av intäkterna och i reda pengar 472 900 riksdaler.⁶³ I början av 1600-talet hade Danmark-Norge haft en nästintill

⁶¹ Gustafsson, Harald, *Nordens historia. En europeisk region under 1200 år*, Lund 1997, s. 108.

⁶² Den danske kungen Frederick III bekräftade även en hel del privilegier: det gällde hals och handrätt över deras underlydande d.v.s. rätten och plikten att driva sina underlydande till rätten i saker som gällde livs- eller kroppsstraff, sagesfaldsrätten d.v.s. rätten att indriva in sina underlydandes böter, patronatsrätt d.v.s. rätten att utse präst och rätt till kyrkotiondet och även birkerätten vilket innebar rätt att utse domare till den adliga jurisdiktionen. De hade även rätt till vrak-, jakt-, fisk- och skogsavverkningsrätt på deras egendomar. Den danska adeln och godsägarna skulle framförallt få utökade befogenheter inom lokalförvaltningen efter enväldets införande. Løgstrup, Birgit, *Jorddrot og offentlig administrator. Godsejerstyret inden for skatte- og udskrivningsvæsenet i det 18. århundrede*, København 1983, s. 27ff; Jespersen, Leon, *The Constitutional and Administrative Situation, A Revolution from Above? The Power state of 16th and 17th Century Scandinavia*, Odense 2000, s. 128; Jørgensen, Harald, *Det oldenborgske monarkis centraladministration og den lokale forvaltning i Danmark omkring 1750, Administrasjon i Norden på 1700-talet*, Oslo 1985, s. 35f.

⁶³ Jespersen, s. 95, 97.

obefintlig armé medan på 1670-talet bestod armén av 30 000 man.⁶⁴ Kostnaden för armén 1602 låg på 15 500 riksdaler medan 1662 låg kostnaden på 656 400 riksdaler.⁶⁵ Danmark-Norge rustade sig således för krig.

Skånska kriget

Den 2 september 1675 förklarade den danske kungen Christian V svenskarna krig. Skälet till krigsförklaringen var att Sverige hade förklarat Brandenburg krig i december månad 1674 och därefter invaderat landet. Danmark-Norge och Nederländerna som var allierade med Brandenburg svarade således med att förklara Sverige krig. Sverige var i sin tur lierat med stormakten Frankrike. Den stora konflikten låg egentligen mellan Nederländerna och Frankrike; konflikten mellan Danmark-Norge och Sverige var således en mindre sidokonflikt i ett europeiskt perspektiv.⁶⁶ Det fanns även ett annat skäl till varför Danmark-Norge förklarade svenskarna krig: att ta tillbaka Skåne (och andra förlorade områden från frederna 1645 och 1658).

Den 27 juni 1676 ilandsatte den dansk-holländska flottan, under ledning av amiral Tromp, tvåtusen man utanför Ystad. Efter kortare stridigheter mellan danska trupper och den svenska garnisonen i Ystad, retirerade den svenska styrkan mot Kristianstad. Landstigningen var en avledningsmanöver för att minska den svenska truppnärvaron i de västra delarna av Skåne. Manövern lyckades och svenska trupper marscherade söderut. Det var i detta läge som den danska armén på 15000 man landsteg vid Råå fiskeläge den 29 juni 1676.⁶⁷ Den svenska armén hade inget att sätta emot och retirerade mot Kristianstad. Den tredje juli föll Helsingborgs fästning i danska händer och en månad senare föll Landskrona i danska händer. I augusti föll även Kristianstad som plundrades i tre timmar av danska trupper. Under hösten var i stort sett hela Skåne under dansk kontroll, förutom Malmö. Däremot hade en dansk trupp på tretusen man besegrats av den svenska armén i slaget vid Halmstad. Den danska kontrollen över Skåne bröts dock i och med förlusten i slaget vid Lund den fjärde december. Den 14 december återerövrades Helsingborg av svenska trupper.⁶⁸

⁶⁴ Appel, Hans Henrik, *Tinget, magten og æren: studier i sociale processer og magtrelationer i et jysk bondesamfund i 1600-tallet*, Odense 1999, s. 362ff, Jespersen, s. 128-134f.

⁶⁵ Jespersen, s. 95, 97.

⁶⁶ Sanders, s. 16; Forssberg, s. 223; Fabricius, s. 23; Knarrström & Larsson, s. 26.

⁶⁷ Knarrström & Larsson, s. 30; Fabricius, s. 29.

⁶⁸ Knarrström & Larsson, s. 31ff.

Under våren 1677 kontrollerades stora delar av den skånska landsbygden av svenskarna och den svenska armén avkrävde nya trohetseder av den skånska allmogen. Undantagen var Landskrona och Kristianstad som fortfarande var i danska händer. Den 27 maj 1677 tågade den danska armén på elvatusen man ut från Landskrona. Malmö belägrades av danskarna den 11 juni och ett stormingsförsök gjordes den 26 juni. Stormningen misslyckades och förlusterna blev så stora att belägringen hävdes. Den misslyckade belägringen efterföljdes av att danskarna förlorade slaget vid Landskrona den 14 juli. Trots det militära fiaskot behöll danskarna Landskrona och Kristianstad.⁶⁹ Den nionde juni 1678 erövrade danskarna Helsingborg och den fjärde augusti erövrade svenskarna Kristianstad. Den danska armén hade ändrat strategi och på Christian V:s order plundrades och brändes Ystad, Laholm och Lund. Under vintern 1678-79 övergick kriget i ett lågintensivt krig. Danskarna kontrollerade nordvästra Skåne och svenskarna kontrollerade Malmö och Kristianstad; området däremellan var mer eller mindre ett ingenmansland. Fred slöts runt om i Europa och nu stod Danmark ensamt mot Sverige och Frankrike. Freden slöts i Fontainebleau den 23 augusti och undertecknades i Lund den 26 september 1679.⁷⁰ Freden innebar ett bekräftande av Roskildefreden 1658 och freden i Köpenhamn 1660 vilket i praktiken betydde att Skåne förblev svenskt.

Den danska förvaltningen i Skåne under skånska kriget

I den ovannämnda beskrivningen är det tydligt att den statliga organisationen i Danmark-Norge kan ses som en fiskal-militär stat. De enorma kostnaderna för beskyddet måste dock finansieras via skatter (och även enorma lån) och detta krävde även en effektivisering av den statliga organisationen, d.v.s. förvaltningen. Jag kommer endast göra en kort sammanställning av den danska förvaltningens utseende och funktion i Skåne under skånska kriget.

Efter enväldets införande på 1660-talet inrättade kung Frederik III sex stycken kollegier till centralförvaltningen: *kancellikollegiet* ansvarade för inrikesfrågor, *skattkammerkollegiet* för skatteväsendet, *kommercekollegiet* för handeln, *admiralitetsskollegiet* för flottan, *krigsskollegiet* för armén och *tyske kancelli* för utrikesfrågor.⁷¹ Bland dessa kollegier var det endast krigsskollegiet som hade hand om ockupationsförvaltningen i Skåne.⁷² Krigsskollegiet var ett råd bestående av elva militära befälhavare som ansvarade för att utveckla strategier kring arméns krigföring och

⁶⁹ Fabricius, s. 109; Sanders, s. 17.

⁷⁰ Sanders, s. 17f; Fabricius, s. 181f.

⁷¹ Jespersen, s. 67, 77.

⁷² Skånska flyktingar torde dock ha kommit i kontakt med *Kancellikollegiet* när de lämnade in suppliker till kungen i Köpenhamn. Det var nämligen normalt sett kanslikollegiet som mottog suppliker från rikets undersåtar. Fabricius, s. 207.

organisation samt att de även hade hand om det militära rättsväsendet. Vid den skånska invasionen sommaren 1676 tog dock Christian V över ansvaret för krigskollegiet.⁷³ Under krigskollegiet fanns generalkrigskommissariatet som ansvarade för arméns praktiska behov såsom upprättandet av regementsrullor och arméns försörjning. Generalkrigskommissariatet var uppdelad i två olika delar: den ena delen bestod av *rigsmarskallen* som ansvarade för härens administration, *rentemester* som ansvarade för att hären hade de ekonomiska tillgångar som den behövde och *assessoren* som hade ansvaret för härens försörjning; den andra delen bestod av de *deputerede* vilka hade ansvaret för att organisera den praktiska försörjningen genom att låta antingen hären eller lokalförvaltningen driva in skatter och avgifter samt även att organisera inkvartering åt både ryttare och soldater.⁷⁴

I Skåne infördes också amtsförvaltningar (den danska motsvarigheten till de svenska länsförvaltningarna). Under sommaren 1677 när den danska armén återvände till Skåne upprättades en amtsförvaltning i Kristianstad. Till *amtmand* utsågs den tredje juni 1677 den skånske adelsmannen Ove Rommel (ibland stavas hans efternamn Ramel) till Bäckaskog. Kristianstads amt innefattade nio stycken härader i östra Skåne samt Blekinges fyra härader. I instruktionen framgår det att han var underställd generalkrigskommissariatet vilket innebar att han skulle ansvara för att föra in resurser i amtet till Kristianstad för arméns behov. Vidare skulle han kommunicera flitigt med den militära kommandanten på Kristianstads fästning och med generalkrigskommissariatet.⁷⁵ Efter Kristianstads fall den fjärde augusti 1678 blev Ove Rommel utsedd till *amtmand* för det nyligen erövrade Helsingborg. I Landskrona var den skånske adelsmannen Knud Thott till Näs utsedd till *amtmand*.⁷⁶ Vilka befogenheter som amtmännen i Skåne hade är väldigt oklart, men det står i alla fall klart att de var underställda generalkrigskommissariatet, handlade på order av dem, skulle skicka in upplysningar om tillståndet i amtet och driva in skatter till arméns behov.

När det gäller lokalförvaltningen hade generalkrigskommissariatet redan den andra juli 1676 skickat ut ett patent till alla härader i Skåne, Halland och Blekinge om att ridderskapet och adeln samt de andliga och de värdsliga ständerna skulle leverera in jordeböcker och mantalslängder till det danska kvarteret senast den sjätte juli. Tanken med detta var att generalkrigskommissariatet försökte skaffa sig en uppfattning om taxeringsnivån i Skåne. Förvisso fanns det gamla skånska jordeböcker i Köpenhamn, men de var inaktuella eftersom svenskarna hade reviderat de skånska

⁷³ Om krigskollegiets historia. Kyhl, O., *Den landmilitære centraladministration 1660-1763. 1*, København 1975, s. 14-97.

⁷⁴ Om generalkrigskommissariatets historia. Kyhl, s. 98-238.

⁷⁵ Fabricius, s. 110f; Kyhl, s. 206.

⁷⁶ Fabricius, s. 173.

taxeringsnivåerna. Det var få personer som infann sig med sådant material och den sjunde juli utfärdades ett nytt patent om att häraderna i Skåne, Halland och Blekinge skulle skaffa fram proviant till armén. Även denna order fick litet genomslag. Det ska dock tilläggas att den danska staten senare samlade in skånska jordeböcker och mantalslängder från i stort sett hela Skåne.⁷⁷ I stället fick ockupationsmakten tillsätta egna ridefogdar (befallningsmän) i de skånska häraderna. Majoriteten av de svenska befallningsmännen flydde från Skåne efter den danska arméns tidiga framgångar, men tre stycken valde att gå i dansk tjänst: Wulf Ravn i Bjäre härad, hans broder Iver Ravn i Norra Åsbo härad och Peter Klein i Södra Åsbo härad. De gods som tillhörde svenska adelsmän beslagtogs av den danska staten och även där tillsattes nya fogdar vilka handlade på order från generalkrigskommissariatet. De danska fogdarnas huvudsakliga uppgift var att driva in skatter till arméns underhåll.⁷⁸ Även friskyttekompanierna användes från och med år 1677 för att driva in skatter bakom fiendens linjer.⁷⁹

Den danska förvaltningen var således hierarkiskt uppbyggd. Med detta avses att det fanns en ledning, i det här fallet kungen, krigskollegiet och generalkrigskommissariatet, vilka anställde agenter, amtmän, fogdar etc, vars uppgift var att uppfylla de mål som ledningen ville uppnå.⁸⁰ Det här ligger väl i linje med Michael J. Braddicks resonemang om att staten var extensiv och beroende av agenter för att nå ner till lokalplanet. Jag utgår ifrån att suppliker till "ledningen" var ett viktigt verktyg för att kunna kontrollera agenterna, men också för att få information om den lokala situationen. Att det över huvud taget upprättades en förvaltning bör ses som en legitimitetsskapande åtgärd från den danska statens sida eftersom det ökade möjligheten för undersåtarna att kunna kommunicera med ockupationsmakten och därigenom kunna uttrycka samtycke. Det är bl.a. detta som närmare ska undersökas i den kommande framställningen. Att krigskollegiet med kungen i spetsen och generalkrigskommissariatet utgjorde den grundläggande förvaltningen i Skåne, styrker orsaken till varför det finns en hel del suppliker från den skånska allmogen i de militära arkivsamlingarna och att det därför är helt rätt att basera undersökning på suppliker från dessa samlingar.

⁷⁷ Fredriksson, s. 353.

⁷⁸ Kyhl, s. 173f. Fabricius, s. 52ff.

⁷⁹ Sörensson, Per, "Friskyttarna (snapphanarna) under skånska kriget (1676-79): deras organisation och militära betydelse", *Karolinska förbundets årsbok*, 1916, s. 39f.

⁸⁰ Hallenberg, s. 15.

4. Skånska allmogens förhandlingar med den danska staten

Supplikerna

Hur väl speglar supplikerna den skånska allmogen i stort? Ser vi till häradsfördelningen finns det en eller flera suppliker från alla skånska härader förutom Herrestads och Järrestads härader.⁸¹ Flest suppliker kommer från nordvästra Skåne: Bjäre härad 14 suppliker varav åtta kollektiva, Luggude härad 13 suppliker varav åtta kollektiva och Rönnebergs härad tio suppliker varav åtta kollektiva. Räknar vi in Onsjö, Södra och Norra Åsbo härader i nordvästra Skåne utgör de sammanlagt 46 suppliker. Således finns det 64 suppliker utsprida i övriga delar av Skåne. Tittar vi närmare på fördelningen av de 68 kollektiva suppliker finns det sådana för alla härader förutom Färs, Ljunit, Södra Åsbo, Herrestad och Järestad. Av de 122 supplikerna finns det tio stycken som jag inte har kunnat avgöra vilket härad som supplikanten kommer ifrån, det enda som framgår är att de är från den skånska landsbygden.⁸²

Min uppfattning är att den geografiska spridningen och mängden kollektiva suppliker gör att det utifrån källmaterialet går att generalisera över den skånska allmogens syn på den danska statens legitimitet i stort. Möjligtvis att materialet för södra Skåne är något svagt, men Vemmenhögs härad utgör i detta sammanhang ett undantag med sina sju suppliker.⁸³ Det måste dock påpekas att den totala mängden suppliker är för liten för och min bristfälliga kännedom om den totala mängden suppliker omöjliggör att det går att dra några statistiska slutsatser, men materialet är tillräckligt stort för att kunna påvisa vissa generella tendenser.

När det gäller klassificeringen av supplikernas ärenden har jag använt samma klassifikation som Harald Gustafsson använde sig av när han undersökte den skånska lantsortsbefolkningens bruk av suppliker.⁸⁴ I kategorin *Nedsättning av skatter o. avg.* ingår begäran om lindring av eller förskoning från olika skatter, arbetsplikter och militära avgifter. När det gäller kategorin *Andra materiella lättnader el. stöd* ingår oftast begäran om fattighjälp eller andra former av materiellt stöd. I kategorin *Klagomål mot ämbetsmän* ingår besvär och begäran om att stoppa olika tjänstemäns maktmissbruk. Kategorin *Tvister* handlar det om jordtvister. I kategorin *Rättsfrågor* finns både civila och kriminella rättsmål. De civila rättsmålen handlar om rätten till jord utan att det fanns någon motpart, de kriminella rättsmålen handlar oftast om nådeansökningar för utdömda

⁸¹ Bilaga 1.

⁸² Bilaga 1.

⁸³ Bilaga 1.

⁸⁴ Gustafsson, "Att draga till Malmö och skaffa sig rätt". Se tabell 1.

straff eller begäran om ökad rättssäkerhet. Under kategorin *Övrigt* återfinns sådana suppliker som innehåller flera olika begäran som kan klassificeras under mer än en ärendetyp, däremot har jag inte funnit någon supplik som inte går att klassificera utifrån de gjorda kategorierna.

Tabell 1. Skånska allmogens suppliker 1676-1679

Ärendetyper	1676	1677	1678	1679	Odaterat	Summa	Fördelning		
							Kvinnor	Män	Kollektiv
Nedsättning av skatter o. avg.	50	1	1	1	4	57	2	9	46
Andra materiella lättnader el. stöd	3	5	14	3	8	33	7	14	12
Klagomål mot ämbetsmän	4	0	0	0	0	4	1	1	2
Tvister	7	0	0	0	0	7	2	3	2
Rättsfrågor	8	2	2	2	4	18	4	9	5
Övrigt	2	0	1	0	0	3	2	0	1
Summa	74	8	18	6	16	122	18	36	68

Källor: Generalkrigskommissariatet indkomne breve, supplikationer; Krigskollegiet, indkomne breve; krigskancelliet, indkomne sager (DRA).

Anmärkning: ärendetyper, antal kvinnliga och manliga supplikanter och antal kollektiva suppliker (fler än två undertecknare alt. hänvisning till ett större kollektiv, t.ex. menige allmoge uti x socken) i absoluta tal. Kategoriseringen kommer från Gustafsson, "Att draga till Malmö och skaffa sig rätt".

Om vi tittar närmare på tabell 1 ser vi att kategorin *Nedsättning av skatter o. avg.* står för närmare hälften av alla suppliker; totalt 57 stycken. Kollektiva suppliker dominerar i denna kategori. En intressant detalj är att 50 suppliker är från sommaren och hösten 1676. Kategorin *Andra materiella lättnader el. stöd* är den näst största kategorin med 33 suppliker. Majoriteten av dessa suppliker är enskilda och dominerar efter år 1676. Om vi tittar närmare på Helge Leides siffror över beviljad fattighjälp till landsflyktiga skåningar har, enligt Leide, 150 fall beviljats rätten att få tigga.⁸⁵ Exakt vilka kategorier av människor som ingår i dessa 150 fall framgår inte, men siffrorna visar i alla fall att det var mycket vanligare att ansöka om materiellt stöd än mina resultat påvisar. Suppliker som berör *Klagomål mot ämbetsmän* och *Tvister* är få och finns endast för år 1676. Kategorin

⁸⁵ Leide, s. 415; Knud Fabricius berör också denna fråga men hans siffror är inte fullständiga. Däremot nämner han att 85 % av alla beviljade bækkenbrev tillföll skånska bönder. Fabricius, s. 207.

Rättsfrågor är dock lite större 18 suppliker och mer utspritt över hela undersökningsperioden. Endast 3 suppliker berör kategorin *Övrigt* och dessa suppliker innehåller flera ärendetyper.

Tabell 2. Fördelningen mellan enskilda och kollektiva suppliker på årsbasis

Suppliker	1676	1677	1678	1679	Odaterat	Summa
Enskild	25	5	9	3	12	54
Kollektiv	49	3	9	3	4	68
Summa	74	8	18	6	16	122

Källor: Generalkrigskommissariatet indkomne breve, supplikationer; Krigskollegiet, indkomne breve; krigskancelliet, indkomne sager (DRA).

Tittar vi närmare på tabell 2 ser vi att det var flest suppliker (74 st) från år 1676 och att det året var majoriteten av supplikerna kollektiva. Efter 1676 finns det endast 32 suppliker från den skånska allmogen och det är mer jämt fördelat mellan enskilda och kollektiva suppliker. Det ska dock tilläggas att det finns 16 suppliker som inte kan dateras närmare än att de är skrivna under skånska kriget.

Resolutionerna

När det gäller resolutioner finns det endast 23 resolutioner som berör de undersökta supplikerna. Om vi ser på tabell 3 var det 20 suppliker som hamnade på remiss från kungen till generalkrigskommissariatet och tre suppliker som beviljades. Vad som hände med de remitterade supplikerna framgår inte, men att de har skickats till remiss till en lägre instans tyder på att ledningen har velat få fram ett underlag för hur de skulle förfara med begäran. Detta var självfallet en viktig del av transaktionskostnaderna att söka information för att kunna fatta ett rätt beslut.

Tabell 3. Resolutioner

Resolution	Summa
Remiss	20
Beviljad	3
Summa	23

Källor: Generalkrigskommissariatet indkomne breve, supplikationer; Korrespondanceprotokoll, (DRA).

Däremot finns det bevarade resolutioner på suppliker från den skånska allmogen som ej finns med bland de 122 suppliker som används i denna undersökning. Resolutionerna är endast fragmentariskt bevarade och det finns en del resolutioner utspridda över undersökningsperioden, men det finns i alla fall bevarade uppgifter om beviljade suppliker i en följd under sommaren 1676.

Tabell 4. Beviljade suppliker 2/7-6/8 1676

Ärendetyper	Enskild	Kollektiv	Summa
Nedsättning av skatter o. avg.	3	3	6
Andra materiella lättnader el. stöd	0	0	0
Klagomål mot tjänsteman	0	0	0
Twister	0	0	0
Rättsfrågor	16	1	17
Övrigt	3	2	5
Summa	22	6	28

Källa: Correspondance Protokoll: Anno 1676 Lit C, Korrespondanceprotokoller 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

Detta material ger för handen att rättsfrågor var det som beviljades mest i början av ockupationen. Majoriteten av rättsfrågorna handlade om att få ta över ryttargårdar som tillhört svenska ryttare.⁸⁶ Andelen beviljade skattelindringar är betydligt mindre, men detta kan ha berott på att det tog längre tid att fatta beslut om skattefrågor eller att det funnits en större ovilja att bevilja skattelättnader. Kategorin *Övrigt* innehåller begäran om andra ekonomiska frågor som inte passar in under de andra ärendetyperna.

Johan Holm menar att den svenska regeringen var tillmötesgående på böndernas begäran när det drabbade tredje man, men att regeringen var mindre benägen att göra generella skattesänkningar.⁸⁷ Detta kanske är en förklaring till varför den danska staten så snabbt beviljade enskilda skåningar rätten till gårdar. Det drabbade inte den danska staten och det fanns möjligheter till framtida skatteintäkter.

⁸⁶ Innehållet i resolutionerna behandlas längre fram i uppsatsen.

⁸⁷ Holm, "Härskarmakten och undersåtarna", s. 393.

Sammanfattning

I den efterföljande kvalitativa analysen kommer jag att närmare gå in på innehållet bakom siffrorna både för supplikerna och resolutionerna. De slutsatser som vi kan dra utifrån den kvantitativa analysen är att ekonomi har varit viktigt för den skånska allmogen. Huruvida nedsättning av skatter och avgifter handlar om moralisk ekonomi, d.v.s. rätten att få behålla sin materiella standard, eller om det handlar om att pålagorna är större än vad de ville betala, kan inte avgöras utifrån det kvantitativa materialet. Däremot tyder ansökningar om materiella stöd om att det faktiskt rör sig om en moralisk ekonomi eftersom den skånska allmogen uppenbarligen ansåg att de kunde vända sig till kungen för att få ekonomiskt bistånd. Ansökningar om rätten till gårdar kan mycket väl tyda på en uppfattning om rätten till att ha en viss ekonomisk standard. Det här ger även en viss antydning om att vissa personer ur den skånska allmogen uppfattade den danska staten som en legitim överhet när man ansökte om rätten till gårdar hos ockupationsmakten. Vad detta har att säga om den skånska allmogens uppfattningar om den danska statens legitima ställning i Skåne är det som ska undersökas i den kvalitativa undersökningen.

Förhandlingar om beskyddets kostnader

Mats Hallenberg menar att förhandlingarna om skatter och avgifter var en viktig del av den statliga organisationens transaktionskostnader. Via förhandlingar kunde staten dels få reda på betalningsviljan hos undersåtarna och dels få reda på hur den lokala situationen såg ut. Det är denna förhandling om beskyddets kostnader som ska undersökas i texten nedanför. Det är viktigt att betona att supplikanterna inte alltid explicit redogör för hur mycket de vill betala för beskydd, utan det handlar snarare om att de nämner vilka pålagor som de redan har betalt och varför de vill ha vissa skattelindringar. I denna delen behandlas främst de 57 suppliker (se tabell 1) som berörde nedsättning av skatter och avgifter.

Samhällskontraktet

En form av samhällskontrakt som den danska staten och den skånska allmogen ingick i var det religiösa samhällskontraktet. Detta syntes bl.a. i Christian V:s plakat när han hänvisade till kristna människors onödiga lidande och att de med Guds hjälp skulle få en gynnsam fred.⁸⁸ Även allmogen hänvisar i sina suppliker till en gudomlig ordning när de påminner överheten om att agera milt och

⁸⁸ Innehållet i plakatet behandlas längre ner i texten.

barmhärtigt för då skulle överheten belönas av Gud. Undersåten erbjöd i utbyte att be för överhetens välgång.⁸⁹ Detta kan illustreras med följande exempel:

Nu settes ieg all min forhaabning til gud /: den allerhöyeste och saa Eders kongl: maytt: och Jnderligen forhaaber, dend Tro faste gud opwecher Eders Kongellige hierthe tel missundhed imod mig höybedröfuede, Herren skall derfor were och forblifue Eders: maytt: Rigge bellønner⁹⁰

Nu ieg will her paa wisseligen Ett naadigt och mildt skriffthligt swar af Eders Kongl: Mayts: forwente, huilcken höje naade oh Barmhiertighed den naadige Gud will Belønne, huor om ieg oh alltid J mine Bønner skall andholde⁹¹

Detta är bara två exempel av många med liknande formuleringar som förekommer i flertalet suppliker. Det viktigaste är att slå fast att den religiösa gemenskapen var viktig att hänvisa till i kommunikationen med överheten. Men den religiösa samhällskontrakten bör inte överbetonas i detta sammanhang eftersom den skånska allmogen även delade samma konfession med den svenska överheten. Således räckte inte hänvisningar till religionen för att den danska staten skulle kunna legitimera sin makt.

Som jag nämnde i inledningen utfärdade Christian V ett plakat den första juli 1676 om varför han ville befria Skåne. Detta plakat kan ses som ett förslag på ett samhällskontrakt mellan ockupationsmakten och de skånska undersåtarna. Christian V menade framför allt att den svenska regeringen hade brutit mot fredstraktaten om att de skånska undersåtarna skulle få behålla sina sedvanliga lagar, gamla rättigheter, friheter och privilegier. Därför, menade han, att de skånska undersåtarna var befriade från bandet till den svenska regeringen och att de i stället kunde underställas den danska kronan. Dessutom hade den svenska regeringen attackerat kungens bundsförvanter och därmed skapat onödigt lidande för tusentals kristna. Därför hade det varit kungens plikt att befria och rädda de skånska undersåtarna.

Enligt Christian V hade skåningarna levt under hans förfäder och de danska kungarnas milda regering vilket hade lett till ett beständigt välstånd. Kungen lovade att de soldater som trädde i dansk tjänst skulle få fem riksdaler på handen.⁹² De undersåtar som hjälpte till med kunskap, proviant eller på annat sätt bidrog till kungen och hans armé skulle också få den belöning som de förtjänade. De som utöver detta genomförde en exceptionell tjänst åt kungen skulle beviljas

⁸⁹ Bergman, *Makt, möten, gränser*, s. 298-305.

⁹⁰ Ebbe Pedderßen, supplik till kungen, Supplikationer 1675-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

⁹¹ Niels Hansøn Stenhuggare Köpenhamn 6/9 1678, Gärds härad, Supplik till kungl. Maj:t, Supplikationer 1675-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

⁹² De soldater som ville vara kvar i svensk tjänst skulle få behålla sin mundering och frilejd.

privilegier, friheter och andra kungliga benådningar nu och i framtiden. Men det stora löftet som kung Christian V gav var:

[O]g ellerß imod dett gandske Land i allmindelighed, når dett ved guddommelig Bistand og en ynskelig fred igen med dannemarcks Crone vorder forrenet, vill hans Kongelige Mayestet sig saaledig beter, og undersatterneß, Byrde forlinder og ophæve, att de udj hannem skulle finde en mild regenteen, og en Landsens fader.⁹³

Från detta kan vi utläsa att den danska staten tryckte på tre saker: den svenska staten var ett hot mot de skånska undersåtarnas rättigheter, den danska staten var beskyddaren av de skånska rättigheterna samt att de uppmanade de skånska undersåtarna att ta aktiv tjänst för den danska kungen. Den danska staten erbjöd således ett beskydd till de skånska undersåtarna och den svenska staten framställdes som det stora hotet mot undersåtarnas välgång. Dock verkar det som att privilegierna skulle införas först efter en lyckosam fred. Det verkar även som att den skånska allmogen inte avkrävdes någon trohetsed av den danska staten. Det var endast borgerskapet i Helsingborg och Ystad som avkrävdes en sådan ed.⁹⁴ Det finns dock ett undantag: enligt en supplik från samtliga kullenbor i Luggude härad daterat den första februari 1677 framgår det att ett kungligt plakat hade publicerats på Helsingörs rådstuga om “at alle af Sckaanske her paa denne side flögtende Personer Mann og Qwinne kiön skolle sig inden 8 dage forföye sig till Nadsckou udj Laaland som icke med Eders Kongl: May:t special Benaading er Benaadet og icke har Edeligen svert”.⁹⁵ Således verkar det som att det avkrävdes ed av landsflyktiga skåningar. Eftersom det inte finns några eder går det inte via den vägen att undersöka hur den skånska allmogen ställde sig till samhällskontraktet, men utifrån suppliker och resolutioner borde det gå att utläsa hur den skånska allmogen ställde sig till samhällskontraktet.

Beskydd som argument

Enligt Jan Glete var beskydd en viktig del av den statliga organisationens service och han menade också att denna service efterfrågades av undersåtarna. Beskyddet mot utländska och inhemska fiender var, enligt Barrington Moore jr., en viktig del av överhetens plikter gentemot sina undersåtar. I en supplik framhålls det militära beskyddet som ett uttalat villkor för att allmogen

⁹³ Plakat i konceptform, Depecher 1676, Krigskollegiet, (DRA).

⁹⁴ Fabricius, s. 33.

⁹⁵ Kullenborna betonade att de inte avkrävts någon ed och som Helsingborgs färjemän hade de alltid gjort tjänster åt kungen (bl.a. hade de fört kungens regementen över sundet), vilket ridefogden Peter Klein och magistraten i Helsingør och Helsingborg kunde intyga. De hade med hustru och barn samt allt sitt gods nu tagit sig över till Helsingør för att söka beskydd. Därför begärde de att Kungl Ma:ts skulle benåda dem och att samtliga kullenbor skulle få nyttja kungens beskärmsed och att de skulle få stanna kvar i Helsingør. Önd Pederßön m.fl. undertecknade Helsingør 1/2 1677, Luggude härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1676 S. 4. Ø. mm., Krigskollegiet (DRA).

skulle gå med på att betala skatter. Börringeklosters godsbönder från Vissmarlöv i Bara härad ansökte om att få betala kontribution motsvarande en halvgård istället för en helgård på grund av deras ringa villkor och att övriga gårdar i byn hade beviljats halvskatt. Om de fick beviljat detta så var de villiga att “udj allerdybeste wnderdanighed hörsam[m]elligen til hans kongl. may:tt skal ud af yderste efne contribuera allenist at wj kunde forsichres for suendske partier ey medh Brandh eller mordh skulle ofuerfaldes”.⁹⁶ De var således villiga att betala kontribution efter deras förmåga så länge som den danska överheten kunde garantera beskyddet mot den svenska armén. Deras begäran beviljades samma dag av den danska överheten.⁹⁷ Det här fallet är det enda exemplet på ett fullbordat avtal mellan allmogen och ockupationsmakten när det gäller kostnaden för beskydd.

Ett annat sätt att argumentera för skattelindringar var att bönderna hänvisade till att de själva deltog i försvarsorganisationen. Bönderna från Glimåkra och Lönsboda socknar i Östra Göinge härad menade att de blivit beordrade att vakta längs den svenska gränsen natt och dag. Bönderna framhöll också att de såsom trogna undersåtar gärna höll vakt längs gränsen eftersom de när som helst kunde drabbas av fiendens anfall. När fienden väl anföll skulle de föra bud till armén. Deras problem låg inte i att de skulle hålla vakt längst gränsen utan att de hade pålagts kontributioner som de inte kunde betala då de inte fått tillåtelse att skörda. Huruvida deras arbetsplikt vid gränsen hindrade dem från att skörda framgår inte av suppliken men det är knappast otänkbart. De ansökte därför om att få lindras från kontributionerna och ersätta denna med en penningavgift.⁹⁸ Även bönderna från Broby socken i Östra Göinge härad framhöll att de vaktade gränsen natt och dag och att de ville få skatten omvandlad till pengar. Deras skäl till att betala penningsskatt var något annorlunda eftersom de menade att det var alltför farliga vägar genom skogen, därför kunde de inte transportera proviant till armén.⁹⁹ Det intressanta med dessa fall är att supplikanterna först betonade sin plikt gentemot överheten och sedan begärde omvandling av skatten till penningar. Detta tyder på att bönderna uppfattade att deltagande i försvarsorganisationen gav dem särskild rätt att begära skattelindring av diverse slag.

En av de vanligare orsakerna till att allmogen begärde skattelindringar var sådant som kunde relatera till krigets konsekvenser och brister i statens beskydd. Tjugo suppliker berörde fall där

⁹⁶ Wnge Hans Anderß m.fl. undertecknade Vissmarlöv 17/7 1676, Bara härad, Supplik till kungens, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

⁹⁷ Resolution 17/7-1676, Correspondance Protokoll: Anno 1676 Lit C, Korrespondanceprotokoller 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

⁹⁸ Thrøyls Pedersen m.fl. undertecknade Glimåkra 8/10 1676, Östra Göinge härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

⁹⁹ Neýlas Jngemandsen, Neýlas Frendesen Broby 8/10 1676, Östra Göinge härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

supplikanterna hade blivit plundrade eller berövade på sina resurser av soldater vilket framhölls som en viktig orsak till deras begränsade betalningsförmåga. Fyra suppliker berör fall där supplikanterna hade plundrats av den svenska armén. Ett exempel på det här är när sockenmännen i Vittsjö berättade att de blivit hårt plundrade av den svenska armén på sin säd,¹⁰⁰ därför bad de om att få slippa betala gengärden i säd som de hittills hade gjort och i stället, så länge som de kunde, betala med oxar eller kött "som plicktskyldige at woffwe Liff och Blod for Eders Kongl: May:t och fæderne Riigets welstand." Deras positiva inställning till att betala efter yttersta förmåga berodde på att de utsattes hårt av svenska räder över gränsen.¹⁰¹ Till skillnad från sockenmännen i Vittsjö begärde bönderna från Bjärnum i Åkarps socken i Västra Göinge härad att förskonas från gengärden helt och hållet på grund av att de hade plundrats av den svenska armén och att den danska armén hade övernattat i byn.¹⁰² I åtta fall påtalade allmogen att de tagit skada av den danska arméns närvaro. Bönderna i Rönnebergs härad klagade till generalkrigskommissariatet att de hade drabbats hårt när armén stod i Landskrona och därmed blivit av med stora mängder säd och boskap. De framhöll att då de bodde vid en landsväg hade de också drabbats hårt av inkvarteringar, körslor och skjutsningar, dessutom betalade de även proviantskatter. Bönderna begärde därför att förskonas från att erlägga furage och proviantskatten.¹⁰³ I två fall framhöll supplikanterna att de blivit plundrade av

¹⁰⁰ De hade även drabbats av missväxt. Deras brist på säd var också ett problem under fredstid på grund av deras ringa bruk. För att kompensera bristen på säd brukade de sälja trävaror i utbyte mot säd med slättborna. Nu hade även slättborna ringa villkor på grund av kriget och därför kunde de inte byta till sig säd.

¹⁰¹ Mons Torckildsön m.fl. undertecknade På samtliga socknens vägnar Vittsjö 14/9 1676, Västra Göinge härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA). Andra supplikanter som drabbats av svenska armén: Thrös Nielß m.fl. undertecknade 4/9 1676, Torna härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Mogens Jörgensön, Mogens Larsön, Jens Swentsön Bjärnum 21/9 1676, Västra Göinge härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Rasmues Perß m.fl. undertecknade På samtliga socknens vägnar Benestad 14/8 1676, Ingelstads härad, Supplik till kungen, Supplikationer 1675-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁰² Mogens Jörgensön, Mogens Larsön, Jens Swentsön Bjärnum 21/9 1676, Västra Göinge härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁰³ Samtliga Norra Möinge Byamän Norra Möinge 4/10 1676, Rönnebergs härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Samtliga Södra Möinge Byamän Södra Möinge 4/10 1676, Rönnebergs härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Samtliga Rönneberga, Allvarstorp och Öretorp Byamän Rönneberga 4/10 1676, Rönnebergs härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA). Liknande suppliker; Samtliga Bjäre härads inbyggare 1/9 1676, Bjäre härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Olle Jensen Börstorp 20/9 1676, Bjäre härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Samtliga Bjäre häradsmän odaterad, Bjäre härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Anders pederßen m.fl. Säby 11/7, Rönnebergs härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Nielß Olsen m.fl. undertecknade På samtligas vägnar Västra Karup 2/10 1676, Bjäre härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

både den svenska och danska armén.¹⁰⁴ I sju fall preciserar supplikanterna inte vem som hade plundrat dem.¹⁰⁵

Som vi noterat ovan dominerade klagomålen mot den danska arméns krävande resursuttag från allmogen. Jan Glete menar att ett sådant förhållande indikerade problem med statens dubbla kontrakt. Fungerade inte det dubbla kontraktet var det stor risk att beskyddet blev ett hot i stället.¹⁰⁶ Med tanke på att det var vanligare att den skånska allmogen klagade på att den danska armén hade plundrat eller fråntagit dem deras resurser tyder detta på att den danska armén hade försörjnings- och disciplinproblem. Oavsett vad det berodde på påverkade det viljan eller förmågan för allmogen att betala det fulla priset för beskydd men det fanns ingen supplikant som helt nekade att betala skatt, på ett sådant sätt som adelsmannen Jörgen Krabbe gjorde när han vägrade att betala skatt till den svenska armén eftersom han ansåg att den svenska kungen inte levt upp till kravet på beskydd.¹⁰⁷ I områden där den svenska armén utgjorde det största hotet verkar det dock som att efterfrågan på beskydd var stort och allmogen där var mer benägen att betala för beskyddet.

Dansk och svensk tid som argument

Ett annat vanligt sätt att argumentera kring skatter och avgifter var att hänvisa till dansk och svensk tid. Karl Bergman har påvisat att allmogen i Blekinge efter övergången till Sverige argumenterade med hänvisningar till dansk tid när de yrkade på skattelindringar. Han menar dock att hänvisningar till dansk tid användes rent praktiskt för att påvisa vilka sedvänjor som av ålder varit i bruk i

¹⁰⁴ Troels Pederß På samtliga Tullstorps byamäns vägnar 4/10 1676, Rönnebergs härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Bönderna i Hörby, Lyby, Espinge och Hurva socknar 14/8 1676, Frosta härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁰⁵ Oluf Nielßön, Jep Nielß På samtliga sockenmäns vägnar juli 1676, Frosta härad, Supplik till generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Maren Christensdatter Fleninge 19/9 1676, Luggude härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Samtliga Sallerup i sockenmän 20/9 1676, Frosta härad, Supplik till generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Bönderna i Frosta härad 1676, Frosta härad, Supplik generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Swen Pouelßen m.fl. undertecknade På samtliga sockenmännens vägnar Bjuvs socken 13/10 1676, Luggude härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1676 S.4. Ø mm., Krigskollegiet (DRA); Samtliga Harjagers sockenmän Stora Harjager 20/9 1676, Harjagers härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Peder Hanß m.fl. undertecknade På samtliga Vens inbyggare Ven 14/1 1678, Rönnebergs härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁰⁶ Glete, *War and the state in early modern Europe*, s. 4. Linda T. Darling menar att när soldater begick revolt kunde det vara ett tecken på att myndigheterna missköte utbetalningen av lönen till soldaterna. Skattebetalarnas begäran om lindring på grund av sådana omständigheter var en varning till myndigheten om att överheten inte levde upp till kravet att garantera goda förhållanden för överskottsproduktion. Darling, s. 284.

¹⁰⁷ Vadenbring, "Om vi blifver svensk", s. 164.

Blekinge.¹⁰⁸ Den skånska allmogen använde också hänvisningar till dansk tid i kommunikationen med den danska överheten. Allmogen i Bjäre härad påminde kungen om att “wÿ som Edhers Kongl: Mayts: Gamble wñdersaatter skulle oß ombeflitte dagligen wdj alle muelige maader at Gaa Edhers Kongl: höyheedh till haandhe”. Som kungens gamla undersåtar ville de också skatta efter gamla privilegier:

wÿ Lefue J dend stadige forhaabning at Kongl: Mayts: Benaader oß Bierreherridts Jndbyegerne medh dee Privilegier som woriß Nu sal: och Edhers Kongl: Mayts: höyloflige hle: fæder och Konger wdgifuet haffuer, Nembligen for herridts Ringheedh skÿldh Jmod alle andre J Skaanne beliggendhe, paa halft Niudet hafuer, som dhe Suendske oß betaget hafuer, och derfor J stoer armoedh er geraadhen¹⁰⁹

Uppenbarligen skarvade allmogen från Bjäre härad med sanningen eftersom de faktiskt hade blivit beviljade halv terminsskatt av den svenska regeringen år 1668.¹¹⁰ Men det är möjligt att de tyckt att summan i sig ändå var för hög. Att det varit så indikeras av att bönderna i Västra Karup socken i samma härad begärde inför skånska kommissionen år 1669 att få tillbaka sitt privilegium att betala halvskatt.¹¹¹ I ytterligare en supplik från allmogen i Bjäre härad framhölls återigen begäran om att få njuta halv skatt.¹¹² För deras nöd och trängda situation anhöll de om:

saa wÿ fattige folch wide os Ingen Thröst, ßa wed gud och höy öfrigheds hielp, och thill med hafuer wi forige gamble danske priuiligier, att wi den J heredet Erre beuelget att nyde paa half wdgiff, daterit 1630 den 17 february [de begärde] och same forrige danske priuiligier Beholle¹¹³

Det finns således två suppliker från Bjäre härad där det hävdas att de haft halvskatt som privilegium under den danska tiden i förhållande till andra häradar i Skåne. I Haakon Bennike Madsens studie om det danska skatteväsendet framgår ingen information om att Bjäre härad skulle beviljats

¹⁰⁸ Bergman, *Makt, möten, gränser*, s. 197, 199, 347. Harald Gustafsson har också noterat att den skånska allmogen hänvisade till dansk tid i deras supplik till den svenska överheten. Gustafsson uppfattar också att hänvisningar till dansk tid handlar om att påvisa gammal hävd. Gustafsson, ”Att draga till Malmö och skaffa sig rätt”, s. 101f. För Skånes del se även: Bergman, Karl, ”Konfliktlinjer och rumslig mångfald i det tidigmoderna Skåne”, *Öresundsgränser : rörelser, möten och visioner i tid och rum*, Göteborg 2007, s. 33; För Gotland och Bohusläns del se: Lerbom, *Mellan två riken*, s. 215f; Ljungberg, Johannes, ”Bohuslänsk identitetsutveckling efter Roskildefreden”, *Scandia*, 2009:2, s. 38-60.

¹⁰⁹ Aage Hansen, Suend Pedersen På samtliga Bjäre härads vägnar 20/7 1676, Bjäre härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹¹⁰ Åberg, s. 32.

¹¹¹ Bergman, ”Konfliktlinjer och rumslig mångfald i det tidigmoderna Skåne”, s. 33f.

¹¹² Bönderna klagade även på att det mesta av grödan hade blivit nedbränt och det som blivit över hade tagits eller plundrats av den danska armén. Socknarna Hjärnarp och Rebbelberga hade drabbats hårt av transporter och inkvarteringar eftersom dessa socknar låg vid landsvägen.

¹¹³ Samtliga Bjäre häradsmän odaterad, Bjäre härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet, (DRA).

halvskatt under dansk tid. Däremot grannhäradet Höks i Halland blev ofta beviljad halvskatt.¹¹⁴ Även andra områden kring den svenska gränsen blev under dansk tid beviljade med diverse lättnader när det gällde olika pålagor.¹¹⁵ Det är dock uppenbart att allmogen i Bjäre härad såg detta som en frihet vilken hade betagits ifrån dem av den svenska regeringen. Hur det gick i ärendet framkommer inte mer än att kungen lade ärendet på remiss till generalkrigskommissariatet.¹¹⁶ Men eftersom begäran gjordes mer än en gång så är det troligt att de blivit nekade. Däremot beviljades bönderna i Bjäre härad att bedriva bondeseglation för husbehovshandel i Öresund och till andra ställen i Danmark,¹¹⁷ vilket traditionellt sågs som ett privilegium.

Även bönderna i Allerum utanför Helsingborg argumenterade utifrån den danska tiden men utan att hänvisa till några privilegier. De framhöll att de drabbats av hårdare arbetsplikter till den kungliga ladugården Hjälmshult än vad de hade haft under den förra danska regeringen. Den svenska regeringen hade ökat bördan genom att färre bönder skulle utföra samma arbetsplikter och när rådmannen Anders Jörgenßen i Helsingborg fått ansvar för gårdens drift av den danska staten hade ytterligare arbetsplikter tillkommit. De bad om att få slippa dessa nya pålagor som Anders Jörgenßen krävde av dem "och saa fremdeeligs for haabe, at da alting Bliffue stelt i sin Eße igien, som i förige danshe Regiering, shikelig och ordentlig forholtis".¹¹⁸ Således betonades att det var bättre villkor under den förra danska regeringen och att de hoppades att den gamla ordningen skulle återställas.¹¹⁹

I två fall begärdes det att få skatta såsom det hade varit brukligt både i dansk och i svensk tid. Exempel på detta är när veckodagsbönderna i Bjuvs socken under Billesholms gods i Luggude härad ansökte om att få skatta "som i gamble danske Tider, sampt och wnder de swenske har wærit

¹¹⁴ Bennike Madsen, Haakon, *Det danske skattevæsen: kategorier og klasser : skatter på landbefolkningen 1530-1660*, Odense 1978. Om den halländska halvskattepraxisen. s. 203-206.

¹¹⁵ Persson, Stefan, *Gränsbygd och svenskkrig: studier i Blekinges, Skånes och Hallands östdanska historia*, Lund 2007, s. 89-101.

¹¹⁶ Aage Hansen, Suend Pedersen på samtliga Bjäre härads vägnar 20/7 1676, Bjäre härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹¹⁷ Resolutioner 11/7, 13/7 1676, Correspondance Protokoll: Anno 1676 Lit C, Korrespondanceprotokoller 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA). Om bondeseglationer i Skåne och annorstädes se: Bergman, 2007, s. 34f.

¹¹⁸ Niels Pederßen m.fl. undertecknade på våra egna och våra grannars vägnar Allerum 18/7 1676, Luggude härad, Supplik till kungen, Skåne Købstæder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹¹⁹ Madts Hanßön, Jep Pederß, Aage Oluffßen, Peder Jbßen På samtliga Veberöds sockens vägnar 7/10 1676, Torna härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Niels Ageß m.fl. undertecknade Everöd 10/10 1676, Herrestad härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1676 S.4. Ø mm., Krigskollegiet (DRA).

sædwaneligt”.¹²⁰ Det intressanta med begäran om att skatta efter den danska tidens nivåer är att det använts mer eller mindre instrumentellt. I de fall som den svenska tidens förhållande var bättre än den danska ockupationens villkor framhölls även den svenska tiden som ett gott exempel. Att det även förekom hänvisningar till den svenska tiden som goda exempel, tillsammans med den danska tiden, tyder på att exemplet den danska tiden inte handlar om att den var god för att den var dansk utan för att den förra danska regeringen tillhandahöll en skattenivå som den skånska allmogen ansåg att de kunde hantera utan att den hotade den materiella standarden.

Hur gick det då för ansökningarna om att betala efter gamla danska taxeringsnivåer? Det finns ett exempel på ett avslag. Fallet berör en supplik från bönderna i Norra Åsbo härad. I resolutionen framgår det att “de icke effter deriß Begierring maa yde effter dend gamle, Men effter dend nye jordebog, Indtill Hans May: videre allernaadigste anordning.”¹²¹ Den gamla jordeboken torde i det här fallet vara den danska och den nya den svenska jordeboken. Men hur det har gått i de andra fallen finns det inga uppgifter om. Däremot finns det ett exempel på att allmogen ville slippa anpassning till förhållande som rått under dansk tid. Häradsmännen i Bjäre härad bad om att få slippa göra körslor som de gjort under dansk tid. Detta på grund av att de nu var färre bönder som var anslagna till att göra körslor än vad som hade varit brukligt förr i tiden. Orsaken till det här var att flera gårdar under svensk tid hade lagts under adliga gods.¹²² Exemplet styrker tesen om att den danska tiden inte var god för att den var dansk.

Som vi har sett i de ovan nämnda exemplen förekom även hänvisningar till den svenska tiden. De flesta sådana hänvisningar handlar dock om att beskattningen varit alltför betungande och att det påverkade allmogens skatteförmåga. Sockenmännen i Benestads socken hyllade “hans Kongl. May:tt till hojeste Beröm och os arme fortrengde till Lindring och Befrielße fra det haarde tildomes aagh som Nu paa 19:de aars tiidh haffuer ligget paa wors halße, wnder din Swenske Regæring”. De menade vidare att de under dessa år under svenskt styre blivit helt utskattade och hade nu gått i fattigdom. Dessutom hade de blivit plundrade på hästar och boskap av den svenska armén när den bröt upp från Ystad. Därför bad de kungen om att ta deras fattigdom i åtanke och att

¹²⁰ Swen Pouelben m.fl. undertecknade På samtliga sockenmännens vägnar Bjuvs socken 13/10 1676, Luggude härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1676 S.4. Ø mm., Krigskollegiet (DRA). Liknande supplik: Tröllß Laurß, Niels Jenß, Olle Anderß Östra Vemmenhög 15/10 1676, Vemmenhögs härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹²¹ Resolution 31/7 1676, Correspondance Protokoll: Anno 1676 Lit C, Korrespondanceprotokoller 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹²² Jens Andersen 21/9 1676, Bjäre härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

de skulle få slippa durchmarscher när armén kommer från Tyskland.¹²³ Det är endast i två suppliker som begreppet ok används för att beskriva den tunga bördan som ålades den skånska allmogen under det svenska styret. Benämningen förekommer i två fall till, men då rör det sig om skånska flyktingars ansökan om rätt till fattighjälp.¹²⁴ Jojan Vadenbring kopplar ihop retoriken med det babyloniska fångenskapen i Gamla Testamentet.¹²⁵ Att oket som analogi troligtvis kommer från Bibeln, det betvivlar jag inte, men frågan är om gemene skåning identifierade sig med Israels folk? Min tolkning är snarare att denna typ av retorik handlade om att styrka den ofrihet som vissa skåningar upplevde under det svenska styret. Enligt Mathias Cederholm var just liknelsen med att behandlas som djur ett sätt att argumentera för att en överhet kränkte undersåtarnas frihet. Frihetsbegreppet under äldre tid var kopplat till en grupps privilegier och rättigheter och den överhet som bröt mot dessa friheter sågs som en tyrann.¹²⁶

I övriga fall framhålls den svenska tiden som en orsak till varför de inte klarar av allt för hård beskattning. Bjäre häradsallmoge beklagade sig över det svenska styret. De menade: “[m]ens saaßom wedh diße Tÿdher, stor besuerligheedh och Tunge byrder oß af de Suendske haffer werret paalagtt; huor Jgiennem wÿ Erre moxen Ruinerede.” De framhöll vidare att de under svensk tid drabbats av många durchmarscher och att de pålagts orättfärdiga skatter samt utskrivningar vilket orsakat deras stora ruin. Utskrivningarna av båtsmän och soldater hade lett till ökade kostnader på grund av “J det wj hafuer anvendt störste deelen wor middell at leje folck, formedelst wÿ Jche hafdhe Lÿest att tienne dend Suendske Cronne”. De hade således fått använda en stor del av sitt överskott till att finansiera nya båtsmän och soldater till den svenska armén eftersom de själva inte ville tjäna den svenska kronan som soldater. Ryttargårdarnas rusthåll framhölls också som en tung

¹²³ Rasmus Perß m.fl. undertecknade På samtliga socknens vägnar Benestad 14/8 1676, Ingelstad härad, Supplik till kungen, Supplikationer 1675-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA). Även veckodagsbönderna från Barkåkra i Bjäre härad använde en liknande retorik: “[w]erret under dee suenskers Tunge aag och Byrde, som os J werrende tid, meget ilde haffuer med hanladt, saae ehr ganske Ringe deell ehr wed magt orsagen at wi ehrre saa forarmede”. Samtliga veckodagsbönder i Barkåkra socken 19/9 1676, Bjäre härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹²⁴ Nielß Andersen m.fl. undertecknade Köpenhamn 5/5 1677, Bjäre härad, Supplik till kungen, Supplikationer 1675-1679, Indkomne Breve, Generalkrigskommissariatet (DRA); Aage Lauridts m.fl. undertecknade Köpenhamn 10/11 1679, Rönnebergs härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹²⁵ Vadenbring, Jojan, “Mellan tvänne eldar. Snapphanarnas förhållande till kyrkan under det skånska kriget, *Roskildefreden 350 år: från danskt till svenskt kyrkoliv*, Lund 2008, s. 126, 144.

¹²⁶ Cederholm, s. 442ff. Även i svenska akademiens ordbok betonas att begreppet ok även användes i betydelse att någon kränker en persons frihet. <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> sökord: Ok. Ordet ok syftade annars på den anordning som kopplade ihop vagn och dragdjur.

börda.¹²⁷ Även allmogen i Norra Åsbo klagade på det svenska styrets beskattning när de anhöll om att få slippa betala för en ryttare med häst och 24 riksdaler. De menade att den svenska beskattningen lett till:

Wÿ wnderskreffne fattige Supplicanter wdj Østrelÿngbye sogn i Nørreherret, höyligen är foraarsaget, att andrage for Hans Kongl: Maytts: wor storre nöed och trengh, huolediß wÿ eÿ allene wdj mange aahr, under den Swenske Regiering, paa høyeste ere wdskattede, saa mangel mand der offuer er Bleffuen forarmet, och med hustrur och Börn drefue fra Næring och Biering

Allmogen ville i stället få betala skatt efter sin förmåga.¹²⁸ Ytterligare sex suppliker lyfter fram den svenska tidens beskattning som en orsak till deras fattigdom.¹²⁹

De ovan nämnda exemplen hävdar alla att extra pålagor infördes under den svenska tiden, men stämmer det? Det har tyvärr inte gjorts någon forskning på om skattetrycket ökade i och med Skånes övergång till Sverige. Det vi vet är att redan 1658, direkt efter freden i Roskilde, togs det ut mantalsskatt från de skånska undersåtarna¹³⁰ och att mantalsrätten fastställdes till en årlig avgift i

¹²⁷ De menade också: "Och udj dybeste wnderdanighedh begierrerr at Eders Kongl: Maytts: Wille anße det Cronen aff Suerrige och deß Betienter medh Gewalt, och streng execution hafwer fraa en dheell Taget, Mestendellen dette Aarß Rytterskat, och fra en deell altsammen, huor Jgiennem wÿ formedelst Saadanne och Andre storre wgiffter heell forarmedhe Erre, saa wÿ med woriß Medler eÿ kunde gaa Eders Kongl: Maytts: till haande med Röstninger af woriß Gaardher J dette aar som wÿ gierne wille". Aage Hansen, Suend Pedersen på samtliga Bjäre härads vägnar 20/7 1676, Bjäre härad, supplik till kungens, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet, (DRA). Veckodagsbönderna och övriga bönder från Mellby i Albo härad beklagade sig också över den svenska regeringens rustning vid krigsutbrottet. De klagade över att de var tvungna att hålla strandvakt och inkvartera svenska militärer. Jordrevningen från 1671 framhölls också som en faktor till deras besvärliga situation. Morten Mortenß, Laße Joensön, Niels Esbjörnsön Menige bönder och sockenmän i Mellby socken 16/10 1676, Albo härad, Supplik till generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet, (DRA). Liknande suppliker: Menige bönder uti Kullen odaterad, Luggude härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹²⁸ Cristoffer Fidele m.fl. undertecknade På samtliga sockenmäns vägnar Östra Ljungby 14/8 1676, Norra Åsbo, Supplik till kungens, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹²⁹ Söfren Poulßen m.fl. undertecknade På egen och samtliga Vedby allmogens vägnar Vedby 30/9 1676, Norra Åsbo härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Jens Haagenß m.fl. undertecknade S:t Olof 17/10 1676, Albo härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1676 S. 4. Ø mm., Krigskollegiet (DRA); Ole Laßen m.fl. undertecknade S:t Olof 18/10 1676, Albo härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1676 S. 4. Ø mm., Krigskollegiet (DRA); Anderß Clemmendsön Högby 16/11 1676, Bara härad, Supplik generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Poul Bentß, Anders Clemmendsön På samtliga byamäns vägnar Högby 16/11 1676, Bara härad, Supplik generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Swend Nielßen m.fl. undertecknade På samtliga Brunnby sockens vägnar Brunnby 2/9 1676, Luggude härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹³⁰ Se t.ex. Malmöhus läns mantalslängd 1658, Mikrofilm (SVAR)

och med Malmö recess år 1662.¹³¹ En annan börda som infördes av den svenska regeringen var inkvarteringen av ryttare och soldater i Skåne.¹³² Det genomfördes också en jordrevning i Skåne år 1671 vilket innebar att en granskande kommission tillsammans med lokalbefolkningen utredde taxeringsunderlaget för de enskilda hemmanen i Skåne. En följd av jordrevningen var att vissa gårdar klassades om till hemman eller upptaxerades.¹³³ Tulltaxan ökade också i och med övergången till Sverige.¹³⁴ Förändringarna var egentligen inte ett brott mot fredsbestämmelserna eftersom det stod inskrivet i traktaten att gammal (dansk) rätt och tidigare privilegier skulle bestå så länge som dessa inte stred mot den svenska fundamentallagen. Från svensk horisont sågs beskattning och tullavgifter som en del av fundamentallagen och förändringar inom det här området utgjorde således inget brott mot fredsbestämmelserna.¹³⁵ Uppenbarligen delade inte den skånska allmogen denna uppfattning, såvida de inte gynnades av förändrade villkor. Trots att vi inte vet så mycket om förändringen av skattesystemet gör jag samma antagande som Hanne Sanders: att skattetrycket troligtvis ökade i och med övergången till Sverige.¹³⁶ Supplikerna ovan tyder i alla fall på att allmogen upplevde att det rörde sig om ökade bördor.

Om vi ser närmare på argumentationen utifrån dansk och svenskt tid handlar dessa egentligen om att påvisa vilka skattenivåer som ansågs som legitima och vilka som var illegitima. Det var inte fel med pålagor i sig, så länge som de inte hotade den materiella standarden. Enligt suplikanterna hade den svenska regeringen inte tagit hänsyn till detta, vilket var ett brott mot den moraliska ekonomin. Den danska tidens skattenivåer lyftes i stället fram som en garant för att säkerställa den materiella standarden i motsats till den svenska beskattningen. Tydligt kände sig den skånska allmogen hotad av den danska ockupationsmaktens beskattning och försökte därför

¹³¹ I Skåne benämndes mantalsrätten som terminsskatten, på grund av att den år 1662 på Malmörecess fastslagits att skatten skulle betalas på tre terminer om året med en sammanlagt summa på 21 daler per hemman dessutom tillkom salpeterskatten på 1 daler (enligt Alf Åberg låg terminsskatten på 25 daler per hemman inklusive salpeterskatten). År 1668 beslutade den svenska regeringen att sänka terminsskatten i Skåne till 20 daler och 15 öre. För Bjäre härads del sänktes terminsskatten till 10 daler och 7 1/2 öre. Olsson, Mats, *Skatta dig lycklig: jordränta och jordbruk i Skåne 1660-1900*, Hedemora, 2005, s. 30; Åberg, 1947, s. 32. En annan skatt som också togs ut årligen var koppskatten vilken togs ut per capita från och med 14 års ålder med 24 öre. Summan kan ses som liten men för de folkrika hemmanen i den skånska skogsbygden innebar koppskatten en extra utgift på 5-10 daler per hemman. Skansjö, Sten, *Skånsk skogsbygd under äldre historisk tid*, Lund 2010, s. 203. Malmörecess finns tryckt i: Dübeck, Inger, *Fra gammel dansk til ny svensk ret: den retlige forsvenskning i de tabte territorier 1645-1683*, København 1987, s. 107-113. I recessen bestämmelser framkommer att adelns veckodagsbönder var skattebefriade och att de utsockne frälsebönder skulle betala halv mantalsskatt. s. 111f.

¹³² Bestämmelserna om inkvarteringen redovisas längre fram i texten.

¹³³ Skansjö, *Skånsk skogsbygd under äldre historisk tid*, Lund 2010, s. 201ff.

¹³⁴ Sanders, s. 79ff.

¹³⁵ Dübeck, *Fra gammel dansk til ny svensk ret: den retslige forsvenskning i de tabte territorier 1645-1683*, København 1987, s. 24ff.

¹³⁶ Sanders, s. 83.

påminna överheten om vilka skattenivåer som var skäligen. Den danska tiden som det goda exemplet och den svenska tiden som det dåliga exemplet fungerade därmed som ett mått på vilka skatter som var skäligen och vilka som var oskäligen. I de fall som beskattning under svensk tid var fördelaktigare än den danska ockupationsmaktens beskattning lyftes även den svenska tiden fram som ett gott exempel.

Fattigdom och rättvisa som argument

Fattigdom och nödtorft var återkommande skäl till att allmogen inte kunde betala full skatt. Oftast används inte fattigdomen ensamt som argument, men i vissa fall är det just fattigdom som framhålls som den viktigaste orsaken till att de ville ha skattelindring. Argumentationen kring fattigdom och husnödorft handlade i grund och botten om att staten inte fick gå för långt i sina krav så att undersåtarnas materiella standard hotades.¹³⁷ Bönderna i Filborna och Ramlösa byar i Luggude härad ansökte om att förskonas från en anslagen gengärd till kungens ryttare. De ansåg att avgiften var för besvärlig och helt omöjlig för dem att betala. Det här berodde på att de dagligen gästades av armén på mat och öl eftersom byarna låg vid en landsväg. Även deras ängsmarker hade förstörts när kungens armé hade sitt läger utanför Helsingborg.¹³⁸ Änkan Jnger Pedersdaater från Kattarp i Luggude härad hänvisade bara till hennes och hennes omyndiga barns stora armod, utan att precisera något skäl till deras fattigdom. Därför ville hon få proviantskatten och de många och långa körsorna lindrade. Hon betonade dock att hon var villig att bidra till yttersta förmåga.¹³⁹ Det finns ytterligare fem suppliker med liknande innehåll.¹⁴⁰

Fattigdomsargumentet kunde också kombineras med hänvisningar till missväxt och bränder. Sockenmännen från Hörby socken i Frosta härad menade att de inte kunde betala den på häradstinget utlysta skatten. Det här på grund av att de drabbats av missväxt samt att de redan betalt skatt på havre. Konsekvenserna av detta var att det inte fanns något foder kvar till boskapen eller till

¹³⁷ Harnesk, s. 48.

¹³⁸ Niels Gudmonßen På samtliga Böndernas vägnar Filborna 2/8 1676, Luggude härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹³⁹ Jnger Pedersdatter Kattarp 16/9 1676, Luggude härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁴⁰ Peder Andersen odaterad, Bjäre härad, Supplik till generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Larß Olßen, Per Jbßen Raskerum 16/10, Albo härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1676 S. 4. Ø mm., Krigskollegiet (DRA); Hans Anderßen Möllere Tunnbyholms mölla 4/11 1676, Ingelstads härad, Supplik till generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Hans Swendßen, olle Jacobßen Kärstorp 16/11 1676, Oxie härad, Supplik till generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Laurs Pederß m.fl. undertecknade Västra Vemmerlöv 27/11 1676, Skytts härad, Supplik till generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

vårsådden. Det var helt enkelt, enligt supplikanterna, omöjligt för dem att fullgöra sina plikter.¹⁴¹ Inbyggarna på Ven ansökte om att få slippa betala landgille för ett års tid eftersom de drabbats av missväxt och att sillfisket slagit fel.¹⁴² I november år 1679, alltså strax efter fredsslutet, ansökte Mogens Jenßen från Ven om att få slippa erlægga det resterande landgillet till förvaltaren Hans Nielßen, eftersom Mogens tillgångar hade brunnit upp.¹⁴³

En annan typ av argumentation var föreställningen om en rättvis fördelning av bördor mellan olika bondekollektiv och mellan enskilda bönder.¹⁴⁴ Denna typ av argumentering förekom i sju fall. Samtliga allmogens kvinnor från Harjagers och Onsjö härader besvärade sig över att deras män var borta så länge från hemmet eftersom de var tvungna att transportera proviant till den danska armén. Kvinnorna ansåg att övriga härader i norra och mellersta Skåne¹⁴⁵ borde hjälpa till med att transportera proviant till armén runt om i Skåne så att deras män kunde hemförlovas.¹⁴⁶ Veckodagsbönderna från Barkåkra socken i Bjäre härad menade att de var för hårt beskattade eftersom deras gårdar, enligt dem själva, endast motsvarade 1/3 av andra gårdars bärkraft i häradet, men att de likväl gjorde arbeten, körslor och betalade skatter som alla andra i häradet. De yrkade på att skatta efter sina förutsättningar.¹⁴⁷ I fallen ovan förekommer således både hänvisningar till att den rike ska betala mer än den fattige och att det ska vara jämlika bördor mellan olika härader.

¹⁴¹ Hans Andersen, m.fl. undertecknade Hörby socken 21/2 1677, Frosta härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁴² Peder Hanß m.fl. undertecknade På samtliga Vens inbyggare Ven 14/1 1678, Rönnebergs härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA). Andra suppliker som berör missväxt: Anders Nelsen, Peder Mortensen, Laurs Nielsen, Jens Olßen Everöd 26/10 1676, Gärds härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Mons Torckildsön m.fl. undertecknade På samtliga socknens vägnar Vittsjö 14/9 1676, Västra Göinge härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁴³ Mogens Jenßen Köpenhamn 10/11 1679, Rönnebergs härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁴⁴ Harnesk, s. 60f.

¹⁴⁵ Kvinnorna räknade upp följande härader: Luggude, Norra och Södra Åsbo, Bjäre, Frosta, Färs, Göinge och Gärds härader.

¹⁴⁶ Niels Mogensen På samtliga allmogen uti Landskrona län Särslöv 6/11 1676, Harjagers härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁴⁷ Samtliga veckodagsbönder i Barkåkra socken 19/9 1676, Bjäre härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA). Fler liknande suppliker: Rasmus Pers m.fl. undertecknade På samtliga Grönby och Anderslövs sockenmäns vägnar Grönby 23/11 1676, Vemmenhögs härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Aage Hansen, Suend Pedersen på samtliga Bjäre härads vägnar 20/7 1676, Bjäre härad, Supplik till kungens, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Wnge Hans Anderß: m.fl. undertecknade Vissmarlöv 17/7 1676, Bara härad, Supplik till kungens, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Swen Pouelßen m.fl. undertecknade På samtliga sockenmännens vägnar Bjuvs socken 13/10 1676, Luggude härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1676 S.4. Ø mm., Krigskollegiet (DRA); Swend Nielßen m.fl. undertecknade På samtliga Brunnby sockens vägnar Brunnby 2/9 1676, Luggude härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

Ett annat sätt att hänvisa till en rättvis fördelning av bördor var att begära tillbaka utlagor som man ansåg inte var giltiga längre. Bonden Joen Pedersön från Svenstad i Bjäre härad berättade att han under svensk tid hade anslagits en kornett vilket han skulle betala både ordinarie och extraordinarie skatter till. Detta hade han gjort fram tills svenskarna lämnade Skåne. När den danska kungen kom över till Skåne hade han utfärdat en ny förordning där det bestämdes att de gårdar som under svensk tid var ryttar- och officersgårdar skulle förbli så. Därför hade han fått en ny kornett inkvarterad hos sig vilken han hade betalt fyra riksdaler till. I en senare resolution hade kungen beslutat att rusthållet skulle läggas ned, medan skatter och utskylder istället skulle betalas till kronan, vilket Joen nu hade gjort. Han krävde därför att få tillbaka den utlagda skatten till kornetten eftersom inkvarteringen hade upphävts.¹⁴⁸ Bönderna i Fleninge i Luggude härad förde i stort sett samma resonemang som Joen Pedersön och klagade på att de inte fått tillbaka rusthållspenningarna.¹⁴⁹ De ansåg således att de betalt extra avgifter i förhållande till andra skattebetalare. Husnödtorften och en rättvis fördelning av bördor var således en viktig del av allmogens syn på vilka skatter och avgifter som var legitima. En överhet som tog hänsyn till dessa uppfattades således som legitim i allmogens ögon.

Lämna gården som argument

Linda T. Darling menar att det var vanligt i det Osmanska riket att bönderna i sina petitioner till myndigheterna hotade med att lämna gården om inte missförhållandena ändrades.¹⁵⁰ Även Johan Holm har observerat detsamma för svenska förhållanden. Han ser det snarare som ett hot om att inte betala skatt eftersom skatterna under tidigmodern tid baserades på jord.¹⁵¹ Liknande argument användes också av den skånska allmogen, om än något defensivt. Männen i Säby i Rönnebergs härad klagade till kungen över att armén hade rövat och fråntagit dem deras ringa tillgångar och förmögenhet, att arméns marscher fram och tillbaka från Helsingborg förstörde deras grödor samt att de inkvarterade vakterna ruinerade dem på deras säd. Männen menade att de nu höll på att bli ödelagda och att de till slut skulle bli tvungna att med hustru och barn lämna gårdarna. Det här

¹⁴⁸ Joen Pedersön Svenstad 19/9 1676, Bjäre härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁴⁹ Hans Knudsön Fleninge 21/9 1676, Luggude härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁵⁰ Darling, s. 290f.

¹⁵¹ Holm, Johan, "Svenska stormaktsbönder och deras fiender", *Scandia*, 2009:1, s. 16. För senmedeltiden se: Cederholm, s. 491.

kunde dock rättas till om kungen tog i betänkande att de levde i stor eländighet och att de därför borde förskonas från den påbjudna gården.¹⁵²

Änkan Marne från Norra Veddinge i Harjagers härad menade att hon på grund av inkvarteringar blivit utblottad och förarmad. Hon ansökte om att få ett års frihet från skatter eftersom hon, efter sin mans död, hade lämnats ensam med sju barn och nu var hon orolig för att hon skulle behöva "offuerlade Boligen, och med mine fattige smaae Börn, Tage Pose och stauff, och söge woris næring, wor det for oß noget Tungt, J synderlighed, nu, ieg skrijder Till alders, och dj [barnen] dogh mest smaae och w-myndige." Hon betonade också att om Guds lycka och välsignelse fick henne att överleva skulle hon efter sin skyldighet till kungen prestera som alla andra undersåtar.¹⁵³ Änkan Marne menade helt enkelt att hon just nu inte kunde bistå kungen med fler resurser utan att behöva lämna gården, men fick hon bara chansen att återhämta sig så skulle hon kunna bidra precis som alla andra undersåtar med skatter och avgifter. I fyra suppliker till förekommer det hot om att lämna gården.¹⁵⁴

Ett liknande sätt att argumentera på var att om missförhållandena fortsatte så kommer gårdarna att bli öde. Begreppet öde var ett kameralt begrepp vilket betydde att en viss gård av en eller annan orsak saknade full skatteförmåga. Det behövde inte betyda att gården var övergiven.¹⁵⁵ Således handlade det här inte om att bönderna skulle lämna gården utan det handlade snarare om att framtida skatteintäkter kunde gå förlorade för överheten. Några bönder från Broby socken i Östra Göinge härad berättade att deras gårdar för 15 år sedan hade förmedlats från helgårdar till halvgårdar. Därefter hade deras gårdar köpts upp av en "Suendsk herre" och gårdarna hade satts under säteriets frihet och de blev i stället veckodagsbönder. När generaljordrevningen genomfördes i landet (1671, min anmärkning) hade deras gårdar skrivits upp som helgårdar i kronans jordebok, utan hänsyn till den tidigare förmedlingen. När den danske kungen kommit in i Skåne hade deras

¹⁵² Anders pederßen m.fl. Säby 11/7, Rönnebergs härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁵³ Marne Sl: Hans Nielßen Norra Veddinge 30/8 1676, Harjagers härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA). Liknande supplik: Bent Lauritsen Lilla Bjällerup 27/10 1676, Torna härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁵⁴ Johan Andersen m.fl. undertecknade På samtliga socknens vägnar Västra Ingelstad 16/11 1676, Oxie härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Samtliga Skepparslövs män i Skepparslöv 12/8 1676, Gärds härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Nielß Olsen m.fl. undertecknade På samtligas vägnar Västra Karup 2/10 1676, Bjäre härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Samtliga veckodagsbönder i Barkåkra socken 19/9 1676, Bjäre härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁵⁵ Österberg, Eva, *Gränsbygd under krig: ekonomiska, demografiska och administrativa förhållanden i sydvästra Sverige under och efter nordiska sjuårskriget*, Lund 1971 s. 41.

skatter bestämts utifrån jordebokens bestämmelser, d.v.s. de hade beskattats som helgårdar. De menade att det var en omöjlig skattenivå för dem och de bad därför att få skatta efter den gamla förmedlingen så de med hustru och barn inte blev totalt ruinerade och att deras gårdar blev öde.¹⁵⁶

Det klagades också på att beskattningen var alldeles för oförutsägbart, vilket hotade allmogens materiella standard. Bönderna från Sallerup socken i Frosta härad besvärade sig över att de vecka för vecka fick skatta efter olika nivåer. Eftersom de betalade olika varje vecka hade detta förorsakat ruin och fördärv för många bönder. De ansökte därför om att få information om vad de egentligen skulle skatta för varje helgård så de hade en nivå att rätta sig efter.¹⁵⁷ Detta ligger i linje med Jan Gletes resonemang om att undersåtarna efterfrågade förutsägbarhet och stabilitet i deras vardag. Även i dessa fall är det tydligt att den skånska allmogen ansåg att deras materiella standard var hotad, därför påminde de överheten om att lindra skatterna så att även framtida skatter skulle komma överheten tillhanda.

Sammanfattning

I den ovan nämnda redovisningen av allmogens förhandlingar om priset för beskydd framkommer ur ett transaktionskostnadsperspektiv för statens del åtskillig information om betalningsvilja och vilka uppgifter som närmare behövde kontrolleras. För det första kunde staten konstatera att det fanns en betalningsvilja, vilket tog sig uttryck i att allmogen redan hade betalt åtskilliga skatter och avgifter och att det i flera fall betonades en framtida vilja att fortsätta att betala skatter. För det andra fanns det åtskilliga saker som påverkade betalningsförmågan: fiendens trupper och de egna truppers plundrande, den svenska tidens höga beskattning, fattigdom och orättvis fördelning av bördor. För det tredje ville en del av den skånska allmogen gärna att skattenivåerna från den danska tiden skulle återinföras, och för det fjärde: minskade inte bördorna så fanns det ett överhängande hot om att allmogen skulle lämna sina gårdar eller att skatteförmågan skulle bli förödd. Det var således viktigt att överheten tog ut ett moraliskt försvarbart pris för beskydd. Beskyddet fick inte

¹⁵⁶ Niglaus Ingmandsen, Jens Perßen, Niglaus Frenneßen Broby 8/10 1676, Östra Göinge härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA). Fler liknande suppliker: Söfren Poulßen m.fl. undertecknade På egen och samtliga Vedby allmogens vägnar Vedby 30/9 1676, Norra Åsbo härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Jens Haagenß m.fl. undertecknade S:t Olof 17/10 1676, Albo härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1676 S. 4. Ø mm., Krigskollegiet (DRA); Ole Laßen m.fl. undertecknade S:t Olof 18/10 1676, Albo härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1676 S. 4. Ø mm., Krigskollegiet (DRA).

¹⁵⁷ Samtliga sockenmän av Sallerup 1676, Frosta härad, Supplik generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA). Liknande supplik: Peder Hanßen odaterad, Bjäre härad, Supplik till generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

kosta mer än att den materiella säkerheten garanterades. Det var således inte skatternas storlek i sig som var problemet utan att det blev för lite kvar till allmogen efter att skatterna hade betalats.

Hur gick det då för ansökningarna? Om vi tittar närmare på beviljade skattelindringar ser vi att bland de enskilda ansökningarna förskonades en person från proviantskatten på grund av svaghet och sjukdom och två personer beviljades frihet från skatter: den ena på tre års tid på grund av att hans hus hade brunnit ner och den andra för att han tidigare beviljats frihet från skatt när han städjade gården.¹⁵⁸ Bland de kollektiva ansökningarna beviljades veckodagsbönderna i Börringekloster och Lindholm halvkontribution, sockenmännen i Stora Uppåkra fick uppskov på proviantskatten i åtta eller tio dagar och bönderna i Gärds socken befriades från tiondeavgiften.¹⁵⁹ Det finns ytterligare en beviljad skattesänkning. Det rör sig om allmogen i Onsjö härad som bad att få slippa betala proviantskatten på grund av sina svåra villkor och att de hade belastats med hårdare militära bördor än övriga allmogen i landet (Skåne). I suppliken finns en bevarad resolution där det framgår att veckodagsbönderna till Knud Thotts gods Trollenäs förskonades från proviantskatten till armén och att kungsfogden skulle rätta sig efter detta.¹⁶⁰ Det finns dock ingen uppgift om att övriga allmogen i häradet förskonades eller lindrades från proviantskatten.

De ovan nämnda resolutionerna är alltför få för att kunna dra några generella slutsatser och omständigheterna kring dem saknas i de flesta fall. Börringeklostets bönder fick i alla fall gehör för sina krav och godkändes halvkontribution och vissa av Onsjö häradsallmoge fick igenom sina krav på att förskonas från proviantskatten. Hur det gick i alla andra förhandlingar det framgår tyvärr inte, däremot lades tio suppliker till kungen på remiss till generalkrigskommissariatet. Troligtvis hamnade de på remiss för att uppgifterna behövde kontrolleras innan beslut kunde fattas. Ser vi i stället till innehållet i Christian V:s proklamation så är det uppenbart att det fanns en ömsesidig uppfattning om att den svenska regeringen brutit mot den skånska allmogens rättigheter, men frågan är om den danska ockupationsmakten var villig att tillmötesgå kraven på en återgång till den danska tidens taxeringsnivåer. Enligt plakatet så skulle det ske en återgång efter en gynnsam fred, men vissa delar av allmogen efterfrågade redan under krigstid en återgång. Att Bjäre häradsallmoge krävde att få tillbaka danska privilegier i två suppliker tyder på att den danska överheten var något

¹⁵⁸ Resolutioner 15/7, 17/7 1676, Correspondance Protokoll: Anno 1676 Lit C, Korrespondanceprotokoller 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁵⁹ Resolution 17/7, 19/7, 31/7 1676, Correspondance Protokoll: Anno 1676 Lit C, Korrespondanceprotokoller 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁶⁰ Hela allmogen i Onsjö härad 1676, Onsjö härad, Supplik generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA). I suppliken finns en bevarad resolution bilagd i handlingen från von Störchen deputerade vid generalkrigskommissariatet daterad Glumslöv den 7 november 1676.

motvillig att bevilja så stora och permanenta skattelättnader. Tyvärr går det inte komma längre utan att spekulera.

En annan intressant aspekt är att en absolut majoritet av de suppliker som rör skattelättnader är från 1676, det är endast tre suppliker efter detta år. Att källäget är sämre för de andra åren spelar säkerligen in, särskilt när det gäller 1677. Men från 1678 så finns det en del suppliker bevarade som var författade i Skåne. Skillnaden är att då var det inte förhandlingar om skatter som intresserade den skånska allmogen utan det handlade snarare om klagomål på illegitima resursuttag från soldater. Tyvärr är källäget besvärligt men detta kan indikera på att viljan att betala skatter hade avtagit. Det här kommer att behandlas längre fram i uppsatsen när jag går igenom efterfrågan på beskydd.

Efterfrågan på beskydd

I föregående kapitel har jag behandlat förhandlingarna om priset på beskydd. Ett viktigt resultat var att det fanns en efterfrågan på en överhet som kunde garantera den materiella säkerheten. Men vilka former av beskydd ville den skånska allmogen att den danska staten skulle leva upp till i praktiken? I denna delen av undersökningen behandlas de suppliker som inte handlar om skatter och avgifter. Innan vi går vidare med undersökningen bör det påpekas att det finns sex suppliker som inte går att kategorisera under ett större tema. En supplik handlar om en ansökan om att få ensamrätt på handel med tobak längs den svenska gränsen,¹⁶¹ i fyra fall handlar det om nådeansökningar¹⁶² och i ett fall handlar det om några bönder som begär att få resa hem till Skåne.¹⁶³

Beskydd mot ämbetsmäns övergrepp

Barrington Moore jr. menar att det var viktigt att överheten garanterade den inre ordningen för att uppfattas som legitim.¹⁶⁴ En viktig del i beskyddet var att överheten hade dugliga ämbetsmän som

¹⁶¹ Far och son Peder Pedersen från Kulhult i Östra Göinge härad nära den svenska gränsen ansökte till kungen om att få ensamrätt på att sälja tobak längs den svenska gränsen eftersom de menade att där fanns en efterfrågan på tobak. De framhöll även att denna handel inte skulle vara till skada för Kristianstad eller andra av kungens köpstäder. Peder Pedersen, Peder Pedersen Kulhult 12/10 1676, Östra Göinge härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁶² Daniel Pederbön, Köpenhamn 29/3 1677, Frosta härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1677 M. 4. O., Krigskollegiet (DRA); Ellene Sl. Jeßper Möller, Landskrona 13/3 1679, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1679, Krigskancelliet (DRA); Kristine S:l Nielß Torchelß, Spararp 19/9 1676, Västra Göinge härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Jnger Pohl Perßen Kungshult 13/3 1679, Luggude härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1679, Krigskancelliet (DRA).

¹⁶³ Swend Eßbiörnsen m.fl. undertecknade, Köpenhamn 13/3 1678, Göinge härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1678 Wo. 4. Ø. mm., Krigskollegiet (DRA).

¹⁶⁴ Moore, *Injustice*, s. 20ff.

inte begick övergrepp mot undersåtarna. Michael J. Braddick menar till och med att det var de lokala agenterna (läs: ämbetsmännen) som upprätthöll statens legitimitet. Det var deras uppgift att balansera överhetens krav på ökade bördor med undersåtarnas krav på rättvisa. Den agent som lyckades balansera dessa dubbla krav skapade legitimitet för den statliga politiken.¹⁶⁵ Utifrån Michael J. Braddicks syn på legitimitet så skulle man kunna skönja en tendens till om ett styre var legitimt utifrån hur många klagomål som fanns mot de lokala ämbetsmännen.

Bland den skånska allmogens suppliker till den danska överheten innehåller endast fem suppliker klagomål mot ämbetsmän. Den grövsta anklagelsen rör bönderna från Stoby socken i Västra Göinge härad vilka klagade över en länsman, en infödd göing, vid namn Peder Nielßen. Han hade anställdes av den svenska överheten och varit underställd kungsfogden Johann Ancher¹⁶⁶, men nu var han i dansk tjänst. Klagomålet mot länsmannen gällde under den svenska tiden när kriget började. Länsmannen skulle ha tagit ut tredubbla avgifter av socken och på kuppen blivit en rik man då han stoppat en hel del pengar i egen ficka. Han hade dock inte fört några räkenskaper till den svenska överheten och när den svenska armén skulle kräva in skatterna hade länsmannen enligt bönderna påstått: "[A]t wi [bönderna] alle ware skielmar oc snaphaner her i sognen hand kunde icke faae det ringeste aff os Biden Juuten [danskarna] kom i Landet oc at det war en welgierning af Kongen af Swæriges ad komme en hob Ryttere ind til at opbrænde wore huus oc hiem, ßom mange ßom her kunde findis i sognen." Därför ansökte de om att länsmannen borde ställas inför rätta och avsättas så "at wj [bönderna] denne Lenßmand Tÿrannie de utillbörlige forhold kunde qvit Blifue."¹⁶⁷ Om denna beskyllning stämde rörde det sig onekligen om en korrupt tjänsteman.

Ett annat fall som berör en anklagelse om korruption är Olle Hansen från Ormastorp i Södra Åsbo härad som besvärade sig över ridefogden Peter Klein. Ridefogden skulle ha vägrat honom och hans son tillträde till en gård, som åbon vilken var en svensk kapten hade rymt ifrån. Ridefogden hade nekat Olle trots att han hade en resolution från kungen att han hade rätten till gården. Olle Hansen menade till och med att Peter Klein hade stulit hans brev och resolutionen som gav honom rätt till gården. Han krävde av kungen att han skulle få tillbaka breven och resolutionen och

¹⁶⁵ Braddick, s. 68-85.

¹⁶⁶ Johan Ancker var befallningsman i Östra och Västra Göinge fögderi från år 1676 och blev år 1683 utnämnd till häradshövding samt adlad till Anckarstråle. Johan Ancker var tysk, enligt Alf Erlandsson, och författade sina skrivelser endast på tyska. Erlandsson, Alf, *Skånska generalguvernementet 1658-1693 och dess arkiv: förvaltnings- och arkivhistoriska undersökningar*. Lund 1967, s. 152, 160.

¹⁶⁷ Torsten monsön, Lasse Michelßön, Peder Hansen På samtliga Stoby sockens vägnar Stoby 11/8 1676, Västra Göinge härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

dessutom ges tillträde till gården.¹⁶⁸ Ett annat fall som rörde ett klagomål mot en fogde handlade om att samtliga allmogen från Landskrona län klagade på “at kong fogden haffuer i aldt Brugt alle muelige midler at bringe dennem Till Lydighed, saa udj Qwegskatten, som Echerne [transporter], saa haffuer det dogh werret wmeligt de det kunde fyllest Giöre, formedelst forskreffne dirris Elendige tilstand skyld.” Deras eländiga tillstånd skyldes dock på andra orsaker än fogdens hårda tilltag.¹⁶⁹ Fallet handlade inte om korruption utan snarare att allmogen tyckte att kungsfogden gått för långt i sin tjänsteutövning.

Två fall handlade om klagomål mot militära tjänstemän. Bönderna från Förslöv socken i Bjäre härad klagade över en löjtnant som de utlagt pengar till för ryttarnas mundering. Dessa pengar hade löjtnanten inte velat ge tillbaka till dem. Därför vände de sig i stället till generalkrigskommissariatet med begäran om att få tillbaka pengarna.¹⁷⁰ Att de ville ha tillbaka pengarna kan bero på att rusthållet hade avvecklats.¹⁷¹ Pigan Karen Mortensdatter klagade över att kommandanten på Helsingborgs fästning nekat henne sitt få tillbaka eftersom kommandanten inte fått någon order om detta. Hon påminde generalkrigskommissariatet om att de beviljat henne rätten till sitt få, därför bad hon nu om att de skulle förnya beviljan och meddela detta till kommandanten på Helsingborgs fästning.¹⁷² Dessa fall var ganska milda i jämförelse med de civila tjänstemännens tilltag, här verkar det snarare handla om brist på kommunikation mellan generalkrigskommissariatet och de militära tjänstemännen vilket i sin tur drabbade allmogen.

Sammantaget var det få anklagelser mot ämbetsmän som begick övergrepp. Detta skulle kunna vara ett tecken på att de civila tjänstemännen skötte sin uppgift utan att begå alltför stora övergrepp. När det gäller militären vet vi att det var en hel del klagomål mot att deras tilltag. Det är således mer korrekt att se den militära närvaron som ett större problem för staten än de civila tjänstemännen.

¹⁶⁸ Olle Hansen Ormatorp 24/8 1676, Södra Åsbo härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁶⁹ Niels Mogensen på samtliga allmogen uti Landskrona län Särslöv 6/11 1676, Harjagers härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁷⁰ Förslöv 19/9, Bjäre härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁷¹ Joen Pedersön Svenstad 19/9 1676, Bjäre härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁷² Karen Mortensdatter Östra Ljungby 23/9 1676, Norra Åsbo härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

Beskyddet av egendomsrätten

Harald Gustafsson menar att beskyddet av egendomsrätten oftast efterfrågades av människor med ganska ringa medel.¹⁷³ Enligt genomgången av resolutioner från sommaren 1676 framgick det att den stora majoriteten av beviljade suppliker rörde rätten till gårdar och då framför allt rätten till ryttaregårdar. Innan vi kan gå vidare med suppliker och resolutioner som berör detta, är det på sin plats att gå igenom bestämmelserna om rytteriet i Skåne. Redan efter freden i Roskilde 1658 inkvarterades, på Karl X:s order, ett tyskt kavalleri i Skåne. Denna inkvartering försvann dock på hösten 1661, men en ny inkvartering av ryttare och soldater genomfördes året efter. Inga skåningar fick tas ut till ryttare utan kavalleriet bestod av folk från det övriga svenska riket. Ursprungligen skulle varje rusthåll vara anslaget ett helt hemman (gård), och bonden skulle betala 30 daler silvermynt av den ordinarie och extraordinarie räntan till ryttaren. Även husrum och kosthåll tillkom som avgifter till ryttaren. År 1664 ändrades bestämmelserna och hemmansbrukaren kunde i stället betala en årlig avgift på tolv daler för kosthållet och år 1668 efter ett riksdagsbeslut avkortades kosthållet till sex daler.¹⁷⁴ Förutom pengar till kosthåll kunde en 1/4 av kronohemmanet tillfalla ryttaren. I gengäld fick kronobonden 1/4 avdrag på städjan och räntan. I början var det frivilligt om bonden ville ge ryttaren kosthåll eller en 1/4 gårdsbruk. År 1664 beslutades att det var ryttaren som skulle bestämma huruvida han ville ha kosthåll eller ta över 1/4 av hemmanet. Det beslutades också att när bonden dog så skulle ryttaren först ta över halva hemmanet och bondens änka skulle få behålla andra halvan. När änkan dog så fick ryttaren ta över hela hemmanet.¹⁷⁵ År 1670 brukade 400 ryttare hela, halva eller fjärdedels hemman i Skåne.¹⁷⁶ Det är viktigt att påpeka att dessa bestämmelser endast gällde kronohemman vilka var statens egendom.¹⁷⁷

Det fanns ett starkt missnöje i Skåne med att ryttaren själv fick välja att bruka 1/4 av hemmanet. Under 1660- och 70-talen rådde det konflikter mellan kronobönderna och ryttarna. Ryttarna beskylldes för att de med olika medel försökte tränga undan allmogen från hemmanen. Framför allt rörde det sig om ekonomisk utpressning och repressalier. Klagomål över detta och krav på att få ta över gårdarna framfördes på riksdagen 1668, vilket fick till följd att den skånska kommissionen inrättades 1669. Kommissionen avlog allmogens begäran om besittningsrätt till de

¹⁷³ Gustafsson, *Makt och människor*, s. 169.

¹⁷⁴ Åberg, s. 15ff, 40ff.

¹⁷⁵ Åberg, s. 43-45.

¹⁷⁶ Åberg, s. 49.

¹⁷⁷ En del skattebönder upplät ändock 1/4 av hemmanet till sin ryttare istället för kosthåll. Skillnaden var att detta var på skattebondens villkor och att han när som helst kunde ta tillbaka bruket. Åberg, s. 46.

gårdar som ryttare hade i bruk. Däremot beslutades att enskilda missförhållanden skulle granskas på tinget.¹⁷⁸

Konflikten mellan ryttare och allmoge återspeglar sig också i supplikerna till den danska staten. I fyra suppliker förekommer det en begäran om att få tillbaka gårdar som tillfallit ryttare och soldater. Änkan Troend Larßdatter från Jonstorp Socken i Luggude härad berättade att en ryttarehustru tagit över halva kronogården när hennes man dog för två år sedan. Eftersom den andra halvan av gården lejdes av en annan bonde blev hon helt av med sin halva av gården trots att hon och hennes man alltid betalt skatter i rätt tid och skött om gården ordentligt. Men nu hade hennes hopp om att återfå gården väckts: "Och efftersom den højeste gud saa Lykelig, haffuer giffuet hans Kongl: May:tt, woreß Egen danske aller naadigste Kong og herre, den Lyke och magt som wi arme tienere så Lenge haffuer med hiertenß Begiering effter troed". Därför begärde hon att få tillbaka den gårdshalva som ryttarhustrun hade övertagit.¹⁷⁹ Förutom hennes lojalitetsyttring till den danska staten argumenterade hon för rätten till gården eftersom hon och hennes man betalt skatter i rätt tid och skött om gården, detta menar Karl Bergman var en etablerad del av böndernas rättsuppfattning och ett vapen för att kunna tillskansa sig jord. Troend förespråkade även en arvsrätt till gården efter hennes avlidne man, även detta menar Karl Bergman var en vanlig uppfattning bland änkor i Blekinge.¹⁸⁰ Änkan Boell och bonden Lars Bentsen från Starby socken i Södra Åsbo härad besvärade sig över en hovslagaränka som brukade en 1/4 av deras gårdsbruk. Hovslagaränkans man hade, enligt supplikanterna, tagit 1/4 av gårdsbruket mot deras vilja och efter att mannen hade avlidit i Tyskland hade hovslagarens änka övertagit 1/4 bruket. Supplikanterna menade att hovslagaränkan misskötte sitt åtagande och lät huset förfalla samt skötte sådden illa.¹⁸¹ De var även missnöjda med att hon tagit ut avgifter från dem och de krävde dessa pengar tillbaka. Dessutom beskyllde de hovslagaränkan för att vara mycket sträng och ond samt att hon hade talat illa om kungen. Om de fick tillbaka sitt gårdsbruk menade supplikanterna att Gud rikeligen skulle belöna

¹⁷⁸ Åberg, s. 48-52.

¹⁷⁹ Troend Larß datter Görslöv 15/7 1676, Luggude, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA). Hennes ärende remitterades till generalkrigskommissariatet. Tyvärr skriver inte Åberg något om hur reglerna var när det var två bönder som brukade ett helt hemman med anslagen ryttare och vad som hände när den ena bonden dog.

¹⁸⁰ Bergman, *Makt, möten, gränser*, s. 210, 214.

¹⁸¹ Hovslagaränkan vid namn Anna hade själv skickat in en supplik till den danska myndigheten där hon begärde att få lov att skörda gårdens åker och äng, vilken hon själv hade besått. Hon begärde också hjälp med att få tillbaka hennes plundrade gods. Resolution 2/8 1676, Correspondance Protokoll: Anno 1676 Lit C, Korrespondanceprotokoller 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA). Tyvärr framgår det inte om hennes begäran beviljades.

kungen.¹⁸² I det här fallet använder änkan Boell och bonden Lars argumentet att hovslagaränkan misskötte gården (kryddat med illojalitet mot kungen) och därför borde hon bli av med sin del av gården så att de kunde få tillbaka hela sitt gårdsbruk.

En man vid namn Ovmars Nelsön från Hästveda socken i Östra Göinge härad ansökte till kungen om att få ta över en gård som hade bebotts av en svensk fältskär som nu befann sig i Malmö under överste Lybeckers regemente. Fältskärens hustru som han betonade "ochsaa er Svensk" bodde dock kvar på gården. Skälet till varför han ville ta över gården var att han menade att fältskärens hustru inte hade någon som helst rättighet till gården, vilket han själv hade då den nu döde bonden som brukade gården före fältskären var hans nära släkting. Dessutom ville inte fältskärens hustru göra vare sig skjutsningar, körslor, gengärder eller betala andra former av avgifter. Om han fick överta gården så lovade han att betala skatten och andra utskylder samt att hålla gården i skick.¹⁸³ I detta fallet blandar Ovmars olika argument för att tillskansa sig gården. Han hänvisar först till att fältskärens hustru inte hade någon rätt till gården, att hon misskötte gården och att han var släkt med den tidigare innehavaren av gården vilket skulle ge honom rätten till gården. Således använde även Ovmars likt änkan Troend hänvisning till en arvsrätt.

Problemet med att soldater drev ut bönder från deras gårdar skedde även under den danska ockupationen. De fattiga skattedragarna Suend Gudmundsen och Elline Jensdatter från Tåstarp socken i Norra Åsbo härad berättade att de hade städjat en kronogård under den danska tiden. När de hamnade under den svenska kronan blev de bortträngda från gården av en fältskär och därför tvungna att hyra ett hus av okänt folk. När den danska kungen hade kommit till Landskrona hade de vänt sig till kungen med en supplik om att få ta städja gården igen. De hade fått muntligt tillstånd av kungen att få städja gården vilket de också hade gjort. Nu hotades de av en tysk löjtnant, som de påpekade hade varit i svensk tjänst men som nu gått i dansk tjänst, att han skulle ta över rusthålllet och att de skulle drivas från gården. Därför bad de kungen om:

Att wÿ maatte nyde den Kongl. Naade och beholde wor stede gaar som wÿ udi Eders S[a]lig her faders tid haffuer stedt och fest i woris Liffs tid, och wÿ skall os paa Beflitte att wdgiøre en mundering for gaarden saa god som de andre gaarder der Rÿtteriet Erre anslagen

¹⁸² Boell SI: Michels, Lars Bentsen Starby 18/9 1676, Södra Åsbo, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁸³ Ovmars Nelsön Hästveda socken 31/8 1676, Östra Göinge härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

De bad också kungen om att sätta stop för löjtnantens förehavanden.¹⁸⁴ Det intressanta med detta fallet är att supplikanterna menade att de hade städjat gården på livstid och därför hade inte löjtnanten eller fältskären någon rätt till gården.

Det fanns även andra ansökningar om rätt till jord som inte handlar om ryttargårdar. Johan Nielß från Ubbarp i Västra Göinge härad supplicerade till kungen om att hans hustrus förra man, som varit kronolänsman, hade städjat och fäst en gård i Fastorps socken vilken han hade haft i bruk fram till sin död. När hans hustrus förra man hade dött hade "[j]medlertidh Qwinden war Encke wille dj Suenske Øffrighed met hinder en svensk Mand Jgien den hun Ingenlunde wille hafue Bleff derforr aff den Suenske Øffrighed fraataget gaarden uden ald Ret och Skiell". Gården gavs i stället till en man som skulle bli den svenska överhetens länsman. Johan Nielß menade att länsmannen hade suttit på gården "w=anbeet en anden kunde saauel tiene Cronen for Lenßmand Som hand Beßyndeligen i denne tilstundende danskis tidh, huilcket Jeg mig med all Troskab till Erbyder". Han ansökte om att hans hustru skulle få tillbaka samma gård som hennes förra man och hans förfäder hade haft i besittning. Han menade att "slig welgierning Jmod de fattige danske fortrenge, wil Gud den højeste wdj de Retferdig opstandelße Rigeligen belønne, och wÿ met woris, wdj wore Bønner dagligen skulle Jhukomme".¹⁸⁵ Även i detta fallet hänvisades till en arvsrätt från en avliden man till en änka vilken den nya mannen sedan kunde utnyttja för att kräva tillbaka gården. Dessutom hävdades att den f.d. änkan hade drivits från gården utan lagligt stöd. Bonden Per Suendsen från Bennarp i Östra Göinge härad hänvisade både till en arvsrätt och att han borde bli belönad för sina förtjänsters skull när han ansökte om att få ta över en gård.¹⁸⁶

I ett fall hänvisas det till lagstiftningen. Några människor från Hagenryd i Villands härad beklagade sig över att sedan de "Blefue Suendske" haft en landsbokshållare vid namn Johan Nielsen¹⁸⁷ som agerat på ett sådant manér att han brutit mot "fredt pacta som tilholder, at Skaane skuld Beholde danske Louff och Rett". Hans brott mot fredstraktaten var att han inte hade tagit hänsyn till deras förhandlade rätt att lagligen överta gårdar för några hundra dalers kostnad för

¹⁸⁴ Suend GudMundsen, Elline Jensdatter Kierregaarden 9/8 1676, Norra Åsbo härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA). Deras supplik remitterades till generalkrigskommissariatet.

¹⁸⁵ Johan Nielß Ubbarp 8/8 1676, Västra Göinge härad. Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁸⁶ Han hade bragt kunskaper till arméns läger i Vä "och gaff anslagh paa det Suenske folket, och Bÿtte, som bleff Erobredd wed Loosholtt i giöngherreddt". Citatet torde tyda på den s.k. Loshultskuppen där bönder från Göinge och södra Småland plundrade den svenska armékassan. Per Suendsen Bennarp 6/9 1676, Östra Göinge härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁸⁷ Detta stämmer enligt Alf Erlandsson. Johan Nilsson (svensk stavning) var landsbokshållare för Kristianstad och Blekinge län från perioden 1659- till 1667 då han avled. Han var även kunglig borgmästare i Kristianstad. Erlandsson, s. 56f.

utrymning och städs mål. Han hade därför drivit ut de personer som tagit över gårdar på detta sätt och ersatt dem med nytt villigt folk. Även fattiga änkor med faderlösa barn hade fördrivits utan någon skilling i ersättning vilket den skånska lagen förordnade. Enligt supplikanterna hade landsbokshållaren även tillskansat sig de fattiga ankornas och de faderlösa barnens förmögenhet. Bönderna ansökte om att det utdrivna folket borde få rätt till något slags ersättning.¹⁸⁸

Karl Bergman har också observerat att det fanns en föreställning bland allmogen i Blekinge om att rätten till kronogårdar kunde säljas från en bonde till en annan utan att kronan inblandades. Precis som i fallet ovan handlade det om att den nya åbon betalade en avgift på mellan 100 och 300 daler för att ta över den tidigare åbons städs mål. Enligt Bergman uppfattades detta av allmogen som ett privilegium och som en sedvana medan den danska överheten under 1570-talet menade att det var kronans ansvar att tillsätta en ny åbo på kronogården. Trots detta levde fenomenet kvar in i svensk tid. Kärnan i konflikten var att det var den f.d. åbon som tjänade pengarna och kronan som förlorade intäkterna i och med att den nya åbon tog över den gamla städjan, i stället för att erlægga en ny till kronan.¹⁸⁹ Det är intressant att supplikanterna från Hagenryd inte begärde egendomarna tillbaka utan endast begärde ersättning för de förlorade egendomarna. Detta ligger väl i linje med uppfattningen om att den som skötte sin gård men som blev avhyst från gården hade rätt till en ersättning för nedlagt arbete.¹⁹⁰ Generalkrigskommissariatet svarade med att beordra ridefogden i häradet att granska saken närmare.¹⁹¹ I övriga fall begärdes rätten att få städja om sina gårdar,¹⁹² att

¹⁸⁸ Mons Ollsen, Olle Persen, Hans Persen Hagenryd 1676, Villands härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁸⁹ Bergman, *Makt, möten gränser*, s. 209, 211.

¹⁹⁰ Bergman, *Makt, möten, gränser*, s. 214.

¹⁹¹ Generalkrigskommissariatet beordrade den 1 september från lägret i Våxtorp att en ridefogde att undersöka supplikanternas påstående. Mons Ollsen, Olle Persen, Hans Persen Hagenryd 1676, Villands härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁹² Västra Vemmenhög 31/7 1676, Vemmenhögs härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Jacob Jacobsön Ebbesjö 30/7 1676, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

få en ny gård tilldelad sig,¹⁹³ att få bruka en ödejord,¹⁹⁴ och i fyra fall ansöktes det om rätten att få överta kvarnar.¹⁹⁵

Bland de beviljade rättsfrågorna (se tabell 4) rörde 14 resolutioner rätten till egendom. Nio av dessa handlade om ryttare- och soldatgårdar. Det är sällan det framgår varför supplikanten fick ta över en specifik gård. I ett fall framgår dock en orsak till varför supplikanten fick ta över gården. Detta gällde Saßen Hellisen från Toffteröd i Västra Göinge härad som beviljades att ta över en gård som en svensk ryttare hade haft eftersom Saßens föräldrar en gång i tiden hade haft samma gård i besittning. Dock betonades att han skulle rusta en ryttare för gården.¹⁹⁶ Således hade arvsrätten varit utslagsgivande för hans rätt till gården. Det finns även ett till exempel på att arvsrätten har varit avgörande för rätten till gården.¹⁹⁷ I det fallet gällde det inte en ryttaregård. I övriga fall handlade det om bevilja rätten till gårdar som supplikanten själv en gång i tiden hade haft i besittning,¹⁹⁸ och i ett fall handlade det om att en person fick ta över en gård som hade tillhört en annan person.¹⁹⁹

Det intressanta med efterfrågan på beskydd av egendomsrätten är att den indikerar att dessa personer betraktade den danska staten som den legitime överheten över Skåne. Låt gå för att det fanns ett starkt egenintresse i detta och att de passade på att få gehör för sina krav på egendomsrätt inför den nya regimen, men i och med att den danska staten verkade vara tillmötesgående för efterfrågan på beskydd av egendomsrätten tyder detta på att det var en legitimitetsskapande process. Den danska staten hade intresse av skatteintäkter och att allmogen kunde rusta för den danska arméns ryttare och soldater, medan allmogen ville ha besittningsrätt. Detta var ett billigt sätt för den

¹⁹³ Anna S:1 Peder Hansens Grönby 23/11 1676, Vemmenhögs härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Nielß Oelßen odaterad, Bjäre härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Olle Anderßen odaterad, Villands härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁹⁴ Niels Thuleß odaterad, Rönnebergs härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁹⁵ Nielß Hanßen Stångby 30/7 1676, Torna härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Jörgen Andersen Köpenhamn odaterad, Bara härad, Supplik till kungen, Skåne Købstæder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Niels Matsen Pottmakare Balkåkra 4/7 1676, Ljunits härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Marden Winkler Fällberedare Kristianstad 1/6 1677, Gälds härad, Skånske Købstæder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁹⁶ Resolution 29/7 1676, Correspondance Protokoll: Anno 1676 Lit C, Korrespondanceprotokoller 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁹⁷ Fallet rörde Peder Poulsen från Killeröd i Bjäre härad som fick lov att ta över det hus som hans fader hade haft. Resolution 16/7 1676, Correspondance Protokoll: Anno 1676 Lit C, Korrespondanceprotokoller 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁹⁸ Resolution 18/7, 24/7, 31/7 1676, Correspondance Protokoll: Anno 1676 Lit C, Korrespondanceprotokoller 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

¹⁹⁹ Resolution 18/7 1676, Correspondance Protokoll: Anno 1676 Lit C, Korrespondanceprotokoller 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

danska staten att skapa legitimitet eftersom kostnaderna drabbade en annan part. Den drabbade parten var troligtvis i de flesta fall de "svenska" ryttar- och soldathustrur och änkor med familj. I övrigt handlade det om att rätta till missförhållanden som uppstod i och med svensk tid eller helt enkelt att folk passade på att ansöka om att få egendom i besittning för gårdar som stod utan gårdsbrukare. Det starkaste skälet till varför allmogen kämpade om rätten till gårdar handlade nog snarare om att säkra den materiella standarden.²⁰⁰

Beskyddet mot svenskarna och kravet på fattighjälp

Det finns 23 bevarade suppliker vilka berör skåningar som tagit sig över sundet till Köpenhamn för att söka beskydd. Vål i Köpenhamn hade många av dem av en eller annan anledning hamnat i fattigdom och därför vände de sig till kungen för att få pengar till sitt underhåll. Ett vanligt perspektiv som de landsflyktiga skåningarna argumenterade utifrån var att påpeka att de på ett eller annat sätt hade kommit i onåd med den svenska regimen och att de hade gjort tjänster åt den danska armén och därför borde få pengar till uppehållet i Köpenhamn. Några skattebönder från Bjäre härad hade under våren 1677 tagit sig över till Köpenhamn. De berättade för kungen att de likt sina föräldrar, bröder och grannar i så många år hade plågats under det hårda svenska oket, vilket en del nu fortfarande gjorde. De skrev att de hade hoppats på befrielse när den danske kungen kommit in i "skonneLand" och de själva, i samband med detta, hade satt sig upp mot svensken. De hade levt i skog och mark under hela vintern men de hade varit tvungna att sig över till Köpenhamn på grund av svenskarna. De ansökte nu om hjälp med pengar till sitt underhåll.²⁰¹ Bonden Thue Kielsön från Rya socken i Norra Åsbo härad hade flytt över till Köpenhamn för att han hade skjutit på svenskarna. Han hade begärt hjälptill underhåll och beviljades två riksdaler.²⁰² Dessa exemplen rör

²⁰⁰ Karl Bergman är inne på ett liknande resonemang. Bergman, *Makt, möten, gränser*, s. 215.

²⁰¹ Nielß Andersen m.fl. undertecknade Köpenhamn 5/5 1677, Bjäre härad, Supplik till kungen, Supplikationer 1675-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA). Liknande suppliker: Peder Jbsön, Niels Jbsön odaterad, Supplik till kungen, Supplikationer 1675-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Johan Hanßön, Jens Sibbesen, Olluf Thrýlsen Köpenhamn 15/1 1678, Supplik till kungen, Supplikationer 1675-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Peder Erichsön 7/2 1678, Supplik till kungen, Supplikationer 1675-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Laurids Knudsön 1678, Supplik till Kungl. Majt, Indkomne Breve 1678 H. 4. L., Krigskollegiet (DRA); Jep Knudsön m.fl. undertecknade 1678, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1678 Wo. 4. Ø. mm., Krigskollegiet (DRA); Jnger Suensdatter, Jnger Andersdatter odaterad, Supplik till kungen, Supplikationer 1675-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Margrete Sal: Laurits Jensöns, Walborg Sal: Bertil Nordmands odaterad, Supplik till kungen, Skåne Købstæder 1674-1679, Indkomne Breve, Generalkrigskommissariatet (DRA); Margrete Sal: Laurits Jensöns, Walborg Sal: Bertil Nordmands odaterad, Supplik till generalkrigskommissariatet, Skåne Købstæder 1674-1679, Indkomne Breve, Generalkrigskommissariatet (DRA); Hans Murare odaterad, Harjagers härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Erich Knudsön möller 1678, Frosta härad, Supplik till kungl. Maj:t, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

²⁰² Thue Kielsön Köpenhamn 3/1 1677, Norra Åsbo, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1676 S. 4. Ø mm., Krigskollegiet (DRA); Räkenskapsextrakt 3/1, Correspondance Protokoll: Anno 1677 Lit T, Korrespondanceprotokoller 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA). Han supplicerade tillsammans med två hallänningar.

troligtvis personer som den svenska staten har sett som snapphanar. Att så var fallet antyder en supplik från änkan Anna Mortensdaatter från Torp i Västra Göinge härad som sökte hjälp och tröst av kungen eftersom hennes man hade blivit ihjälskjuten för att han misstänktes vara en snapphane. Hon hade därför varit tvungen att rymma från Skåne med sina fyra barn och lämnat hus och boskap efter sig.²⁰³

I maj 1678 beordrade den danska staten att skåningar som ville ha beskydd mot främmande trupper skulle ta sig över till Själland.²⁰⁴ I två fall användes detta som ett argument att de hade tillmötesgått den kungliga ordern och tagit sig över till Köpenhamn för att få beviljat fattighjälp.²⁰⁵ Ett annat exempel från samma år gäller stenhuggaren Niels Hansön från Vittskövle i Gärds härad. Han skickade sammanlagt in fem suppliker till kungen under detta år. I samtliga suppliker betonade han de tjänster han hade gjort för kungen och att han därför borde få hjälp med underhåll.²⁰⁶

Strax efter freden den 26 september 1679 skickade 27 venbor in en supplik till generalkrigskommissariatet där de ansökte om att få ta sig över till Själland med sitt gods och boskap. De bad även om att få tillgång till husrum längs kusten för fiskets skull samt fri tillgång till bete för boskapen. Skälet till deras ansökan var att de var oroliga över att landet (Skåne) nu skulle komma under den svenska regeringen och att de därför skulle bli för hårt pressade och att de även skulle bli bortförda från hus och hem.²⁰⁷ En månad senare framgår det av en ny supplik till generalkrigskommissariatet att några av venborna hade tagit sig över till Köpenhamn "fraa Swenskens aag" samt av rädsla för den svenske generallöjtnanten Schultz hot.²⁰⁸

Det var inte bara genom att ta sig över till Köpenhamn som skåningar kunde söka beskydd från den svenska armén utan även de av den danska armén ockuperade skånska befästningsstäderna

²⁰³ Anna Mortensdaatter 1677, Västra Göinge, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

²⁰⁴ Alenäs, "Förräderikommisionen 1682", s. 154ff.

²⁰⁵ Johanna Hanß Kragh Köpenhamn 9/10 1678, Vemmenhögs härad, Supplik till kungl. Maj:t, Supplikationer 1675-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Margrete Sal: Laurits Jensöns, Walborg Sal: Bertil Nordmands odaterad, Supplik till kungen, Skåne Købstæder 1674-1679, Indkomne Breve, Generalkrigskommissariatet (DRA).

²⁰⁶ Niels Hansön Stenhuggare Köpenhamn 16/4 1678, Gärds härad, Supplik till kungl. Maj:t, Supplikationer 1675-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Niels Hansön Stenhuggare Köpenhamn 24/5 1678, Gärds härad, Supplik till kungl. Maj:t, Supplikationer 1675-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Niels Hansön Stenhuggare odaterad, Gärds härad, Supplik till kungl. Maj:t, Supplikationer 1675-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Niels Hansön Stenhuggare Köpenhamn 6/9 1678, Gärds härad, Supplik till kungl. Maj:t, Supplikationer 1675-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Niels Hansön Stenhuggare 19/10 1678, Gärds härad, Supplik till kungl. Maj:t, SKånske Købstæder 1675-1679, Indkomne Breve, Generalkrigskommissariatet (DRA).

²⁰⁷ Aage Larßen m.fl. undertecknade Ven 7/10 1679, Rönnebergs härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

²⁰⁸ Aage Lauridts m.fl. undertecknade Köpenhamn 10/11 1679, Rönnebergs härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

var möjliga tillflyktsorter.²⁰⁹ Mogens Nielßön från Yngsjö i Villands härad vände sig till kungen för hjälp till livsuppehåll. Han hade drivits bort från sin gård eftersom bönderna där hade angett honom till svenskarna som hotade honom med stegel och hjul. Därför uppehöll han sig i Kristianstad. Mogens själv framhöll att han hade gjort tjänster åt kungens armé, han hade bl.a. ledsagat armén från Vä till Kristianstad.²¹⁰

Blev folk beviljade pengar till underhåll? Thue Kieldsön blev som bekant beviljad två riksdaler till underhåll. Hur det gick i övriga fall är däremot okänt. Det finns ett bevarat räkenskapsextrakt från generalkrigskommissariatet för år 1677 där det framgår att det betalats ut pengar till skånska landsflyktingar. Det är dock svårt att avgöra om det rörde sig om stadsbor eller landsortsbor. I ett fall står det klart och tydligt att "7 skaanske Bönder af göng hered til underholdning" utbetalats 16 riksdaler. Annars står det i stil med: "Peder og Niels Jepßen fra Skone".²¹¹ I vilket fall som helst så finns det exempel på att skåningar beviljades pengar till underhåll.

Rent generellt handlade dessa suppliker om att supplikanterna hade fallit i onåd hos den svenska överheten på grund av att de antingen satt sig upp mot svenskarna eller gått danskarna tillhanda. För dessa tydliga ställningstaganden mot den svenska regeringen ansågs de ha rätt att i tider av landsflykt beviljas fattighjälp. Med tanke på att Christian V hade lovat att de skåningar som aktivt understödde armén skulle bli belönade är det inte så konstigt att de argumenterade utifrån sin lojalitet till den danska staten. Att begära ekonomiskt bistånd i tider av fattigdom ligger i linje med den moraliska ekonomin som just förordnade att alla skulle ha rätt till ett subsistensminimum. Hur många skåningar som flydde över till Själland och Köpenhamn är omtvistat: Knud Fabricius menar att mellan 10 000 och 20 000 skåningar skulle ha flytt över sundet, medan Jens Lerbom snarare tror att det bara rör sig om några tusen.²¹² Skillnaden i antal beror på att Fabricius beräknar att varje skånsk man som tog sig över sundet tog hela sin familj med sig, medan Lerbom utifrån andra källor påvisar att så inte var fallet. Enligt Helge Leide var det en hel del av de landsflyktiga skåningarna som tog sig tillbaka till Skåne efter kriget.²¹³

²⁰⁹ Leide, s. 457.

²¹⁰ Mogens Nielßön Kristianstad 11/6 1677, Villands härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1677 M. 4. O., Krigskollegiet (DRA).

²¹¹ Räkenskapsextrakt, Correspondance Protokoll: Anno 1677 Lit T, Korrespondanceprotokoller 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

²¹² Lerbom, Jens, "Flyttare, flyktingar, återvändare: migration i gränsområdet kring Öresund under 1600-talets andra hälft", *Öresundsgränser : rörelser, möten och visioner i tid och rum*, Göteborg 2007, s. 116-141.

²¹³ Leide, s. 457.

Beskydd mot danska soldater och kravet på ekonomisk ersättning

Under sommaren och hösten 1676 förekom det att allmogen plundrades av danska soldater, vilket senare åberopades som ett skäl till att få skattelindring.²¹⁴ Klagomål som berörde plundrande danska soldater fortsatte även efter 1676 men nu begärde allmogen ekonomisk kompensation i stället för skattelindringar. Framför allt kan problemet härledas till ockupationsmaktens förändrade inställning till befolkningen i Skåne. I ett plakat daterat den 18 maj 1678 från von Stöchen, deputerad vid generalkrigskommissariatet, befalldes att den skånska befolkningen skulle söka sig till Själland eller Köpenhamn för att kunna leva i fred och skyddas från de stora arméerna och från det svenska hotet. Den skånska befolkningen fick fyra eller fem veckor på sig att ta sig över sundet. Allt gods och boskap fick överföras tullfritt. Det framgår även att den svenska kungen beordrat den skånska befolkningen att söka sig till Sverige.²¹⁵ Den 5 juli samma år sändes det ut ett nytt plakat från von Stöchen. Denna gång beordrades den skånska befolkningen att söka sig till fästningarna i Helsingborg och Landskrona med all sin säd och hö. De som vägrade att göra detta skulle bestraffas av danska partier och deras gårdar, säd och hö skulle sättas i brand.²¹⁶ Således hade den danska statsledningen ändrat inställning till beskyddet i Skåne och de skåningar som ville ha beskydd fick i stället ta sig över sundet. Detta fick konsekvenser för de skåningar som valde att bo kvar i Skåne. Kronobönderna i Vittskövle by i Onsjö härad klagade på att det danska krigsfolket hade frångått dem deras boskap. Nu var de på väg rakt ner i fattigdom eftersom de behövde boskapen för att klara vardagen. De bad den danska kungen om:

att Eders Kongl. May:ts wille woris fattige och meget ringe condition och wilchor mildeligen ansee, och, effter Eders Kongl. May:tt godhe Behag, saa wit wære os fatthige folch Behielpelig, at wj Een uher motte Bekomme en koe eller flerre af aldt woris fratagne queg, thil woris, sampt wore Hustruer och Börns fatthige Liffs ophold²¹⁷

De var således inte intresserade av skattenedsättningar utan de ville ha sitt boskap tillbaka eller åtminstone en del av det. Sockenmännen från Skivarp socken i Vemmenhögs härad klagade på en durchmarsch med soldater från Ystad vilka den fjärde juli 1678 hade borttagit deras boskap och fört

²¹⁴ I två fall förekom det begäran om ökad rättssäkerhet gentemot plundringar. Elne Peder Ericks, Britte Gudman Rytters i Östra Heglinge 14/8 1676, Västra Göinge härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Kristine Clausdaatter Karstorp 22/9 1676, Bjäre härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

²¹⁵ Det var bönderna som bodde i närheten av Landskrona vilka befalldes flytta av den svenska kungen. Leide, 1971, s. 399.

²¹⁶ Alenäs, "Förräderikommisionen 1682", s. 154ff.

²¹⁷ Anders Thuriß:, Anders Lauritsön, Jens Bentß På samtliga bymäns vägnar, Onsjö härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1678 T4. breve Wi, Krigskollegiet, (DRA).

dem till Landskrona. De anhöll helt sonika om att få boskapen tillbaka eller någon annan form av ersättning.²¹⁸ I de ovan nämnda supplikerna nämndes ingenting om att de i framtiden ville betala skatter till den danska staten. Den 14 juli 1678 berättade de fattiga undersåtarna Laurits Andersön och Erland Olsön från Bonderup i Torna härad att de hade blivit plundrade på boskap av den danske kungens krigsfolk. Även de begärde att få en del av boskapen tillbaka till dem och deras familjers underhåll. Men de framhöll också att det även skulle vara den danska kungen till glädje då han behövde hjälp med transporter. Enligt supplikanterna hade en order om hjälp med transporter gått ut den 13 juli, vilken de nu inte kunde efterfölja.²¹⁹ Likt föregående supplik begärde även dessa personer tillbaka sitt boskap men nu var det inte bara för deras eget uppehälle utan även för den danska kungens transportbehov.

Dessa ovan nämnda exempel påvisar den förändrade situationen som rådde i Skåne sommaren 1678. På grund av den danska arméns övergrepp riskerade supplikanterna att drabbas av fattigdom. Deras ansökningar handlade om att den danska staten skulle leva upp till kravet om att garantera undersåtarnas materiella säkerhet. Dock hade efterfrågan på beskydd skapats på grund av en maffiametod: det var statens övergrepp som undersåtarna nu sökte beskydd från och inte hotet från en yttre fiende. Detta blir extra tydligt i en supplik från Johanne Jenßedatter daterat den 24 juni 1678. Johanne berättade att hon kom från en gård vid namn "Skuthuue" liggandes i Färs härad. Hon och hennes man hade blivit plundrade av fem man, som antingen var ryttare eller friskyttar. De fem männen hade begärt tio riksdaler och om de inte fick pengarna skulle de plundra gården. Johanne och hennes man hade inga pengar eftersom de åtta dagar tidigare hade använt sina pengar för att lösa ut sitt boskap från den danska armén. Därför hade de fem männen plundrat gården på koppar, säng- och manskläder m.m. De hade också slagit hennes man, men hur det gått för honom visste hon inte eftersom hon inte kommit hem än (troligtvis hade hon rymt i allt tumult men det är inget som framgår explicit av suppliken). Hon framhöll för kungen:

[A]t hand med Naade wilde anße oß fatige Troe danske wndersaater, at wý eý maate ofuergaae saaden stoor ofwer wold och plýndring som mange af os hid till ere wederfarredt, wý gierne med hue och willie wille findis lýdige och

²¹⁸ Jens Madts m.fl. undertecknade på menige sockenmäns vägnar Skivarp 20/6 1678, Vemmenhögs härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1678 S4. Breve, Krigskollegiet, (DRA). Mattis Maanß från Nackarp hade även han blivit plundrad av den danska armén när den höll läger i Kvidinge. På grund av fattigdomen ansökte även han om att få tillbaka sitt boskap. Mattis Maanß Helsingborg 31/8 1678, Onsjö härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1678 M4. Breve, Krigskollegiet (DRA).

²¹⁹ Laurits Andersön, Erland Olsön Bonderup 14/7 1678, Torna härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1678 I. Kongebrev mm., Krigskollegiet, (DRA).

tienst och lig med alt det wj worder Befallet, och gierne Contribuere af yderste formufue till hans Kongl. Mayts Armee, Saa Lenge at wy hafuer Creatur Jgien²²⁰

I hennes supplik blir det väldigt tydligt att det inte bara handlade om att tillgodose den materiella säkerheten längre utan även beskyddet mot den danska statens egna soldater, vare sig de var reguljära eller irreguljära. Detta framgår även i en supplik från Landskrona den femte oktober 1678 underskriven av fyra bönder. De berättade att de förut hade bott i Kävlinge, men på grund av plundringar m.m. hade de lämnat sina gårdar och begett sig till Landskrona efter den danska kungens befallning. På grund av den hårda inkvarteringen av militärer i staden hade de inte kunnat uppehålla sig där. De hade därför tagit sig över till Själland, men där kunde de inte heller leva på grund av att de inte hade råd att hyra boende. Därför ansökte de om att “[h]ans Kongl: Mayst: wilde tage os J sin höge Kongl: Beskiermelse, och naadigst Bewilge os at maatte Blifwe J en af diße öde Byer her nær wed Landscrone uden nogen ofwerfald af woris egne Partier, enten fra Landscrone eller andensteds fra kommende.”²²¹ De framhöll således inte krav på beskydd från svenska soldater. Det är möjligt att det var underförstått men det är ändå intressant att det var just de danska soldaterna som de krävde beskydd mot.

Samtliga bönder och fattiga allmogen i Helsingborgs län supplikerade till kungen den 13 mars 1679 om att de behövde få utsäde så att de kunde komma igång med vårsådden. De menade att kungens armé år 1678 hade avhämtat all säd och bröd från dem, vilket lett till deras förarmelse. Detta hade lett till att vissa fått gå från hus och hem och börjat tigga för att kunna livnära sig. De hoppades att de snart kunde få leva i fred och att de “maa were insluttet udj Eders Kongl: May:tt Naadige Protection”. Skulle detta inträffa kunde de i så fall bidra till kungens förnödenheter efter deras villkor.²²² Dessa supplikanter framförde troligtvis det som majoriteten av befolkningen efterfrågade – fred och stabilitet.

Det var således beskydd från de danska soldaternas övergrepp som efterfrågades av allmogen. Eventuella hot från svenska soldater nämns över huvud taget inte. Det var således den

²²⁰ Hon begärde också att de fem männen borde haffas så att inte fler drabbades av deras våld. Johanne Jenßedatter Landskrona 24/6 1678, Färs härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1678 H4. Breve L., Krigskollegiet (DRA). Även bönderna i Villands härad begärde att ridefogden i deras härad skulle ges befogenheter att straffa militära övergrepp (de hade själva plundrats av kungens krigsfolk) och även straffa snapphanarna om de skulle få för sig att plundra bönderna. Knuet Suendßen, Trölß Anderßen På samtliga bönders vägnar odaterad, Villands härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

²²¹ Bentt Poffwelsen m.fl. undertecknade Landskrona 5/10 1678, Harjagers härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1678 Wo 4.Ø mm., Krigskollegiet (DRA). I området runt Landskrona låg många gårdar öde efter kriget. Leide, 1971, s. 409.

²²² Sten Nielßen m.fl. undertecknade Samtliga bönder och fattiga allmogen uti Helsingborgs län på deras vägnar 13/3 1679, Luggude härad, Supplik till kungen, Skåne Købstæder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

danska statens våldsanvändning som var problemet och som allmogen sökte värn mot. Det konkreta skyddet som eftertraktades var ekonomisk ersättning och garantier av överheten att detta förfaringssätt skulle upphöra. Problemet med våld och plundring berodde dels på ockupationsmaktens ändra attityd och dels på att allmogen inte hade samma betalningsförmåga eller -vilja som i början av kriget.

Sammanfattning

Det beskydd som allmogen efterfrågade ligger väl i linje med det resonemang Barrington Moore jr. för, d.v.s. att allmogen efterfrågade beskydd mot utländska trupper, upprätthållande av den inre ordningen och att säkerställa den materiella standarden. Rent konkret tog sig detta uttryck i att landsflyktiga skåningar efterfrågade beskydd mot den svenska statens hot, att allmogen i Skåne behövde hjälp mot ämbetsmännens agerande, att staten skulle stävja reguljära och irreguljära soldaters plundringar och garantera egendomsrätten. I början av kriget så var det främst beskyddet av egendomsrätten som dominerade och efter 1676 dominerade beskyddet mot svenskarna och att danska soldaters övervåld skulle bestraffas samt att allmogen skulle ersättas ekonomiskt.

När det gäller beskyddet mot ämbetsmäns övergrepp var dessa ovanliga och det var främst i två fall som det fanns en grövre korruptionsanklagelse varav den ena hade ägt rum under svensk tid. Hur det gick med dessa klagomål finns det tyvärr inga uppgifter om. När det gäller rätten till egendom rörde det sig främst om två olika begäran. Den ena typen av begäran handlade om att kräva tillbaka gårdar som supplikanten ansåg sig ha en arvsrätt till. Här rådde det således en konflikt mellan två parter om vem som hade rätt till egendomen. I det andra formen av begäran ansökte supplikanten om rätten till att nyttja gårdar, kvarnar eller jord som stod öde och var utan brukare. När det gäller egendomsrätten finns det flera belägg för att ockupationsmakten var tillmötesgående.

För flyktingarnas del sökte de sig till kungen för att få pengar till underhåll som de ansåg att de förtjänade för sina tjänster som de hade gjort för kungen och för det pris som de hade fått betala i och med att de sågs som landsförrädare av svenskarna. I några fall finns det uppgifter om att folk fick beviljat pengar till livsunderhåll. För de av den skånska allmogen som stannade kvar i Skåne fanns det en efterfrågan på att den danska ockupationsmakten skulle stävja och bestraffa soldater som begick övergrepp. Här skulle jag vilja hävda att det från soldaternas sida troligtvis inte alltid handlade om plundringar utan det kan ibland ha rört sig om skatteuttag som allmogen har uppfattat som illegitima. I många fall handlade begäran om att få tillbaka den bestulna boskapen så att inte allmogen skulle behöva gå från hus och hem. Tyvärr har jag inte kunnat finna några resolutioner

som berör huruvida allmogen fick tillbaka sitt boskap eller ockupationsmakten bestraffade soldaterna.

Efterfrågan på beskydd utifrån ett underifrånperspektiv handlar i grund och botten om ett behov att trygga den materiella säkerheten: korrupta tjänstemän kunde innebära en stor ekonomisk påfrestning, tvister och rättsfrågor om egendom handlade i många fall om att återfå en materiell standard som gått förlorad, beskyddet mot svenskarna som efterfrågades av landsflyktiga skåningar innebar i praktiken att de ansåg sig ha rätt till ekonomisk kompensation för de förluster som det inneburit att lämna hus och hem, och de skåningar som plundrades av danska soldater krävde även de i många fall ekonomisk ersättning. Beskyddet av den inre ordningen och mot utländska soldater var därmed en förutsättning för att garantera den materiella tryggheten och om inte staten lyckades med detta fanns det en uppfattning om att undersåtarna kunde kräva kompensation för sina ekonomiska förluster.

Ockupationsmaktens legitimitet

I texten ovan behandlades själva förhandlingen mellan ockupationsmakten och den skånska allmogen. Här nedan följer en analys utifrån David Beethams mall som här appliceras på de resultat som framkommit i undersökningen av förhandlingen mellan överhet och undersåtarna.

Legitimitet utifrån legal status

David Beetham argumenterar för att en viktig komponent i frågan om legitimitet är huruvida den politiska maktutövningen överensstämmer med legala principer.²²³ Först och främst är det intressant att den danska ockupationsmakten – som de rent folkrättsligt faktiskt utgjorde – så snabbt accepterades som legal överhet. Det borde annars ha varit ett större problem eftersom den danska staten hade övertagit Skåne med våld från den svenska överheten. Detta uttrycks bl.a. genom att den skånska allmogen sökte laga rätt till egendom via ockupationsmaktens myndigheter redan i juli månad 1676 och i flera fall beviljades rätten till egendom. Tydligt har allmogen uppfattat det som att den danska staten hade den legala rätten över kronogårdarna och att de därmed hade dömande makt om vem som hade rätt att bruka dem. Den forna rikstillhörigheten till Danmark kan ha varit en viktig faktor i detta sammanhang. Bjäre häradsallmoge hänvisade t.ex. till att de hade varit danska kungens undersåtar²²⁴ samt att det förekom hänvisningar till att förhållanden från dansk tid borde

²²³ Beetham, s. 16.

²²⁴ Aage Hansen, Suend Pedersen på samtliga Bjäre härads vägnar 20/7 1676, Bjäre härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

gälla.²²⁵ När det gällde rätten till egendom betonade vissa att de städjat gården under dansk tid.²²⁶ Här fanns det m.a.o. en traditionalism som bekräftade den danska kungens legala ställning. Trots att ockupationsmakten och den skånska allmogen i stort delade samma lagstiftning så är det bara i ett fall som det förekommer en hänvisning till en konkret lag.²²⁷

Den danska ockupationsmaktens legala status hos den skånska allmogen kan även skönjas i supplikernas adressering och i slutfraserna:

[Titulering] Hans Kongelig Mayest: till Dannemarck och Norge, Allernaadigste herre och Konning. [Slutfras] Hans Kongl Mayest Allerwnderdanigste tiennere och wndersaatte²²⁸

[Titulering] Hoÿ Welbaarne herrer. Welbetroede Commissarier Naadige och Gunstige Gÿndere. [Slutfras] Forbliffuende Hl Commissarierniss ydmÿgeligste oh underdanigste underÛaaters²²⁹

För att vara något kritisk så var det viktigt med rätt adressering för att få gehör för sina krav men att allmogen valde att kommunicera och förhandla med ockupationsmakten och dessutom göra det i egenskap av undersåtar bekräftar att den danska staten hade en viss legal status hos den skånska allmogen. Det här var ett sätt för allmogen att bekräfta relationen mellan överhet och undersåtar och de förpliktelser som denna innebar.²³⁰

Från och med 1678 var läget något annorlunda (möjligtvis redan 1677 men på grund av materialbrist från det året väljer jag att utgå från 1678). Allmogen som fortfarande levde i Skåne beklagade sig till de danska myndigheterna över de illegala handlingar som danska reguljära och irreguljära soldater begick mot allmogen. Allmogen sökte därmed lag och rätt för att återfå sin förlorade boskap. Frågan är om soldaterna i dessa fall alltid begick kriminella handlingar eller om det var så att allmogen inte längre accepterade några större resursuttag. Ockupationsmaktens legala status var åtminstone ifrågasatt. Frågan är om det inte var så att det var den svenska regeringen som

²²⁷ Mons Ollsen, Olle Persen, Hans Persen Hagenryd 1676, Villands härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

²²⁸ Ovmars Nelsön Hästveda socken 31/8 1676, Östra Göinge härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

²²⁹ Oluf Nielßön, Jep Nielß På samtliga sockenmännens vägnar Gårdstånga juli 1676, Frosta härad, Supplik till generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

²³⁰ Harald Gustafsson för också ett liknande resonemang när det gäller tituleringen av myndigheten i suppliker. Gustafsson, "Att draga till Malmö och skaffa sig rätt", s. 88.

ansågs vara den legala överheten hos vissa skåningar efter slaget vid Lund. Det har åtminstone efter 1676 funnits en möjlighet att vända sig till två olika herrar för att söka rätt. Den legala statusen blir därför problematisk och det skulle kunna förklara varför den skånska allmogen riktade sig till ockupationsmakten för att stävja danska soldaters övergrepp men inte gjorde det samma rörande svenska soldaters övergrepp. Troligtvis har allmogen i stället kunna vända sig till svenska myndigheter. Tyvärr kan inte det undersökta källmaterialet besvara detta.

Legitimitet grundat på ömsesidiga normer och värderingar

Att den danska ockupationsmakten hade en legal status i inledningen av kriget behöver inte innebära att den var legitim i alla aspekter. Maktutövningen skulle också korrelera med gemensamma normer och värderingar.²³¹ Först och främst fanns det en norm utifrån det kristna samhällskontraktet om att överheten borde agera barmhärtigt och rättfärdigt som delades mellan ockupationsmakten och undersåtarna. Det var överhetens plikt att agera milt och det var undersåtens plikt att genom böner sörja för att överheten blev belönad av Gud. Att den skånska allmogen och den danska överheten delade samma konfession var både en grundläggande och ideologisk dimension för att en överhet skulle vara legitim under den tidigmoderna tiden.²³² Här fanns således en uppsättning gemensamma normer och värderingar som delades av ockupationsmakten och undersåtarna.

Det var dock inte bara den religiösa ideologin som präglade gemensamma normer och värderingar mellan den skånska allmogen och den danska överheten. Det tydligaste exemplet på en icke-protestantisk norm som ockupationsmakten och allmogen delade var rätten att säga upp ett samhällskontrakt om en överhet kränkte undersåtarnas rättigheter. Ett tydligt exempel på detta rörde landsflyktiga skåningar som fördrivits av svenskarna på grund av att de utifrån en svensk horisont gått fienden tillhanda och därmed begått landsförräderi. Kopplat till detta var även uppfattningen att den svenska regeringen agerat mer eller mindre tyranniskt, d.v.s. inte tagit hänsyn till den skånska allmogens fri- och rättigheter.²³³ Christian V propagerade och profiterade på denna uppfattning och den skånska allmogen använde detta i sin argumentation med den danska ockupationsmakten. Det här tyder på att de delade uppfattningen om rätten till att säga upp ett samhällskontrakt.

²³¹ Beetham, s. 17.

²³² Jämför t.ex. med den ryska ockupationen av Finland under stora nordiska kriget där överhet och undersåtar inte delade konfession vilket linnebar legitimitetsproblem. Klingenberg, s. 139ff.

²³³ Se exempel: Samtliga veckodagsbönder i Barkåkra socken 19/9 1676, Bjäre härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

Christian V hade även i sin proklamation från den första juni 1676 lovat att efter en lycklig fred återställa den gamla ordningen som den svenska regeringen hade raserat. Den skånska allmogen ställde i vissa situationer krav på att den gamla ordningen skulle återinföras redan under krigstid. Frågan är om den danska staten egentligen ville återinföra den gamla ordningen. Tyvärr finns det inga uppgifter mer än en som rör ett avslag på begäran från Norra Åsbo härad om att få skatta efter den gamla jordeboken.²³⁴ Det vi däremot vet är att den danska staten försökte knyta till sig de svenska befallningsmännen, det svenska rusthållet nyttjades delvis av armén (men avvecklades troligtvis i nordvästra Skåne i ett senare skede) och taxeringen utgick från den nya (svenska) jordeboken. Rent ekonomiskt var det troligtvis en fördel för den danska staten att använda sig av de svenska bestämmelserna, men utifrån legitimitet var det problematiskt. Det är även tydligt att allmogen inte ville återinföra bestämmelser från dansk tid på grund av att de var danska eller ens på grund av tradition. I de fall som svensk tid var lika eller mer förmånligt var allmogen även positiv till bestämmelser från den svenska tiden. Men detta var mer sällsynt.

Från allmogens sida fanns det en moralisk uppfattning som påminde om den moraliska ekonomin. Det var oftast inte storleken på bördorna i sig som var problemet utan snarare andra omständigheter – missväxt, plundringar, fattigdom, långvarigt och högt skattetryck eller orättvis fördelning av bördor – som gjorde att de inte kunde eller ville betala fullt pris för beskydd. Man skulle kunna säga att detta utgjorde det moraliska priset för beskydd. Det fanns i alla fall en föreställning från allmogens sida att överheten skulle ta hänsyn till detta, d.v.s. de såg det som en ömsesidig norm inom den politiska kulturen mellan överhet och undersåtar. Det moraliska priset för beskydd var således en viktig del av transaktionskostnaden i förhandlingen mellan staten och undersåtarna. Skulle staten pressa upp priset på beskydd fick de antingen göra andra eftergifter eller använda våldsmedel för att driva in skatter och avgifter. Nackdelen med detta var att det fungerade bra på kort sikt men var mycket kostsamt på lång sikt då allmogen kunde välja att lämna sina gårdar. Tyvärr är källunderlaget alldeles för magert för att kunna ge någon upplysning om hur villig den danska staten var till att sänka priset för beskydd, några belägg finns att tillfälliga avkortningar gjordes men de är fåtaliga i förhållande till mängden suppliker som handlar om skatter. Det vi kan se är att intentionerna från danskt håll under sommaren 1676 var att legitimera sin ställning som överhet i Skåne så det kan ha funnits en vilja att vara tillmötesgående och att det var vanligare att sänka priset för beskydd än vad som framgår i det bristfälliga källmaterialet. Från och med sommaren 1678 är det dock uppenbart att metoden för att driva in resurser till armén var

²³⁴ Resolution 31/7 1676, Correspondance Protokoll: Anno 1676 Lit C, Korrespondanceprotokoller 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

repression.²³⁵ Behovet av legitimitet i Skåne hade således minskat och därför kunde ett kortsiktigt högt pris tas ut för ett obefintligt beskydd. Detta ligger väl i linje med Hilding Klingenberg's resonemang om att repression och legitimering användes sida vid sida i tider av krig. Legitimitet utifrån delade normer och värderingar hade därmed upphört när det gällde det moraliska priset för beskydd.

Legitimitet grundat på samtycke

David Beetham menar att det inte är propaganda som skapar riktig legitimitet utan det är när undersåtarna visar samtycke för överhetens politik. Ett sätt att påvisa sitt medgivande, enligt Beetham, är att undersåtarna förhandlar med överheten vilket slutar med en överenskommelse.²³⁶ När det gäller möjlighet från allmogens sida att påvisa samtycke över den danska statens politik indikerar supplikerna att det helt klart fanns ett utrymme för det. Den skånska allmogen försökte i alla fall visa medgivande till överhetens politik genom att framhålla en tredje part: den svenska staten och dess representanter. Detta framgår tydligt både när det gäller skatter, där den svenska statens resursuttag används som en förklaring till allmogens fattiga tillstånd, och rätten till egendom, där allmogen ville ha tillbaka förlorad egendom från svenska ryttare och soldater. Innehållet i vissa suppliker tyder också på att allmogen ville ha tillbaka sina danska rättigheter.²³⁷ Den danska överheten hade i sitt "samhällskontrakt" framhållit svenskarna som hotet mot den skånska allmogens välbefinnande och rättigheter och det var det här som allmogen samtyckte till. Här fanns det helt klart en intressegemenskap. Hur tillmötesgående ockupationsmakten var för detta i praktiken är svårt att säga. Ett annat sätt som allmogen visade sitt medgivande var när de gick med på att betala skatter och avgifter som de ansåg var skäliga.²³⁸ Efter 1676 verkar det främst ha varit landsflyktiga skåningar som visade samtycke med den danska staten genom hänvisningar till att de drabbats hårt av svenskarna på grund av att de varit lojala till den danska kungen och att de därför efterfrågade hans beskärmsord.²³⁹

²³⁵ Se exempel: Mattis Maanß Helsingborg 31/8 1678, Onsjö härad, Supplik till kungen, Indkomne Breve 1678 M4. Breve, Krigskollegiet (DRA).

²³⁶ Beetham, s. 19, 93.

²³⁷ Samtliga Bjäre häradsmän odaterad, Bjäre härad, Supplik till Generalkrigskommissariatet, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet, (DRA).

²³⁸ Se exempel: Wnge Hans Anderß m.fl. undertecknade Vissmarlöv 17/7 1676, Bara härad, Supplik till kungens, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

²³⁹ Ebbe Pedderßen, supplik till kungen, Supplikationer 1675-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

Ett sätt att hota med att upphäva samtycket var att hänvisa till att man skulle bli tvungen att lämna gården om inte villkoren förändrades eller att skatteförmågan skulle bli förödd.²⁴⁰ Detta var en metod som allmogen valde att använda i vissa fall för att få igenom sina krav. Hur lyckosam metoden var går tyvärr inte att säga något om. Ett annat sätt att upphäva sitt medgivande påvisar allmogen som valde att bo kvar på den skånska landsbygden trots de danska påbuden om att ta sig in till de ockuperade städerna eller över sundet till Själland. Ett val som resulterade i att de drabbades av den danska arméns repressiva kraft. Möjligen går det också att skönja en ovilja att betala skatter från dessa människors sida. Vi får inte heller glömma att en hel del skåningar valde att svära trohetsed till den svenska kungen vilket på sitt sätt påvisade ett samtycke för den svenska regeringen och ett avståndstagande från den danska diten.

Sammanfattning

För att avrunda resonemanget om den danska ockupationsmaktens legitimitet så kan man säga att det fanns en tydlig legitimitet i början av kriget hos den skånska allmogen vilken gav sig uttryck i att danskarna hade en legal status, de delade vissa normer och värderingar med allmogen och undersåtarna gavs möjlighet att påvisa ett samtycke för den danska politiken mot den svenska regeringen. Det här förändrades troligtvis redan i och med den danska förlusten i slagen vid Lund. Efter detta går det inte att påvisa samma breda samtycke utan den begränsas främst till landsflyktiga skåningars tydliga ställningstagande för den danska regeringen.

Frågan är om supplikväsendet kunde ha en legitimerande effekt? Genom att allmogen skickade in suppliker till den danska staten bekräftade de ockupationsmaktens legala status som dömande makt. Överheten kunde därefter leva upp till sin propaganda genom att tillmötesgå krav med hänvisning till gemensamma normer och värderingar. Dessutom kunde supplikanterna befästa sitt samtycke till statens politik. För att detta skulle ha en legitimerande effekt i längden krävdes det troligtvis att överheten i de flesta fall var tillmötesgående.

²⁴⁰ Se exempel: Anders pederßen m.fl. Säby 11/7, Rönnebergs härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA); Niglaus Ingmandsen, Jens Perßen, Niglaus Frenneßen Broby 8/10 1676, Östra Göinge härad, Supplik till kungen, Skåne Herreder, Indkomne Breve 1674-1679, Generalkrigskommissariatet (DRA).

5. Sammanfattning och avslutande reflektioner

Syftet med denna studie var att med hjälp av suppliker och resolutioner undersöka vilken legitimitet som den danska ockupationsmakten hade hos den skånska allmogen under kriget i Skåne 1676-1679. Viktiga teorier för att besvara denna fråga har varit Jan Gletes teori om att staten producerade beskydd för att detta efterfrågades av undersåtarna. Kopplat till det här är Barrington Moore jr. resonemang om att överhetens beskydd var en basal del av samhällskontraktet med undersåtarna. Dessutom användes Mats Hallenbergs teori om att förhandlingarna om skatter med de underlydande var en viktig del av statens transaktionskostnader. James C. Scotts teori om moralisk ekonomi och den tidigmoderna synen på rättvisa har använts för att analysera vilka normer och värderingar som låg till grund för allmogens handlande. Slutligen har David Beethams teori om legitimitet från ett underifrånperspektiv nyttjats för att analysera allmogens uppfattning om legitimitet utifrån legala aspekter, gemensamma normer och värderingar samt om allmogen visade samtycke till överhetens maktutövning.

För att kunna reda ut problemet kring vilken legitimitet som den danska ockupationsmakten hade hos den skånska allmogen ställde jag fyra frågor som här ska besvaras. *Hur representativa var supplikanterna i förhållande till den övriga allmogen Skåne och vad ansökte de om?* Supplikanterna representerade på ett bra sätt den skånska allmogen i stort. Det fanns suppliker från alla härader förutom Herrestads och Järrestads härader. För nordvästra Skånes del finns det något bättre underlag och för sydöstra Skåne finns det något sämre underlag. Trots detta har jag utgått ifrån att den geografiska spridningen är så pass stor att det går att generalisera för hela den skånska allmogen. Att mer än hälften av alla suppliker var kollektiva borgar även för att materialet berörde en stor del av den skånska allmogen. När det gällde vad supplikanterna ansökte om dominerade kravet på skattelindring och krav på andra materiella lättnader eller stöd. Rättsfrågor, tvister och klagomål mot ämbetsmän var inte lika vanligt förekommande. Dock visar en genomgång av resolutioner att rättsfrågor kopplat till egendomsrätt antagligen var vanligare än vad supplikerna ger sken av. Framför allt handlade rättsfrågor och tvister om rätten till egendom.

Hur stor var den skånska allmogens vilja att betala för beskydd, vilka skatter och avgifter sågs som legitima respektive illegitima och vad låg bakom denna uppfattning? Det fanns en betalningsvilja hos allmogen, det framkommer främst genom att de bekräftar vilka skatter och avgifter som de redan hade betalat och att de även betonade att de ville betala skatter i framtiden. Denna betalningsvilja gällde främst under sommaren och hösten 1676. Sommaren 1678 verkar allmogen vara mer motvilliga till att betala skatter. När det gäller vilka skatter som sågs som legitima argumenterar jag för att allmogen gärna betalade skatter så länge som dessa inte hotade den

materiella standarden, d.v.s. den moraliska ekonomin. Taxeringsnivåerna från den förra danska tiden (före 1658) uppfattades som en rimligare nivå i förhållande till den svenska regeringens taxeringsnivåer. I vissa fall har jag även kunnat påvisa att skatter accepterades i utbyte av beskydd mot svenska trupper men det var inte lika vanligt. Skatter och avgifter som hotade den materiella säkerheten uppfattades däremot som illegitima och denna åsikt framkom ofta i supplikerna. Om beskattningen ledde till en ojämn fördelning av bördor mellan olika bönder protesterade allmogen mot detta förfaringssätt och begärde att bördorna skulle jämkas och fördelas rättvist. Om sådana felaktigheter inte rättades till hotade allmogen, om än oftast något defensivt, med att lämna sina gårdar eller så påminde de överheten om att gården i kameralt avseende skulle bli ödelagd. Vad som var skäligen eller oskäligen avgifter handlade således om de korrelerade med den moraliska ekonomin och synen på vad som var rättvist.

Vilket beskydd efterfrågades av den skånska allmogen och hur skulle den danska staten leva upp till efterfrågan? Det beskydd som efterfrågades ligger i linje med Barrington Moore jr. teori om att det var överhetens plikt att beskydda de underlydande från utländska fiender, upprätthålla den inre ordningen och garantera den materiella säkerheten. Rent konkret efterfrågade den skånska allmogen beskydd mot ämbetsmäns övergrepp (även om dessa var få), värnandet av egendomsrätten, beskydd mot den svenska arméns framfart i Skåne (efterfrågan kom från landsflyktiga skåningar) och bestraffning för och ersättning av illegala resursuttag som gjordes av den danska armén. Efterfrågan på beskydd argumenterar jag för i grund och botten handlar om att garantera den materiella säkerheten: korrupta tjänstemän kunde innebära en stor ekonomisk påfrestning (som för allmogen i Stoby socken i Västra Göinge härad), tvister och rättsfrågor om egendom handlade i många fall om att återfå en materiell standard, beskyddet mot svenskarna som efterfrågades av landsflyktiga skåningar innebar i praktiken att de ansåg sig ha rätt till ekonomisk kompensation för de förluster som det inneburit att lämna hus och hem, och de skåningar som "plundrades" av danska soldater krävde även de i många fall ekonomisk kompensation. Staten skulle därmed stävja korrupta tjänstemän och kriminella soldater, bevilja enskilda personer rätten till egendom och ge ekonomisk ersättning till allmogen som drabbats av statens bristande beskydd.

Vad kan det här säga om allmogens syn på legitimitet och kan detta besvara frågan om vilken legitimitet den danska staten hade hos den skånska allmogen? Om vi betraktar legitimitet som en process så kan vi rent generellt se att det från början fanns en stark legitimitet för den danska ockupationsmakten utifrån legala aspekter, delade normer och värderingar samt ett utbrett samtycke. Allmogen betraktade ockupationsmakten som en legitim överhet eftersom de var villiga att förhandla med dem om storleken på skatter och vissa skåningar erkände den danska staten som

den rättmätiga ägaren av kronogårdarna i Skåne. Överhet och undersåtar delade vissa normer och värderingar såsom den protestantiska läran, rätten att bryta ett samhällskontrakt och att den gamla ordningen (d.v.s. tiden före 1658) skulle återställas. Huruvida de delade normer och värderingar utifrån den moraliska ekonomin är svårare att besvara men danskarna gick i vissa tillfällen med på att göra skattelättnader, men dessa är för få för att kunna dra några långtgående slutsatser. Ett sätt som allmogen visade samtycke på var att de tog avstånd från den svenska överheten genom att i flertalet fall lyfta fram den svenska överheten som det dåliga exemplet och i vissa extrem fall som en tyrann. Ett annat sätt var att framhäva att de redan hade samtyckt till flera skatter och arbetsplikter samt att de även i framtiden ville fortsätta att betala skatter.

Efter slaget vid Lund verkar det ha blivit allt mer problematiskt för ockupationsmakten att upprätthålla sin legitimitet hos den skånska allmogen. Nu fanns det även konkurrens från den svenska staten som genom eder försökte återupprätta sitt samhällskontrakt med den skånska allmogen. Det är troligtvis därför som ansökningar om skattelindring och egendomsrätt i stort sett upphör efter 1676. Däremot försvann inte legitimiteten helt utan begränsas i stället till vissa områden: samtycket från flyktingar och den danska statens legala ställning för frågor som handlade om lag och rätt, framför allt när det gällde att stoppa illegala resursuttag av soldater. Detta låg dock i linje med den danska ockupationsmaktens agerande. Från början försökte den bygga upp relationen genom legitimering och bekräftande av samtycke, senare har de repressiva dragen tagit överhanden. Skåne uppfattades nog i slutskedet mer eller mindre som ett fiendeland där resurserna skulle förödhas så att inte fienden skulle kunna ha nytta av dem. Här kan följande slutsats dras: legitimitet styrs både av långsiktiga och kortsiktiga strategier. När målet var att erövra Skåne dominerade långsiktiga strategier och när möjligheten att erövra Skåne försvårades dominerade kortsiktiga strategier.

Enligt denna studie kan supplikväsendet anses ha en legitimerande effekt: för det första bekräftade supplikerna överhetens legala status som dömande makt, för det andra kunde överheten bekräfta sin propaganda genom att tillmötesgå krav utifrån hänvisningar till gemensamma normer och värderingar, och för det tredje så kunde suplikanterna demonstrera sitt samtycke till regimens politik. För att dessa tre aspekter ska uppfyllas så krävs det att överheten är tillmötesgående på ett eller annat sätt. Således räcker det inte enbart med att undersåtarna har rätten att kommunicera med suppliker, det måste också i längden bli något resultat. Tyvärr har den här studien inte kunnat påvisa hur ofta överheten var tillmötesgående men när det gällde egendomsrätten verkar det ha funnits en vilja att döma till supplikantens fördel. För statens del var uppenbarligen supplikväsendet viktigt när det gällde att minska transaktionskostnader. I de suppliker som kommunicerades till

ockupationsmakten framkom det en hel del information om undersåtarnas vilja eller förmåga att betala skatter. Supplikerna gav även upplysningar om vad som behövde kontrolleras närmare vilket kan ses som ett sätt att effektivisera kontrollen på det lokala planet. Denna kommunikationskanal var därmed av yttersta vikt för att på lång sikt utforma ett fungerade samhällskontrakt som både tog hänsyn till allmogens efterfrågan på värnandet av den materiella säkerheten och statens behov av en effektivare skatteuppbörd.

Vilka är då svagheter och styrkorna med upplägget av min uppsats? Svagheter med denna studie rör källkritiska hänseenden, d.v.s. materialvalet. Först och främst är det problematiskt att majoriteten av supplikerna är från 1676, vilket gör resultaten från tiden efter 1676 något svagare. Om jag valt att t.ex. ta med suppliker från präster, fogdar, inspektörer, tingsskrivare m.fl. som har agerat som ombudsmän för allmogen är det möjligt att detta material skulle kunnat ge fler upplysningar om vad som hände efter 1676. Dessutom hade jag även kunnat utöka materialet från den statliga organisationen med t.ex. skrivelser mellan myndigheterna eller korrespondensen med fogdarna. Detta material hade kanske varit bättre för att se vilka beslut som fattades och vilka intentioner som fanns bakom besluten. En annan invändning är huruvida suppliker som kommunikationskanal var lika användbara efter 1676? Det är möjligt att allmogen förstod att det var fogdarna som de skulle förhandla med när det gällde skatter. Dessutom infördes amtsförvaltningar från och med 1677. Det är möjligt att klagomålen har framförts den vägen. En annan aspekt som inte har betonats i denna uppsats är den skånska allmogens förhållande till den svenska överheten under kriget. Efter slaget vid Lund hade den svenska armén tagit kommandot över stora delar av Skåne och därefter uppstod en tydlig konkurrenssituation mellan Danmark-Norge och Sverige. Hur förhöll sig den skånska allmogen till detta och vad gjorde svenskarna för att vinna över skåningarna på sin sida? Kan det varit så att den svenska staten kunde erbjuda den skånska allmogen bättre beskydd än vad danskarna kunde? Dessa frågor kan inte denna studie ge svar på. Utifrån dessa invändningar kan jag konstatera att det finns en hel del mer att göra när det gäller detta problem.

Vad finns det då för styrkor med uppsatsen? Trots de ovan nämnda invändningarna har valet av källmaterial på det stora hela påvisat intressanta tendenser. Framför allt har valet av källmaterial kunnat besvara frågan från ett underifrånperspektiv. Jag har tydligt kunnat bekräfta den inledande hypotesen om att det fanns ett starkt stöd för den danska ockupationsmakten i början av kriget och att orsakerna till detta dels var ett missnöje med den svenska regeringen och dels att ockupationsmakten kunde legitimera sin makt med att den varit tidigare överhet över Skåne och därigenom bättre kunde tillvarata den skånska allmogens intressen. Jag har också kunnat påvisa att

det blev problematiskt för den danska överheten att upprätthålla en legitimitet i längden. Legitimiteten försvann inte helt men begränsades till vissa områden. Egentligen ligger uppsatsens stora förtjänst i att den ger en ny förklaring till varför den skånska allmogen ställde sig positiv till den danska ockupationsmakten. Studien har förvisso inte motbevisat Knud Fabricius påstående att nationalitet skulle ha haft en avgörande betydelse, men undersökningen har möjliggjort en annan förklaring som troligtvis ligger närmare sanningen än Fabricius tolkning. Det finns en viktig slutsats att dra av denna undersökning och det är att det är problematiskt – då som nu – att med militär närvaro skapa och behålla legitimitet i en befolkning. Även då det initialt fanns en efterfrågan på beskydd blev kostnaderna för detsamma alltför höga i och med krigets konsekvenser. Jag skulle därför vilja hävda att det fanns ett moraliskt pris för legitimitet och det hade överheten att rätta sig efter om den ville ha ett starkt folkligt stöd.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Riksarkivet i Köpenhamn (DRA)

Generalkrigskommissariatet 1674-1679

Indkomne breve

Korrespondanceprotokoller

Supplikationer

Krigskollegiet 1660-1679

Depecher

Indkomne breve

Krigskancelliet 1660-1763

Indkomne sager

Svensk arkivinformation (SVAR)

Mantalslängder 1642-1820

Malmöhus län (Mikrofilm)

Webbkällor

Svenska akademiens ordbok (SAOB)

<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>

Litteratur

Alenäs, Stig, *Lojaliteten, prostarna, språket: studier i den kyrkliga "försvenskningen" i Lunds stift under 1680-talet*, Lunds universitets kyrkohistoriska arkiv, Lund 2003

Alenäs, Stig, "Förräderikommisionen 1682", *Roskildefreden 350 år : från danskt till svenskt kyrkoliv*, s. 150-183, Lund 2008

Appel, Hans Henrik, *Tinget, magten og æren: studier i sociale processer og magtrelationer i et jysk bondesamfund i 1600-tallet*, Odense Universitetsforlag, Odense 1999

Beetham, David, *The legitimation of power*, Macmillan, Basingstoke 1991

Bennike Madsen, Haakon, *Det danske skattevæsen: kategorier og klasser: skatter på landbefolkningen 1530-1660*, Odense Universitetsforlag, Odense, 1978

- Bergman, Karl**, *Makt, möten, gränser: Skånska kommissionen i Blekinge 1669-70*, Nordic Academic Press, Lund 2002
- Bergman, Karl**, "Konfliktlinjer och rumslig mångfald i det tidigmoderna Skåne", *Öresundsgränser: rörelser, möten och visioner i tid och rum.*, s. 22-52, Göteborg 2007
- Braddick, M. J.**, *State formation in early modern England, c. 1550-1700*, Cambridge University Press, Cambridge 2000
- Bregnsbo, Michael**, *Folk skriver til kongen: supplikkerne og deres funktion i den dansk-norske enevælde i 1700-tallet: en kildestudie i Danske Kancellis supplikprotokoller*, Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie, København 1997
- Cederholm, Mathias**, *De värjde sin rätt: senmedeltida bondemotstånd i Skåne och Småland*, Historiska institutionen, Lunds universitet, Lund 2007
- Darling, Linda T.**, *Revenue-raising and legitimacy: tax collection and finance administration in the Ottoman Empire, 1560-1660*, E.J. Brill, Leiden 1996
- Dübeck, Inger**, *Fra gammel dansk til ny svensk ret: den retslige forsvenskning i de tabte territorier 1645-1683*, Rigsarkivet, København 1987
- Eklund, Klas**, *Vår ekonomi: en introduktion till samhällsekonomin*, Norstedts akademiska förlag, Stockholm 2007
- Ericsson, Peter**, *Stora nordiska kriget förklarat: Karl XII och det ideologiska tilltalet*, Uppsala Universitet, Uppsala 2002
- Erlandsson, Alf**, *Skånska generalguvernementet 1658-1693 och dess arkiv: förvaltnings- och arkivhistoriska undersökningar*, CWK Gleerup, Lund 1967
- Fabricius, Knud**, *Skaanes overgang fra Danmark til Sverige: studier over nationalitetsskiftet i de skaanske landskaber i de nærmeste slægtled efter Brømsebro- og Roskildefredene. D. 3, (1676-1679)*, Gleerup, Lund 1955
- Fredriksson, Berndt**, "Krigets krav och konsekvenser: ekonomiska och sociala aspekter på Skånska kriget", *Kampen om Skåne*, s. 335-378, København 1983
- Forssberg, Anna Maria**, *Att hålla folket på gott humör: informationsspridning, krigspropaganda och mobilisering i Sverige 1655-1680*, Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm 2005
- Glete, Jan**, *War and the state in early modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as fiscal-military states, 1500-1600*, Routledge, London 2002
- Glete, Jan**, *Swedish naval administration, 1521-1721: resource flows and organisational capabilities*, Brill, Leiden 2010

- Gustafsson, Harald**, *Political interaction in the old regime: central power and local society in the eighteenth-century Nordic states*, Studentlitteratur, Lund 1994
- Gustafsson, Harald**, *Nordens historia: en europeisk region under 1200 år*, Studentlitteratur, Lund 1997
- Gustafsson, Harald**, “Att draga till Malmö och skaffa sig rätt: undersåtar, överhet och identitetsföreställningar i skånska suppliker 1661-1699”, *Öresundsgränser : rörelser, möten och visioner i tid och rum.*, s. 78-115, Göteborg 2007
- Gustafsson, Harald**, *Makt och människor: europeisk statsbildning från medeltiden till franska revolutionen*, Makadam, Göteborg 2010
- Hallenberg, Mats**, *Statsmakt till salu: arrendesystemet och privatiseringen av skatteuppbörden i det svenska riket 1618-1635*, Nordic Academic Press, Lund 2008
- Harnesk, Börje**, “Konsten att klaga, konsten att kräva: kronan och bönderna på 1500- och 1600-talen”, *Maktens skiftande skepnader : studier i makt, legitimitet och inflytande i det tidigmoderna Sverige.*, s. 42-74, Umeå 2003
- Heerma van Voss, Lex**, “Introduktion”, *Petitions in social history*, Cambridge University Press, Cambridge 2001
- Holm, Johan**, “Härskarmakten och undersåtarna: legitimitet och maktutövning i tidigmodern tid”, *Historisk tidskrift*, s. 375-397, 2005:3
- Holm, Johan**, *Konstruktionen av en stormakt: kungamakt, skattebönder och statsbildning 1595 till 1640*, Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm 2007
- Holm, Johan**, “Svenska stormaktsbönder och deras fiender”, *Scandia*, s. 9-28, 2009:1
- Jacobsen, Sthen**, *Den nordiske krigs krønike*, København 1897
- Jespersen, Leon**, “The Constitutional and Administrative Situation”, *A revolution from above?: the power state of 16th and 17th century Scandinavia*, Odense University Press, Odense 2000
- Jørgensen, Harald**, “Det oldenborgske monarkis centraladministration og den lokale forvaltning i Danmark omkring 1750”, *Administrasjon i Norden på 1700-talet*, Oslo Universitetsforlaget AS, Oslo 1985
- Klingenberg, Hilding**, *Repression och legitimering - rysk maktutövning i Åbo generalguvernement 1717-1721: civilförvaltningen under en ockupation med jämförande utblickar*, Åbo Akademis förlag, Åbo 2009
- Knarrström, Bo & Larsson, Stefan**, *Hans Majestäts friskyttar av Danmark*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm 2008
- Kyhl, O.**, *Den landmilitære centraladministration 1660-1763. 1*, Rigsarkivet, København 1975

- Leide, Helga**, “Ödeläggelse och uppodling efter skånska kriget: en studie av gårdar, bönder och jordens uppodling i Landskronatrakten 1675-1700”, *Scandia*, 1971:2
- Lerbom, Jens**, *Mellan två riken: integration, politisk kultur och förnationella identiteter på Gotland 1500-1700*, Nordic Academic Press, Lund 2003
- Lerbom, Jens**, “Flyttare, flyktingar, återvändare: migration i gränsområdet kring Öresund under 1600-talets andra hälft”, *Öresundsgränser : rörelser, möten och visioner i tid och rum.*, s. 116-141, Göteborg 2007
- Lerbom, Jens**, “Kritiska besök i snappheland: Någon om problemen med historieskrivning kring Skånelandskapens övergång från Danmark till Sverige”, *Roskildefreden 1658: i perspektiv*, Roskilde museums forlag, Roskilde 2009
- Ljungberg, Johannes**, “Bohuslänsk identitetsutveckling efter Roskildefreden”, *Scandia*, s. 38-60, 2009:2
- Løgstrup, Birgit**, *Jorddrot og offentlig administrator: godsejerstyret inden for skatte- og udskrivningsvæsenet i det 18. århundrede*, Københavns universitet, København 1983
- Moore jr., Barrington**, *Injustice: the social bases of obedience and revolt*, Macmillan, London 1978
- Neveux, Hugues & Österberg, Eva**, “Norms and values of the peasantry in the period of state formation: a comparative interpretation”, *Resistance, representation and community*, s. 155-184, Oxford 1997
- Olsson, Andreas**, “Inte bara undersåte utan också borgare: de skånska stadsinvånarnas identitetsbruk 1658-1685”, *Öresundsgränser: rörelser, möten och visioner i tid och rum.*, s. 53-77, Göteborg 2007
- Olsson, Mats**, *Skatta dig lycklig: jordränta och jordbruk i Skåne 1660-1900*, Gidlund, Hedemora 2005
- Thompson, Edward Palmer**, *Herremakt och folklig kultur: socialhistoriska uppsatser*, Författarförl., Stockholm 1983
- Persson, Stefan**, *Gränsbygd och svenskkrig: studier i Blekinges, Skånes och Hallands östdanska historia*, Sekel, Lund 2007
- Persson, Stefan**, *Mickel Pedersen Gyding: krigare, motståndsmän, rövare*, Sekel, Lund 2011
- Sanders, Hanne**, *Efter Roskildefreden 1658: Skånelandskapen och Sverige i krig och fred*, Makadam, Göteborg 2008
- Scott, James C.**, *The moral economy of the peasant: rebellion and subsistence in Southeast Asia*, Yale U.P., New Haven 1976

- Skansjö, Sten**, *Skånsk skogsbygd under äldre historisk tid*, Riksantikvarieämbetet, Lund 2010
- Sörensson, Per**, “Friskyttarna (snapphanarna) under skånska kriget (1676-79): deras organisation och militära betydelse”, *Karolinska förbundets årsbok*, 1916
- Vadenbring, Jojan**, “Om vi blir svenskt”: Identitetsfrågor i Övergångstid”, *Vid gränsen: integration och identitet i det förnationella Norden*, Makadam, s. 160-179, Göteborg 2006
- Vadenbring, Jojan**, “Mellan tvänne eldar. Snapphanarnas förhållande till kyrkan under det skånska kriget, *Roskildefreden 350 år: från danskt till svenskt kyrkoliv*, s. 120-149, Lund 2008
- Vadenbring, Jojan**, “Mogens Swave och snappharna”, *Ale Historisk tidskrift för Halland och Blekinge*, s. 24-40, 2010:2
- Weber, Max**, *From Max Weber – Essays in Sociology*, Edited and translated by: Gerth, H & Mills, C Wright, London 1974 (1948)
- Würgler, Andreas**, “Voices from among the “silent masses”: humble petitions and social conflicts in the early modern age”, *Petitions in social history*, Cambridge University Press, Cambridge 2001
- Åberg, Alf**, *Indelningen av rytteriet i Skåne åren 1658-1700: försvenskningens problem i belysning av det militära organisationsarbetet*, Gleerup, Lund 1947
- Österberg, Eva**, *Gränsbygd under krig: ekonomiska, demografiska och administrativa förhållanden i sydvästra Sverige under och efter nordiska sjuårskriget*, Gleerups, Lund 1971
- Österberg, Eva**, “Bönder och centralmakt i det tidigmoderna Sverige: konflikt - kompromiss - politisk kultur”, *Scandia*, 1989:1
- Österberg, Eva**, *Folk förr: historiska essäer*, Atlantis, Stockholm 1995

Bilagor

Bilaga 1. Tabell över häradsfördelningen

Härader	Nedsättning av skatter o. avg.	Andra materiell a lättnader el. stöd	Klagomål mot tjänstemän	Tvister	Rättsfrågor	Övrigt	Summa	Kollektiv
Okänt	0	7	0	0	3	0	10	5
Albo	4	0	0	0	0	0	4	3
Bara	3	1	0	0	0	0	4	2
Bjäre	10	2	1	0	1	0	14	8
Frosta	5	1	0	0	1	0	7	5
Färs	0	0	0	0	0	1	1	0
Gärd	1	7	0	1	0	0	9	3
Harjager	1	2	0	0	0	2	5	3
Herrestad	0	0	0	0	0	0	0	0
Ingelstad	2	0	0	0	0	0	2	1
Järrestad	0	0	0	0	0	0	0	0
Ljunit	0	0	0	0	1	0	1	0
Luggude	8	2	0	1	2	0	13	8
Norra Åsbo	2	1	1	1	0	0	5	2
Onsjö	1	2	0	0	0	0	3	2
Oxie	2	0	0	0	0	0	2	2
Rönneberg	7	2	0	0	1	0	10	8
Skytt	1	0	0	0	0	0	1	1
Södra Åsbo	0	0	1	1	0	0	2	0
Torna	3	1	0	0	1	0	5	3
Vemmenhög	2	2	0	0	3	0	7	4
Villand	0	1	0	1	2	0	4	2
Västra Göinge	2	2	1	1	1	0	7	3
Östra Göinge	3	0	0	1	2	0	6	3
Summa	56	34	5	6	18	3	122	68

Källor: Generalkrigskommissariatet inkomne breve, supplikationer; Krigskollegiet, inkomne breve; krigskancelliet, inkomne sager (DRA).